

SETE

Ελληνικός Τουρισμός

Εξελίξεις - Προοπτικές

ΤΕΥΧΟΣ 2 | ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2017

INSETE

Ελληνικός Τουρισμός

Εξελίξεις - Προοπτικές

Παρά το γεγονός ότι ο ελληνικός τουρισμός παραμένει ο ενεργειακός τομέας της ελληνικής οικονομίας, ο οποίος συνεχίζει να έχει θετική βραχυπρόθεσμη προοπτική, έχουμε αρχίσει να καταγράφουμε ένα πολύ σημαντικό ζήτημα το οποίο μπορεί να επηρεάσει μέσο-μακροπρόθεσμα τις εξελίξεις.

Δημιουργούνται δύο πραγματικότητες στον ελληνικό τουρισμό και στην ανταγωνιστικότητα τόσο των ελληνικών τουριστικών επιχειρήσεων όσο και των περιοχών. Η μια είναι αυτή των περιοχών και των επιχειρήσεων που προωθούν και διαχειρίζονται ένα επώνυμο προϊόν, με ολοκληρωμένες εταιρικές διαδικασίες, εξειδικευμένα συστήματα και έντονη εξωστρέφεια. Η δεύτερη πραγματικότητα είναι αυτή της άγνωστης Ελλάδας με την χαμηλή τουριστική περίοδο και τις χιλιάδες μικρομεσαίες επιχειρήσεις, οι οποίες πασχίζουν, χωρίς να προσφέρουν κάποιο επώνυμο προϊόν, με λιγοστά μέσα και σχεδόν καθόλου υποστήριξη να επιβιώσουν στον αδυσώπητο ανταγωνισμό και στις συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες επιχειρηματικότητας της χώρας μας.

Περισσότερο από το 50% του ΑΕΠ των νησιωτικών και απομακρυσμένων περιοχών της χώρας μας, παρά την εποχικότητά του, δημιουργείται από τον τουρισμό: στο Νότιο Αιγαίο είναι 68%, στην Κρήτη 52% και στα Ιόνια 58%. Όσον αφορά στα έσοδα του κράτους, δεν χωράει αμφιβολία, ότι ένα μεγάλο μέρος των δημόσιων εσόδων και σημαντικό μέρος των εσόδων των Ταμείων, οφείλεται στις εισφορές και τους αυξημένους φόρους που απέδωσαν οι επιχειρήσεις του τουρισμού.

Παράλληλα, η άμεση και έμμεση απασχόληση στον τομέα του τουρισμού έχει αγγίξει τις 800 χιλιάδες, ενώ έχει τη δυναμική να υπερβεί το 1 εκατομμύριο έως το 2021, ενώ το νέο ιστορικό υψηλό των αφίξεων και το 2016, επιβεβαιώνει το γεγονός ότι η χώρα μας έχει εδραιώσει την εικόνα και την αντίληψη ότι πρόκειται για έναν τουριστικό προορισμό που είναι μοναδικός στον κόσμο και αξίζει να βρεθεί στο top δέκα παγκοσμίως.

Από την άλλη πλευρά, τα έσοδα δεν ακολουθούν κατ' ανάγκη παράλληλη πορεία με αυτή των αφίξεων. Οι πραγματικοί παράγοντες που επηρέασαν τα έσοδα φέτος είναι, η υπερφορολόγηση, η πανευρωπαϊκή τάση μείωσης της Μέσης Τουριστικής Δαπάνης, ο μειωμένος χρόνος παραμονής στη χώρα μας και οι εκπτώσεις στις οποίες προχώρησαν οι επιχειρήσεις ώστε να μπορέσουν να προσελκύσουν κομμάτι της ζήτησης των πελατών τελευταίας στιγμής.

Προκύπτει λοιπόν η απόλυτη ανάγκη να χαράξουμε μια μακροπρόθεσμη στρατηγική για την επόμενη μέρα της χώρας μας και του ελληνικού τουρισμού, που θα αναδείξει τις πραγματικές του δυνάμεις. Είναι αναγκαίο να φροντίσουμε να εκπαιδεύσουμε τις επιχειρήσεις, να προφυλάξουμε και να προωθήσουμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής, να εντάξουμε τις αρχές της αειφορίας στις διαδικασίες των επιχειρήσεων και να δεισδύσουμε ακόμα πιο βαθιά στη συνείδηση του κάθε Έλληνα, ώστε να αποτυπωθεί το μήνυμα πως η χώρα μας μπορεί να γίνει ηγέτιδα στην παροχή υπηρεσιών ξεκινώντας από τον τουρισμό.

Η περιοδική έκδοση «Ελληνικός Τουρισμός: Εξελίξεις και Προοπτικές» συμβάλλει προς αυτή τη κατεύθυνση.

Ανδρέας Α. Ανδρεάδης

Πρόεδρος ΔΣ ΣΕΤΕ

Το ζήτημα αυτό θέτει επιτακτικά την αναγκαιότητα αναβάθμισης της ποιότητας του προϊόντος και των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που αναλύονται στο δεύτερο τεύχος της περιοδικής μελέτης: «Ελληνικός Τουρισμός: Εξελίξεις και Προοπτικές», η ζήτηση και για το 2017 παραμένει αυξημένη. Ήδη τα πρώτα μηνύματα από τον προγραμματισμό των αεροπορικών θέσεων είναι αισιόδοξα, όπως θετική είναι και η εικόνα από τις προ-κρατήσεις της Βρετανικής αγοράς.

Οι μακροοικονομικές προοπτικές της χώρας μπορούν να γίνουν περισσότερο αισιόδοξες αν τηρηθούν με συνέπεια οι απαιτούμενες προϋποθέσεις και εξαλειφθούν οι αβεβαιότητες. Αργά αλλά σταθερά, στην ελληνική οικονομία αναπτύσσεται ένας εξαγωγικός αναπροσανατολισμός μέσω των εξαγωγών αγαθών και του τουρισμού, σε αντίθεση με την περίοδο πριν την κρίση. Οι έντονες διασυνδέσεις του τουρισμού με τους υπόλοιπους κλάδους της οικονομίας υποδηλώνει ότι – υπό την προϋπόθεση του σχεδιασμού και εφαρμογής συνεπών και συγκροτημένων πολιτικών - ο τομέας μπορεί και πρέπει να γίνει ένας ισχυρός κινητήρας οικονομικής μεγέθυνσης και κοινωνικής ανάπτυξης.

Ηλίας Κικίλιας

Γενικός Διευθυντής, Ινστιτούτο ΣΕΤΕ

Περιεχόμενα

	Σύνοψη – Συμπεράσματα	05
1	Μακροοικονομικές Εξελίξεις στην Ελληνική Οικονομία	08
1.1	Ανάπτυξη Εγχώριου ΑΕΠ το 2015 και το 2016	08
1.2	Οικονομικό κλίμα και επιχειρηματικές προσδοκίες στις υπηρεσίες	14
1.3	Διεθνής Ανταγωνιστικότητα: Σχετικό κόστος εργασίας (ULC)	15
2	Η Εξωστρέφεια της Ελληνικής Οικονομίας	18
2.1	Η διογκούμενη εξωστρέφεια της Ελληνικής Οικονομίας	18
2.2	Το αυξανόμενο εύρος των ελληνικών εξαγωγών αγαθών	20
3	Μακροοικονομικές Εξελίξεις στις Χώρες Προέλευσης	22
3.1	Οι εξελίξεις στην Παγκόσμια Οικονομία	22
3.1.1	Πολιτικοοικονομικοί παράγοντες	22
3.1.2	Οικονομική πολιτική και ο ρόλος των κεντρικών τραπεζών	24
3.1.3	Προβλέψεις για την ανάπτυξη των αναπτυγμένων οικονομιών το 2016-2018	31
3.2	Οι οικονομικές εξελίξεις στις κύριες χώρες προέλευσης	34
3.2.1	Εισαγωγή	34
3.2.2	Η οικονομία της Γερμανίας	35
3.2.3	Η οικονομία του Ηνωμένου Βασιλείου	38
3.2.4	Η οικονομία της Γαλλίας	41
3.2.5	Η οικονομία της Ιταλίας	44
3.2.5	Η οικονομία της Βουλγαρίας	48
4	Στοιχεία Προγραμματισμού Πτήσεων Θερινής Περιόδου 2017	52
5	Η Επίπτωση των Υψηλών Φορολογικών Συντελεστών στον Τουρισμό (κέρδη, αμοιβές, εποχικότητα, ανταγωνιστικότητα, επενδύσεις και δημόσια έσοδα)	58
5.1	Μεθοδολογία	58
5.1	Η επίπτωση από την φορολογία στην λειτουργία των επιχειρήσεων	59
5.2	Η επίπτωση από την φορολογία στις επενδύσεις	63
5.3	Φορολογικά και Ασφαλιστικά Έσοδα από κάθε νέο δωμάτιο	65
5.4	Συμπέρασμα	65

Συγγραφείς Μελέτης

Δημήτριος Μαρούλης
Οικονομολόγος

Άρης Ίκκος, ISHC
Επιστημονικός Διευθυντής
Ινστιτούτο ΣΕΤΕ

Οι απόψεις, θέσεις και συμπεράσματα που περιλαμβάνονται στην περιοδική μελέτη «Ελληνικός Τουρισμός: Εξελίξεις και Προοπτικές», δεν απηχούν απαραίτητα τις θέσεις και απόψεις του ΣΕΤΕ ούτε και δεσμεύουν κατ' ανάγκη τον τελευταίο.

Σύνοψη - Συμπεράσματα

Μακροοικονομικό περιβάλλον στην Ελλάδα

Η ανάκαμψη του ΑΕΠ εντός του 2016, όπως είχαμε προβλέψει τον Ιούλιο στο πρώτο τεύχος της περιοδικής έκδοσής μας «Ελληνικός Τουρισμός – Εξελίξεις και Προοπτικές»¹, φαίνεται να επιβεβαιώνεται παρά α) την αβεβαιότητα που προκαλεί η, για άλλη μια φορά, αδυναμία έγκαιρης ολοκλήρωσης της αξιολόγησης του ελληνικού προγράμματος, β) την αναίτια αντιναπτυξιακή φορολογική πολιτική και γ) τη λειτουργία της οικονομίας υπό καθεστώς capital controls. Η ανάκαμψη αυτή οφείλεται στο ότι η εκτροπή της οικονομικής πολιτικής το πρώτο εξάμηνο του 2015 και η νέα επιβάρυνση της οικονομίας στο πρώτο εξάμηνο του 2016 με νέες αβεβαιότητες και εντελώς αχρείαστα αντιναπτυξιακά δημοσιονομικά μέτρα, δεν έχουν τελικά επηρεάσει αρνητικά τις προοπτικές ανάπτυξης της οικονομίας με μέσο ετήσιο ρυθμό περί το 3,0% στην περίοδο 2017-2030, που είχαν γίνει εμφανείς το 2014.

Η μακροοικονομική (δημοσιονομική) ισορροπία και οι κατακτήσεις στον τομέα των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας που είχαν επιτευχθεί έως το τέλος του 2014, δεν διαταράχθηκαν ουσιαστικά. Ως αποτέλεσμα (βλ. επόμενο διάγραμμα) και σε αντίθεση με την προ κρίσης περίοδο, η ανάκαμψη οφείλεται στον εξαγωγικό αναπροσανατολισμό της ελληνικής οικονομίας, τόσο μέσω των εξαγωγών αγαθών όσο και του τουρισμού, και όχι σε αύξηση της κατανάλωσης μέσω δανεισμού από το εξωτερικό. Η εξέλιξη αυτή, με τη σειρά της οφείλεται στην αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας (βλ. Διάγραμμα 1.3 και Πίνακα 1.3).

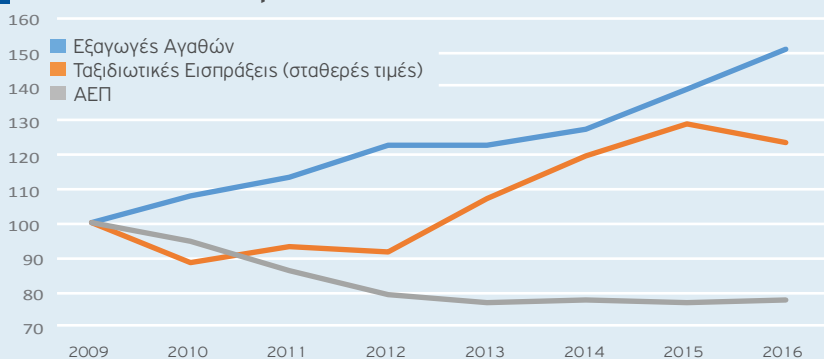
¹ Για το 1^ο τεύχος πατήστε εδώ.

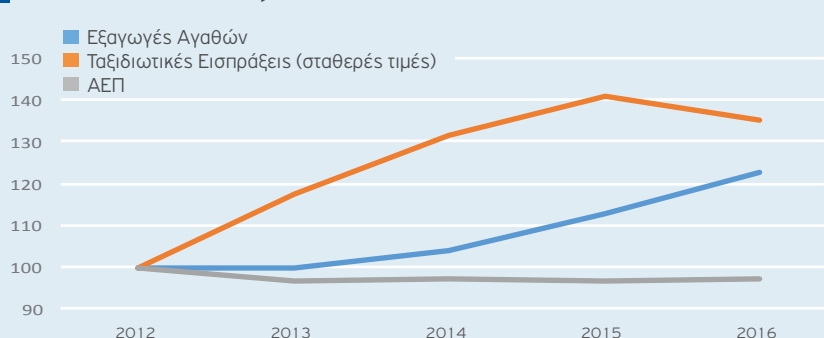
Ανάκαμψη ΑΕΠ βασισμένη στην αποκατάσταση της δημοσιονομικής ισορροπίας και διεθνούς ανταγωνιστικότητας που είχαν επιτευχθεί έως το τέλος του 2014.

Ο εξαγωγικός αναπροσανατολισμός της ελληνικής οικονομίας (2009 = 100)

Ο εξαγωγικός αναπροσανατολισμός της ελληνικής οικονομίας (2012 = 100)

Η συμβολή του τουρισμού

Ο τουρισμός συμβάλλει στην εθνική αυτή προσπάθεια με πολύ δυναμικό τρόπο:

- Έχει γίνει ένας πραγματικός «εθνικός πρωταθλητής» στον αγώνα για μια εξωστρεφή ελληνική οικονομία αφού περισσότερο από 90% των εσόδων του προέρχονται από το εξωτερικό, και μάλιστα σε ένα παγκόσμιο ιδιαίτερα ανταγωνιστικό περιβάλλον.
- Σύμφωνα με τα στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού, στην αιχμή του απασχολεί πλέον περισσότερο από 10% του εργατικού δυναμικού της χώρας και είναι πλέον ο 3ος μεγαλύτερος τομέας σε αριθμό απασχολούμενων (μετά το Εμπόριο και το σύνολο του Πρωτογενούς τομέα) και μπροστά από την Μεταποίηση και τον Δημόσιο Τομέα.
- Αποτελεί μέρος μιας δυναμικά αναπτυσσόμενης διεθνώς δραστηριότητας, που για το 2017 αναμένεται να αναπτυχθεί με ρυθμό άνω του 4%. Επίσης, αντίθετα με τις συχνά εκφραζόμενες απόψεις ότι ισχυρή ανάπτυξη είναι μόνο η ανάπτυξη που βασίζεται στον μεταποιητικό τομέα, τα στοιχεία για τις οικονομίες των κύριων αγορών μας δείχνουν ότι η εισαγωγή υπηρεσιών (στις οποίες συγκαταλέγεται και ο τουρισμός) από τις χώρες αυτές αναμένεται να αναπτυχθεί με ταχύτερο ρυθμό σε σχέση με το ΑΕΠ τους και την ιδιωτική τους κατανάλωση.

Ο Τουρισμός, με το 90% της δραστηριότητας του να είναι εξαγωγική, συμβάλλει καίρια στην απασχόληση, στο ΑΕΠ και στην ανταγωνιστικότητα της χώρας στον διεθνή καταμερισμό εργασίας.

■ ΑΕΠ 2016 ανά 3μηνο και συνολικά - εξέλιξη και προβλέψεις

Δείκτης Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης	Πρόβλεψη Μεταβολής 2017 (%)			
	ΑΕΠ	Ιδιωτική Κατανάλωση	Εισαγωγές Υπηρεσιών	
Γερμανία	υψηλός	1,5	1,4	3,9
Βρετανία	υψηλός αλλά έπεσε	1,3	1,5	1,7
Γαλλία	αρνητικός αλλά βελτιωμένος σε σχέση με πέρυσι	1,4	1,3	3,8
Ιταλία	αρνητικός, σε πτώση	0,9	0,9	3,8
ΗΠΑ	σταθερά θετική	2,1	2,2	2,6
Ρωσία	αρνητικός σε βελτίωση	1,1	0,4	10,0

Πηγή: Ευρωπαϊκή Ένωση - Επεξεργασία, εκτιμήσεις SETE Intelligence

- Η διαφαινόμενη κάμψη στα έσοδα για το 2016 μετά από 3 χρόνια εκρηκτικής ανόδου (41% μεταξύ 2012 και 2015 σε σταθερές τιμές), οφείλεται σε διεθνή τάση μείωσης της Μέσης Κατά Κεφαλήν Δαπάνης καθώς και στο ότι, λόγω της παρατεταμένης αβεβαιότητας το πρώτο εξάμηνο του 2016, το ελληνικό τουριστικό προϊόν εισήλθε με καθυστέρηση στην διεθνή τουριστική αγορά με αποτέλεσμα να χρειαστεί να γίνουν πολύ μεγάλες προσφορές τιμών για να προσελκυσθούν πελάτες 'τελευταίας στιγμής' (last minute offers).
- Η ζήτηση για διεθνή αεροπορικά ταξίδια προς την Ελλάδα, βοηθούσης και της διεθνούς γεωπολιτικής συγκυρίας, παραμένει πολύ ισχυρή, ενώ σημειώνεται και μεγάλη αύξηση ενδιαφέροντος από τις παραδοσιακές μας αγορές, ιδιαίτερα τις Γερμανόφωνες. Παράλληλα, τους τελευταίους μήνες ο οδικός τουρισμός έχει ανακάμψει σημαντικά και αναμένεται να έχει θετική μεταβολή αφίξεων στο σύνολο του 2016.

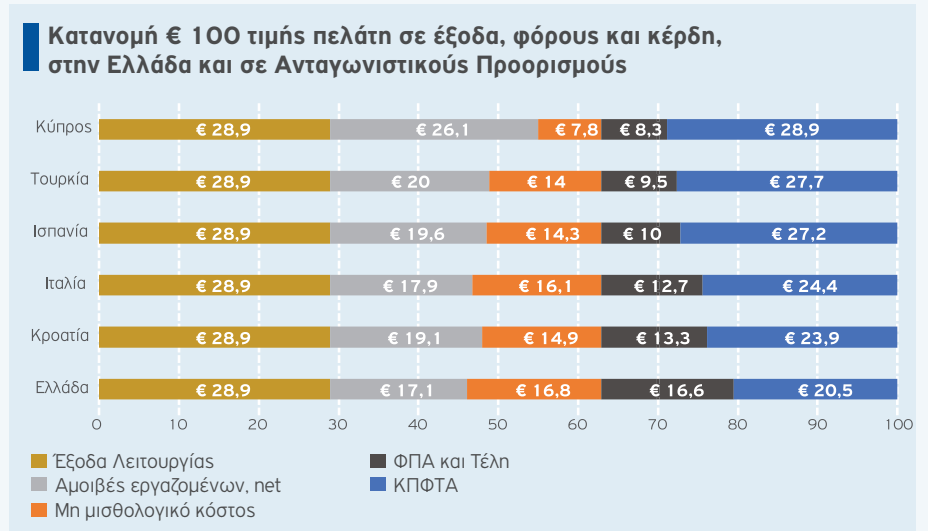
Το διεθνές εμπόριο υπηρεσιών αναπτύσσεται ταχύτερα από την υπόλοιπη οικονομία.

Αποτίμηση των υπέρμετρων φορολογικών επιβαρύνσεων

Η εξαιρετικά υψηλή φορολογική επιβάρυνση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, ενός κατ' εξοχήν εξαγωγικού προϊόντος, αποτελεί σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα στην προσπάθεια αυτή, επιβαρύνοντας υπέρμετρα την ανταγωνιστικότητα και τα κίνητρα για επιχειρείν καθώς και το διαθέσιμο εισόδημα των εργαζομένων, ενώ ταυτόχρονα οδηγεί σε όξυνση της εποχικότητας.

Η εξαιρετικά υψηλή φορολογική επιβάρυνση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, ενός κατ' εξοχήν εξαγωγικού προϊόντος, αποτελεί σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα, επιβαρύνοντας υπέρμετρα την ανταγωνιστικότητα και τα κίνητρα για επιχειρείν καθώς και το διαθέσιμο εισόδημα των εργαζομένων, ενώ ταυτόχρονα οδηγεί σε όξυνση της εποχικότητας.

Όπως αναλύουμε στο κεφάλαιο 5 μέσω ενός παραδείγματος λειτουργίας ενός ξενοδοχείου 4*, που εστιάζει αποκλειστικά στις επιπτώσεις των διαφορετικών φορολογικών συντελεστών στην Ελλάδα και σε ανταγωνιστικούς προορισμούς (Κύπρος, Τουρκία, Ισπανία, Ιταλία, Κροατία), η υπερφορολόγηση οδηγεί σε:

- επιχειρήσεις που λειτουργούν για να εισφέρουν στο κράτος και όχι να αμείβουν τους εργαζόμενους και τους επιχειρηματίες, με επακόλουθο πολύ μειωμένα κίνητρα για επιχειρείν και εργασία, μόνο στην Ελλάδα το άθροισμα καθαρών αμοιβών εργαζομένων και κερδών είναι σχεδόν ισόποσο με το άθροισμα φόρων και εισφορών - €37,6 έναντι €33,4. Αντίθετα στην Ισπανία (€ 46,8 / € 24,3), στην Τουρκία (€ 47,6 / € 23,5) και στην Κύπρο (€ 55,0 / € 16,1) οι επιχειρήσεις λειτουργούν κυρίως για τους επιχειρηματίες και τους εργαζόμενους και όχι για τα κρατικά / ασφαλιστικά έσοδα. Σε μικρότερο βαθμό το ίδιο ισχύει και για Ιταλία (€42,3 / €28,8) και Κροατία (€ 43,0 / € 28,1),
- μειωμένες απολαβές για τους εργαζόμενους, αν στην Ελλάδα ίσχυαν οι φορολογικοί συντελεστές της Κύπρου, το διαθέσιμο εισόδημα των εργαζομένων θα ήταν υψηλότερο κατά 50%,
- μικρότερη σεζόν λόγω των φορολογικών επιβαρύνσεων η τιμή με την οποία θα ανοίξει για να λειτουργήσει (ή δεν θα κλείσει) ένα ξενοδοχείο στην Ελλάδα είναι 16% υψηλότερη από αυτήν που θα ίσχυε αν οι φορολογικοί συντελεστές ήταν οι ίδιοι με της Κύπρου. Προφανώς, σε μια αγορά με έντονες εποχιακές διακυμάνσεις, με τους ισχύοντες συντελεστές το ελληνικό ξενοδοχείο μπαίνει στην αγορά πολύ αργότερα και βγαίνει πολύ νωρίτερα, λειτουργώντας μόνο όταν οι τιμές είναι υψηλές (high season),
- μειωμένη ανταγωνιστικότητα προκειμένου οι εργαζόμενοι στα ελληνικά ξενοδοχεία να έχουν τις ίδιες αμοιβές με τους συναδέλφους τους στα κυπριακά και το λειτουργικό κέρδος στα ξενοδοχεία στην Ελλάδα να είναι το ίδιο με της Κύπρου, η τιμή δωματίου για τον πελάτη πρέπει να είναι 34% υψηλότερη,
- (μειωμένες ή) καθόλου επενδύσεις, τα Λειτουργικά κέρδη δεν επαρκούν για την αποπληρωμή των τοκοχρεωλυτικών δόσεων των δανείων. Αυτό οδηγεί σε ένα φαύλο κύκλο με μειωμένη ανταγωνιστικότητα στο μέλλον και άρα μειωμένη απασχόληση και οικονομική δραστηριότητα, καθώς και μειωμένα φορολογικά και ασφαλιστικά έσοδα.

Οι επιπτώσεις αυτές πλήττουν ιδιαίτερα τους πλέον αδύναμους, δηλαδή αυτούς που δεν διαθέτουν κάποιο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, είτε με μορφή ίδιου brand name είτε με μορφή brand name προορισμού, που θα τους επιτρέψει να μετακυλήσουν (μέρος ή όλη) την υψηλότερη φορολόγηση στον τελικό πελάτη.

Ιδιαίτερα πλήττονται οι πλέον αδύναμοι.

1

Μακροοικονομικές Εξελίξεις στην Ελληνική Οικονομία

1.1 Ανάπτυξη Εγχώριου ΑΕΠ το 2015 και το 2016

Η ελληνική οικονομία στα τέλη του 2016 βρίσκεται σε πορεία ανάκαμψης και σταθεροποίησης μετά:

- α) τη μεγάλη ύφεση της περιόδου 2008-2013 όπου σημειώθηκε συνολική πτώση του ΑΕΠ κατά 26,5%
- β) την ανάκαμψη του ΑΕΠ κατά 0,4% το 2014 και κατά 0,4% στο 1^ο 6μηνο 2015
- γ) τη νέα πτώση του κατά -0,8% στο 2^ο 6μηνο 2015 και κατά -0,6% στο 1^ο 6μηνο 2016
- δ) τη νέα σημαντική ανάκαμψη κατά 1,62% στο 3^ο 3μηνο 2016 (+1,8% με βάση τα στοιχεία διορθωμένα για την εποχικότητα).

Η ανάκαμψη στο 3^ο 3μηνο 2016 συνεπάγεται αύξηση του ΑΕΠ κατά 0,18% στο 9μηνο 2016. Εκτιμάται δε τώρα αύξηση του ΑΕΠ κατά 0,2% το 2016 ως σύνολο, μετά τη μικρή πτώση του κατά -0,2% το 2015.

Η διογκωμένη αβεβαιότητα και η εκτροπή από την υλοποίηση του Προγράμματος Δημοσιονομικής Προσαρμογής και Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων (ΠΔΠ&ΔΜ) στην περίοδο Ιανουαρίου - Ιουλίου 2015 οδήγησε:

- α) στην επαναφορά της άμεσης απειλής του Grexit και σε ανοιχτή κρίση (τραπεζική αργία τον Ιούλιο 2015 και επιβολή συναλλακτικών και συναλλαγματικών περιορισμών) στο τραπεζικό σύστημα της χώρας
- β) σε μεγάλες εκροές επιχειρηματικών κεφαλαίων και καταθέσεων από τη χώρα,
- γ) σε μεγάλη επιδείνωση των δεδομένων και των προοπτικών υλοποίησης των προϋπολογισμών του 2015 και του 2016,
- δ) στην επιβολή, ως αποτέλεσμα των ανωτέρω, των νέων επώδυνων μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής από τον Ιούλιο 2015, που με τη σειρά τους επιβάρυναν την οικονομία από το 2^ο 6μηνο 2015.

Η ελληνική οικονομία στα τέλη του 2016 βρίσκεται σε πορεία ανάκαμψης και σταθεροποίησης.

Συνολικά, το εγχώριο ΑΕΠ -εξαιρουμένων των καθαρών εισπράξεων από τις διεθνείς μεταφορές - σημείωσε θετική αύξηση τόσο στο 2^ο 6μηνο 2015 όσο και στο 1^ο 6μηνο του 2016.

Αυτές οι εξελίξεις οδήγησαν στην προαναφερθείσα σοβαρή διατάραξη, κατά το 2^ο 6μηνο 2015 και το 1^ο 6μηνο 2016, της πορείας ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας, που είχε αρχίσει από το 1^ο 3μηνο του 2014 και συνεχιζόταν έως και το 2^ο 3μηνο του 2015.

Το συνολικό αρνητικό αποτέλεσμα της πολιτικής της περιόδου Ιανουαρίου-Ιουλίου 2015 ήταν η μείωση του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ κατά 3,1 ποσοστιαίες μονάδες (π.μ.) το 2015 και κατά 3,5 π.μ. το 2016. Ο ρυθμός αύξησης μειώθηκε, από το 2,9% και 3,7% αντίστοιχα που ήταν η εκτίμηση για το 2015 και το 2016 έως τον Νοέμβριο του 2014 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Autumn Economic Forecasts 2014) στο -0,23% το 2015 και στο εκτιμώμενο +0,24% το 2016.

Βέβαια, η εξέλιξη αυτή ήταν πολύ καλύτερη από τις εκτιμήσεις των Θεσμών (IMF WEO Οκτώβριος 2015) που πρόβλεπαν πτώση του ΑΕΠ κατά -2,3% το 2015 και κατά -1,3% το 2016. Επιπλέον, η πτώση του ΑΕΠ κατά -0,8% στο 2^ο εξάμηνο 2015 και κατά -0,6% στο 1^ο 6μηνο 2016 οφείλεται αποκλειστικά στη μεγάλη πτώση των εισπράξεων της χώρας από τις καθарές εξαγωγές (εξαγωγές -εισαγωγές) υπηρεσιών κατά -6,6% στο 2^ο 6μηνο 2015 και κατά -23,1% στο 1^ο 6μηνο 2016.

Δεδομένου ότι οι εισπράξεις από τον εξωτερικό τουρισμό στο 2^ο 6μηνο 2015 ήταν αυξημένες και στο 1^ο 6μηνο του 2016 ήταν ελαφρά μειωμένες, η αρνητική επίπτωση στο ΑΕΠ οφείλεται αποκλειστικά στη μεγάλη πτώση των καθαρών εισπράξεων από τις διεθνείς μεταφορές και (σε μικρό βαθμό) από τις καθарές εξαγωγές λοιπών υπηρεσιών - που με τη σειρά τους οφείλονται στα capital controls. **Συνολικά, το εγχώριο ΑΕΠ -εξαιρουμένων των καθαρών εισπράξεων από τις διεθνείς μεταφορές - σημείωσε θετική αύξηση τόσο στο 2^ο 6μηνο 2015 όσο και στο 1^ο 6μηνο του 2016.**

Μετά τη λήξη της 1ης Αξιολόγησης του 3ου Μνημονίου και την σημαντική ελάφρυνση των capital controls από τον Ιούνιο του 2016, οι εισπράξεις από τις καθарές εξαγωγές υπηρεσιών σημείωσαν ελάχιστη πτώση κατά -0,8% στο 3^ο 3μηνο 2016 (από πτώση κατά -23,1% στο 1^ο 6μηνο 2016), λόγω της μεγάλης αύξησης των εισπράξεων από τις διεθνείς μεταφορές και από τις εξαγωγές λοιπών υπηρεσιών και παρά την πτώση των καθαρών εισπράξεων από τον εξωτερικό τουρισμό και τη μεγάλη αύξηση των πληρωμών για εισαγωγές υπηρεσιών. Μετά την αποκατάσταση της ομαλότητας στο τραπεζικό σύστημα της χώρας, από το 2017 και έως το 2020 οι εισπράξεις από τις καθарές εξαγωγές υπηρεσιών αναμένεται να αυξάνουν με υψηλούς ρυθμούς και να συμβάλλουν θετικά στην αύξηση του ΑΕΠ. Η αύξηση αυτή θα προέλθει τόσο από τον τουρισμό, όσο και από τις διεθνείς μεταφορές και τις εξαγωγές λοιπών υπηρεσιών που μειώθηκαν σε πολύ χαμηλά επίπεδα το 2015 και το 2016 λόγω των capital controls.

Συνολικά, η λήξη της 1ης Αξιολόγησης και η ελάφρυνση των capital controls συνέβαλαν ουσιαστικά στην αύξηση του ΑΕΠ κατά 1,62% στο 3^ο 3μηνο 2016 τόσο λόγω της συμβολής τους στη σταθεροποίηση των εισπράξεων από τις καθарές εξαγωγές υπηρεσιών, όσο και λόγω της συμβολής τους στην ανάκαμψη και της ιδιωτικής κατανάλωσης κατά 5,7%.

Πίνακας 1.1

ΑΕΠ 2016 ανά 3μηνο και συνολικά - εξέλιξη και προβλέψεις

	1 ^ο 3μηνο 2016	% Δ	2 ^ο 3μηνο 2016	% Δ	3 ^ο 3μηνο 2016	% Δ	4 ^ο 3μηνο* 2016	% Δ	% Δ 2016	
Κατανάλωση	39,8	-2,0%	42,5	-0,8%	42,5	4,2%	43,4	0,3%	168,3	0,4%
Ιδιωτική Κατανάλωση	30,3	-1,9%	32,6	-0,8%	32,8	5,7%	32,6	1,0%	128,3	1,0%
Δημόσια κατανάλωση	9,5	-2,1%	9,9	-0,9%	9,7	-0,6%	10,8	-1,6%	40,0	-1,3%
Επενδύσεις	4,5	-10,5%	5,4	17,2%	5,2	14,8%	7,2	3,4%	22,2	5,6%
Κατοικίες	0,3	-17,1%	0,3	-23,2%	0,3	-3,7%	0,3	-2,5%	1,2	-12,9%
Λοιπές Κατασκευές	1,5	7,4%	1,7	6,6%	2,6	20,4%	3,2	-3,5%	9,0	6,2%
Εξοπλισμός (μηχανολ. και μεταφ.)	2,0	-21,6%	2,6	40,2%	1,6	18,0%	2,9	12,9%	9,1	9,5%
Λοιπές	0,7	-1,8%	0,8	4,5%	0,7	0,3%	0,8	4,1%	2,9	1,8%
Μεταβολή Αποθεμάτων	2,8	120,2%	-0,1	-91,1%	-3,8	66,7%	0,3	88,7%	-0,8	-44,8%
Στατ. Διαφ.	-0,2	34,9%	0,1	-7,5%	0,5	2,5%	-0,1	-41,5%	0,4	7,4%
Εγχώρια Τελική Ζήτηση	44,2	-2,9%	47,9	0,9%	47,7	5,2%	50,6	0,8%	190,5	1,0%
Εξαγωγές Αγαθών & Υπηρεσιών	10,4	-14,1%	15,1	-2,4%	19,1	8,5%	12,6	4,6%	57,1	0,0%
Εισαγωγές Αγαθών & υπηρεσιών	14,7	-7,5%	16,5	4,9%	14,4	11,6%	16,8	6,0%	62,3	3,5%
Ισοζύγιο Αγαθών & Υπηρεσιών	-4,3	13,4%	-1,4	466,5%	4,7	-1,4%	-4,1	10,5%	-5,2	69,4%
ΑΕΠ, σταθερές τιμές αγοράς	42,5	-0,85%	46,6	-0,37%	49,1	1,62%	46,7	0,43%	184,9	0,24%
Συμβολή στην αύξηση του ΑΕΠ										
Καθαρές Εξαγωγές		-1,20		-2,44		-0,14		-0,85		-1,15
Ιδιωτική κατανάλωση		-1,38		-0,56		3,64		0,69		0,66
Δημόσια Κατανάλωση		-0,47		-0,20		-0,11		-0,38		-0,29
Επενδύσεις		-1,22		1,70		1,38		0,51		0,64
Κατοικίες		-0,16		-0,21		-0,02		-0,02		-0,10
Μεταβολή Αποθεμάτων		3,52		1,16		-3,17		0,30		0,36
Στατ. Διαφ.		-0,10		-0,03		0,03		0,15		0,02
ΑΕΠ, σταθερές τιμές αγοράς (% Δ)		-0,85		-0,37		1,62		0,43		0,24

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ - Επεξεργασία SETE Intelligence

* Εκτιμήσεις

Με βάση τα ανωτέρω, η πτώση του ΑΕΠ στο 2^ο 6μηνο 2015 και στο 1^ο 6μηνο 2016 μπορεί να θεωρηθεί ως προσωρινή, ως καθαρό αποτέλεσμα των capital controls. Η αποκατάσταση της ομαλότητας στο Τραπεζικό Σύστημα και στην οικονομία μετά την οριστική ολοκλήρωση της 1ης αξιολόγησης του 3ου Μνημονίου συνέβαλαν στην ουσιαστική ελάφρυνση των capital controls και στην ανάκαμψη της οικονομίας.

Βέβαια, η ουσιαστικά αναίτια καθυστέρηση των διαπραγματεύσεων για την ολοκλήρωση αυτής της 1ης αξιολόγησης και η επιβολή νέων αντι-αναπτυξιακών δημοσιονομικών μέτρων ύψους € 5,4 δις με το νέο δημοσιονομικό πακέτο του Ιουνίου 2016, είχε ως συνέπεια την αφαίρεση από το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ το 2016 -1,3 π.μ., και αναμένεται να συμβάλει στην αφαίρεση συνολικά 3,5 π.μ. από το ΑΕΠ στην περίοδο 2016-2018. Για το λόγο αυτό, η εκτίμηση για την αύξηση του ΑΕΠ στον Πίνακα 1.2 περιορίζεται στο 2,0% (από 2,7%) το 2017 και στο 2,5% (από 3,8%) το 2018. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016 Autumn Economic Forecasts) εξακολουθεί, πάντως, να προβλέπει αύξηση του ΑΕΠ κατά 2,7% το 2017 και κατά 3,1% το 2018.

Η πτώση του ΑΕΠ στο 2^ο 6μηνο 2015 και στο 1^ο 6μηνο 2016 μπορεί να θεωρηθεί ως προσωρινή, ως καθαρό αποτέλεσμα των capital controls και της πολύ σημαντικής μείωσης που επέφεραν στις εισπράξεις από τη ναυτιλία.

Το πιο σημαντικό, ωστόσο, είναι το ότι, η εκτροπή της οικονομικής πολιτικής στην περίοδο Ιανουαρίου-Ιουλίου 2015 και η νέα επιβάρυνση της οικονομία στην περίοδο Ιανουαρίου - Ιουνίου 2016 με νέες αβεβαιότητες και αντανάπτυξιακά μέτρα, δεν έχουν τελικά επηρεάσει αρνητικά τις προοπτικές ανάπτυξης της οικονομίας με μέσο ετήσιο ρυθμό περί το 3,0% στην περίοδο 2017-2030, που είχαν γίνει εμφανείς το 2014.

Παρά τις ανωτέρω οπισθοδρομήσεις και τα νέα εμπόδια στην ανάπτυξη και παρά τις καθυστερήσεις σε επί μέρους τομείς (Ελληνικό, ΑΔΜΗΕ, NPLs), με τη Συμφωνία για το 3^ο Πακέτο Χρηματοδοτικής Ενίσχυσης (ΠΧΕ) και με την, έστω και καθυστερημένη, λήξη της 1ης Αξιολόγησης και παρά τις ήδη σημειούμενες οδυνηρές και εντελώς αδικαιολόγητες καθυστερήσεις στην ολοκλήρωση και της 2ης αξιολόγησης, **η μακροοικονομική (δημοσιονομική) ισορροπία και οι κατακτήσεις στον τομέα των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας που είχαν επιτευχθεί έως το τέλος του 2014, δεν διαταράχθηκαν ουσιαστικά.**

Πίνακας 1.2

ΑΕΠ και συνιστώσες του, σε σταθερές τιμές 2010 - εξέλιξη και προβλέψεις

	2013	%Δ	2014	%Δ	2015	%Δ'15	2016*	%Δ'16	2017*	%Δ'17	2018*	%Δ'18
Συνολική Κατανάλωση	167,9	-3,5%	167,8	0,0%	167,6	-0,2%	168,3	0,4%	169,7	0,9%	172,1	1,4%
Ιδιωτική Κατανάλωση	126,8	-2,6%	127,4	0,4%	127,1	-0,2%	128,3	1,0%	129,7	1,1%	131,9	1,7%
Δημόσια κατανάλωση	41,0	-6,4%	40,5	-1,4%	40,5	0,0%	40,0	-1,3%	40,0	0,1%	40,2	0,4%
Επενδύσεις	22,1	-8,4%	21,1	-4,6%	21,1	-0,2%	22,2	5,6%	23,6	6,1%	25,2	6,9%
Κατοικίες	4,1	-31,1%	1,9	-53,3%	1,4	-25,8%	1,2	-12,8%	1,5	19,0%	1,9	32,0%
Λοιπές Κατασκευές	8,1	0,6%	7,9	-1,6%	8,4	6,2%	9,0	6,2%	9,6	7,5%	10,2	5,9%
Εξοπλισμός	7,0	-4,4%	8,4	21,1%	8,3	-1,5%	9,1	9,5%	9,5	4,3%	10,0	5,6%
Λοιπές	3,0	2,9%	2,8	-5,7%	2,9	2,8%	2,9	1,8%	3,0	2,1%	3,1	2,1%
Μεταβολή Αποθεμάτων	-1,5	18,5%	0,4	-126,2%	-1,5	-476,1%	-0,8	-44,8%	0,1	-106,1%	0,4	760,0%
Στατιστ. Διαφορές	0,2	169,5%	0,3	23,1%	0,4	38,6%	0,4	7,4%	0,0	-105,7%	-0,1	117,4%
Εγχώρια Τελική Ζήτηση	190,0	-4,1%	188,9	-0,6%	188,6	-0,2%	190,5	1,0%	193,3	1,5%	197,3	2,1%
Εξαγωγές Αγαθών & Υπηρεσιών	51,3	1,5%	55,3	7,8%	57,2	3,4%	57,1	0,0%	59,6	4,4%	62,3	4,4%
Εισαγωγές Αγαθών & υπηρεσιών	55,8	-2,4%	60,0	7,6%	60,2	0,3%	62,3	3,5%	64,3	3,2%	66,5	3,4%
Ισοζύγιο Αγαθών & Υπηρεσιών	-4,5	-32,3%	-4,7	5,4%	-3,0	-35,4%	-5,2	69,4%	-4,6	-10,1%	-4,2	-9,4%
ΑΕΠ, σταθερές τιμές αγοράς (2010)	184,22	-3,2%	184,87	0,4%	184,47	-0,2%	184,9	0,24%	188,7	2,04%	193,4	2,52%

Συμβολή στην αύξηση του ΑΕΠ	2013	2014	2015	2016*	2017*	2018*
Καθαρές εξαγωγές	1,13	-0,13	0,90	-1,15	0,28	0,23
Ιδιωτική κατανάλωση	-1,61	0,29	-0,15	0,66	0,76	1,15
Δημόσια κατανάλωση	-1,49	-0,31	0,01	-0,29	0,02	0,08
Επενδύσεις παγίου κεφαλαίου	-1,19	-0,55	-0,03	0,64	0,74	0,87
Κατοικίες	-0,96	-1,18	-0,27	-0,10	0,13	0,25
Άλλες κατασκευές	-0,23	-0,07	0,27	0,28	0,36	0,30
Μεταβολή στα αποθέματα	-0,11	1,03	-1,01	0,36	0,47	0,20
Στατιστ. Διαφορές	0,07	0,03	0,06	0,02	-0,23	-0,01
ΑΕΠ, σταθερές τιμές αγοράς (2010)	-3,20	0,35	-0,22	0,24	2,04	2,52

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ - Επεξεργασία SETE Intelligence

* Εκτιμήσεις

Αυτά τα σημερινά χαρακτηριστικά και πλεονεκτήματα της ελληνικής οικονομίας, με αυξανόμενα πρωτογενή πλεονάσματα στη Γενική Κυβέρνηση, με ισορροπημένο εξωτερικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών και με υψηλή διεθνή ανταγωνιστικότητα της εγχώριας παραγωγής διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων (βλ. Ενότητα 1.3), συνέβαλαν στην πολύ ικανοποιητική πορεία ανάπτυξης το 2015-2016 των δυναμικών τομέων της, ως ακολούθως:

Στον **τουρισμό**, με τις αφίξεις ξένων τουριστών να αυξάνονται στα 23,6 εκατ. το 2015, από 15,5 εκατ. το 2012 και τις εισπράξεις από τον εξωτερικό τουρισμό στα €14,1 δισ. το 2015, από €10,4 δισ. το 2012 (διαφάνεια 21). Μικρή οπισθοδρόμηση, ιδιαίτερα όσον αφορά τα έσοδα από τον εξωτερικό τουρισμό, διαφαίνεται το 2016, καθώς στο 9μηνο 2016 σημειώνεται πτώση των εισπράξεων από τον εξωτερικό τουρισμό κατά -5,5%, παρά την αύξηση των συνολικών αφίξεων κατά 3,5%. Ωστόσο, με βάση τις αεροπορικές αφίξεις τον Οκτώβριο 2016 και τις κρατήσεις και τις προγραμματισμένες αεροπορικές πτήσεις για το υπόλοιπο του έτους και για το 2017, αναμένεται νέα αύξηση των συνολικών αφίξεων - με μικρή μόνο πτώση των εισπράξεων το 2016 και συνέχιση της ανοδικής πορείας του Τουρισμού από το 2017.

Ακόμα, σύμφωνα με τα στοιχεία της τριμηνιαίας Έρευνας Εργατικού Δυναμικού, στην αιχμή του απασχολεί πλέον περισσότερο από 10% του εργατικού δυναμικού της χώρας και είναι ο 3ος μεγαλύτερος τομέας σε αριθμό απασχολούμενων (μετά το Εμπόριο και το σύνολο του Πρωτογενούς τομέα) και μπροστά από την Μεταποίηση και τον Δημόσιο Τομέα.

Στη **μεταποιητική βιομηχανία**, με αύξηση της παραγωγής κατά 1,8% το 2014 και το 2015 και κατά 4,8% στο 10μηνο 2016 (+5,1% στο 3ο 3μηνο 2016).

Στις **εξαγωγές αγαθών**, που αυξήθηκαν κατά 8,6% το 2015, 11,9% στο 1ο 6μηνο 2016 και κατά 8,3% το 3ο 3μηνο 2016, αυξάνουν με μέσο ετήσιο ρυθμό 6,0% σε ολόκληρη την περίοδο από το 2010 και έως το 2016, παρά την επιβάρυνσή τους από εξαιρετικά αρνητικούς παράγοντες στην περίοδο της προσαρμογής 2010 - 2013, αλλά και στην περίοδο των capital controls 2015 - 2016. Αποτελούν την κινητήριου δύναμη για την αύξηση της παραγωγής της μεταποιητικής βιομηχανίας, αλλά και του αγροτικού τομέα.

Στις **επενδύσεις παγίου κεφαλαίου**, που αυξήθηκαν κατά 4,3% στο 2ο 6μηνο 2015, 2,9% στο 1ο 6μηνο 2016 (+17,2% στο 2ο 3μηνο του 2016) και κατά 14,8% στο 3ο 3μηνο 2016. Η αύξηση των επενδύσεων **σε μηχανολογικό, τεχνολογικό και μεταφορικό εξοπλισμό** (2ο 3μηνο 2016: +40,2%, 3ο 3μηνο 2016: +18,0%) σηματοδοτεί την αύξηση και των επιχειρηματικών επενδύσεων. Η αύξηση των επενδύσεων σε λοιπές κατασκευές (**4ο 3μηνο 2015: 48,8%, 1ο 3μηνο 2016: 7,4%, 2ο 3μηνο 2016: +6,6%, 3ο 3μηνο 2016: +20,4%**) είναι επίσης αξιοσημείωτη. Γενικά, οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου αυξάνονται από τα πολύ χαμηλά τους επίπεδα έως το 2014 και ο ρυθμός αύξησής τους αναμένεται να επιταχυνθεί από το 2017, όταν θα έχει αντιστραφεί και **η ταχεία, έως το 2016, πτώση των επενδύσεων σε κατοικίες και θα έχει αρχίσει να εξελίσσεται η επενδυτική δραστηριότητα που προκύπτει από το πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων** (όπου σημειώνονται καθυστερήσεις έως σήμερα).

Στην **απασχόληση**, όπου η εκ βάθρων μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας συμβάλλει στην ταχεία αύξησή της κατά 0,1% το 2014 και κατά 2,1% το 2015 και κατά 2,1% στο 9μηνο 2016.

Όλα αυτά σηματοδοτούν την πορεία ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας και στην περίοδο 2017-2018 που παρουσιάζεται στον Πίνακα 1.2. Ανάπτυξη με στήριγμα:

α) την ουσιαστική βελτίωση του οικονομικού κλίματος στη χώρα και της επιχειρηματικής - επενδυτικής εμπιστοσύνης για τη χώρα και

Η ανάπτυξη του ΑΕΠ καθορίζεται πλέον από τους εξωστρεφείς τομείς και τις επενδύσεις.

β) την υψηλή διεθνή ανταγωνιστικότητα των εγχωρίως παραγομένων προϊόντων της (αγαθών και υπηρεσιών), την προσέλκυση Ξένων Άμεσων Επενδύσεων (που ήδη έχει αρχίσει από το 2016) και την συνεπαγόμενη αύξηση των εξαγωγών και την υποκατάσταση εισαγομένων.

Η ανάπτυξη συμβάλλει στην αύξηση της εγχώριας κατανάλωσης και στην αύξηση των πρωτογενών πλεονασμάτων στη ΓΚ και όχι το αντίστροφο.

Η αύξηση της εγχώριας ζήτησης στηρίζεται στη διεθνώς ανταγωνιστική αύξηση της εγχώριας παραγωγής και όχι το αντίθετο. Η ανάπτυξη συμβάλλει στην αύξηση της εγχώριας κατανάλωσης (ιδιωτικής και δημόσιας) και στην αύξηση των πρωτογενών πλεονασμάτων στη ΓΚ (με βάση το ισχύον δημοσιονομικό πλαίσιο) και όχι το αντίστροφο. Η Ελλάδα είναι μια πολύ μικρή χώρα πλήρες μέλος της Ζώνης του Ευρώ και δεν έχει δυνατότητες ανάπτυξης με φούσκωμα της εγχώριας ζήτησης, όπως άλλωστε αποδείχθηκε με το σκάσιμο της φύσκας του 2000-2009.

Η Ελλάδα έχει σήμερα τη δυνατότητα για διεθνώς ανταγωνιστική ανάπτυξη διότι οι δραστικές διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιήθηκαν στην περίοδο 2010 - 2014 έχουν ήδη συμβάλλει στην αποκατάσταση της διεθνούς ανταγωνιστικότητά της. Ιδιαίτερα δε η ριζική μεταρρύθμιση του Ελληνικού Ασφαλιστικού Συστήματος (ΕΑΣ) και του Συστήματος Υγείας, καθώς και ο εξορθολογισμός της απασχόλησης και των αμοιβών στο δημόσιο τομέα (που πρέπει να συνεχιστεί για μεγαλύτερη αύξηση και της παραγωγικότητας αυτού του τομέα) συμβάλλουν όχι μόνο στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, αλλά και στην καλύτερη του αναμενομένου εκτέλεση του Προϋπολογισμού το 2013-2016 με μεγάλη μείωση των πρωτογενών δαπανών της ΓΚ και με ανάκαμψη των εσόδων της ΓΚ.

Η εκτέλεση των προϋπολογισμών 2015 και 2016 υπερέβη κατά πολύ τους στόχους του 3ου Μνημονίου και περιορίζει σημαντικά την πιθανότητα να εμφανιστούν νέα εμπόδια στην ανάπτυξη της οικονομίας με την επιβολή νέων αντιαναπτυξιακών δημοσιονομικών μέτρων από τους δανειστές στην περίοδο 2017-2020.

Ειδικότερα, οι προοπτικές ανάπτυξης της οικονομίας στα επόμενα έτη ενισχύονται από την εντυπωσιακή εκτέλεση του Π2015 και του Π2016 με πολύ μεγαλύτερη του αναμενομένου αύξηση των εσόδων της ΓΚ και μείωση των πρωτογενών δαπανών της ΓΚ. Αποτέλεσμα ήταν η επίτευξη πρωτογενών πλεονασμάτων στη Γενική Κυβέρνηση (ΓΚ) ύψους 0,2% του ΑΕΠ το 2015, από έλλειμμα -0,25% του ΑΕΠ που πρόβλεπε το 3ο Μνημόνιο και έλλειμμα -0,5% που πρόβλεπε το ΔΝΤ, και 1,4% το 2016 (Εισηγητική Έκθεση του Π2017: 1,1%), έναντι πλεονάσματος 0,5% του ΑΕΠ που απαιτείται από το 3ο Μνημόνιο και ελλείμματος -0,2% του ΑΕΠ που πρόβλεπαν οι Θεσμοί. Αυτή η εξέλιξη περιορίζει σημαντικά την πιθανότητα να εμφανιστούν νέα εμπόδια στην ανάπτυξη της οικονομίας με την επιβολή νέων αντιαναπτυξιακών δημοσιονομικών μέτρων από τους δανειστές στην περίοδο 2017-2020.

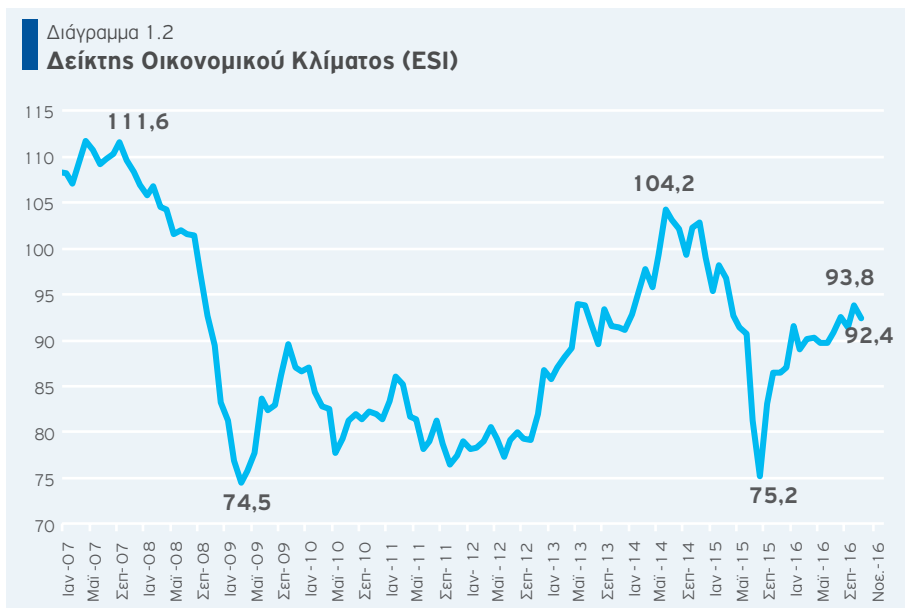
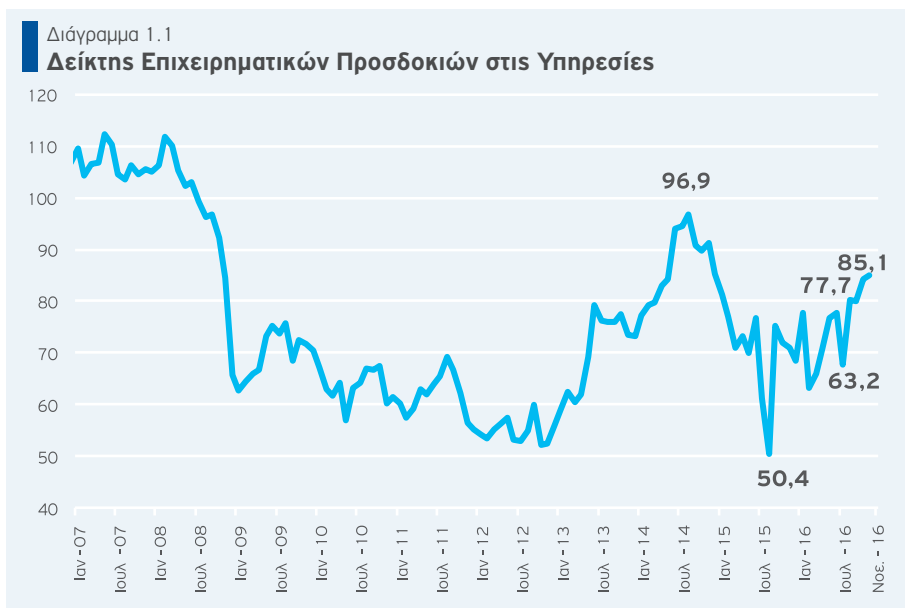
Αναγκαία η κατάρτιση “οδικού χάρτη” για την εκλογίκευση του φορολογικού συστήματος και την εξάλειψη των περιπτώσεων υπερφορολόγησης.

Αντίθετα, υπάρχουν τώρα ουσιαστικές δυνατότητες, με την περαιτέρω βελτίωση του μηχανισμού είσπραξης των εσόδων της ΓΚ, να προωθηθούν σημαντικές παρεμβάσεις προς την κατεύθυνση της εκλογίκευσης του φορολογικού συστήματος της χώρας με σταδιακή εξάλειψη των περιπτώσεων υπερφορολόγησης που επιβαρύνουν, ιδιαίτερα με τα αντιαναπτυξιακά μέτρα του Ιουνίου 2016, τόσο τα νοικοκυριά όσο και τις επιχειρήσεις, ιδιαίτερα τις τουριστικές. Με την προβλεπόμενη ανάπτυξη της οικονομίας και με δημοσιονομικά και διαρθρωτικά μέτρα που επιβλήθηκαν από τους Θεσμούς τον Αύγουστο του 2015 και τον Ιούνιο του 2016 και εφαρμόζονται με συνέπεια από την Κυβέρνηση, η επίτευξη των στόχων του 3ου Μνημονίου για τα πρωτογενή πλεονάσματα ύψους 1,75% του ΑΕΠ το 2017 και 3,5% του ΑΕΠ το 2018 είναι απολύτως ασφαλής. Θα ήταν δε περισσότερο ασφαλής, αν από σήμερα η Κυβέρνηση σε συνεργασία με τους Θεσμούς έδινε στη δημοσιότητα ένα πρόγραμμα σταδιακού εξορθολογισμού του φορολογικού συστήματος της χώρας.

1.2 Οικονομικό κλίμα και επιχειρηματικές προσδοκίες στις υπηρεσίες

Ο Δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών στις υπηρεσίες έχει βελτιωθεί σημαντικά τους τελευταίους μήνες και ήδη διαμορφώνεται στο 85,1 τον Νοέμβριο 2016, από 67,6 τον Ιούλιο 2016 (λόγω του Brexit) και από 50,4 τον Αύγουστο 2015 (λόγω της επιβολής των capital controls και των κινδύνων για Grexit). Σημειώνεται ότι ο δείκτης βρισκόταν στο 96,9 τον Αύγουστο 2014. Ειδικότερα, ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών στα Ξενοδοχεία - Εστιατόρια - τουριστικά πρακτορεία υποχώρησε στις 96 μον. τον Νοέμ.2016, από το πολύ υψηλό των 109,1 μον. τον Οκτ. 2016 και των 109,6 μον. τον Σεπτ.2016, αλλά διαμορφώνεται σε πολύ υψηλότερα επίπεδα από τον Νοέμβριο 2015, όπου διαμορφωνόταν στις 85,5 μον.

» Σταδιακή βελτίωση επιχειρηματικών δεικτών που όμως υστερούν ακόμα σημαντικά έναντι των υψηλών τιμών του 2014.

Πηγή: IOBE.

Η αύξηση του γενικού Δείκτη Οικονομικού Κλίματος (ESI) στο 93,8 τον Οκτώβριο 2016 και στο 92,4 τον Νοέμβριο 2016, από 89,0 τον Φεβρουάριο 2016 οφείλεται στην έστω και καθυστερημένη λήξη της 1ης Αξιολόγησης του 3ου Μνημονίου και στην είσπραξη της δόσης των € 10,3 δις από το ΠΧΕ του Αυγούστου 2015. Ο δείκτης παραμένει, ωστόσο, σε πολύ χαμηλά επίπεδα ως αποτέλεσμα της χαμηλής ακόμη καταναλωτικής εμπιστοσύνης, όπου ο σχετικός δείκτης εξακολουθεί να διαμορφώνεται στο -66,9 τον Νοέμβριο 2016, από -63,6 τον Οκτώβριο 2016 και από -43,6 τον Ιούνιο 2015. Επίσης, σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα εξακολουθεί να διαμορφώνεται ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών στις κατασκευές, αφού διαμορφώθηκε στο 49,4 τον Νοέμβριο 2016, από 39,2 τον Οκτώβριο 2016 και από 72,7 τον Φεβρουάριο 2016. Σημαντικά βελτιωμένοι είναι οι δείκτες επιχειρηματικών προσδοκιών στη βιομηχανία και στο λιανικό εμπόριο. Οι δείκτες αναμένεται να βελτιωθούν περαιτέρω στους επόμενους μήνες, ιδιαίτερα αν η 2η Αξιολόγηση ολοκληρωθεί έγκαιρα, πριν από τα μέσα Ιανουαρίου 2016, χωρίς νέες - αναίτιες - επιβαρύνσεις στην οικονομία.

1.3 Διεθνής Ανταγωνιστικότητα: Σχετικό κόστος εργασίας (ULC)

Ο Τουρισμός μπορεί να θεωρείται δεσπόζων τομέας στην οικονομία και η αυτοδύναμη ανάπτυξη του έχει σημαντικές θετικές επιπτώσεις στην οικονομία.

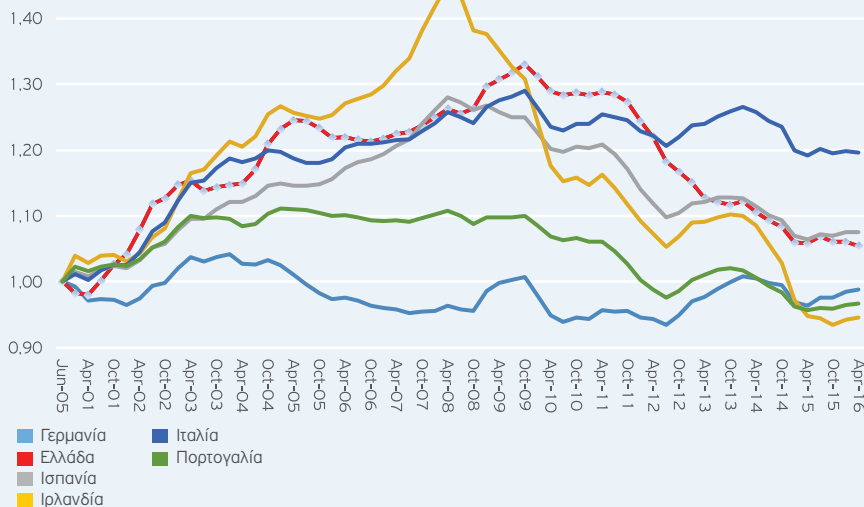
Ο Τουρισμός, η βιομηχανία, η γεωργία και ορισμένοι άλλοι κλάδοι υπηρεσιών είναι κλάδοι που προσφέρουν διεθνώς εμπορεύσιμα προϊόντα (αγαθά και υπηρεσίες) και είναι πλήρως εκτεθειμένοι στον διεθνή ανταγωνισμό. Η διεθνής ανταγωνιστικότητα των κλάδων αυτών, στηρίζεται πρωτίστως στα αναμφισβήτητα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας στον τουρισμό, τα γεωργικά - βιομηχανικά προϊόντα και σε άλλους κλάδους της βιομηχανίας και σε αρκετούς κλάδους διεθνώς εμπορεύσιμων υπηρεσιών. Ο τουρισμός από την πλευρά του μπορεί να θεωρείται ως δεσπόζων τομέας στην Ελληνική οικονομία. Η αυτοδύναμη ανάπτυξή του μπορεί να έχει σημαντικές θετικές (αλλά και αρνητικές σε ορισμένες περιπτώσεις) επιπτώσεις στην ανάπτυξη των άλλων κλάδων παραγωγής και ιδιαίτερα εκείνων που είναι επίσης εκτεθειμένοι στο διεθνή ανταγωνισμό.

Από την άλλη πλευρά, η διεθνής ανταγωνιστικότητα του τουρισμού και των άλλων κλάδων που είναι εκτεθειμένοι στον ανταγωνισμό από το εξωτερικό επιβαρυνόταν έως το 2009 από την οικονομική πολιτική της χώρας, η οποία με το συνεχές φούσκωμα της εγχώριας ζήτησης - με ανεξέλεγκτο δανεισμό από το εξωτερικό, ευνοούσε την δραστηριότητα σε τομείς που παράγουν μη εμπορεύσιμα (διεθνώς) προϊόντα (αγαθά και υπηρεσίες).

Η συνεχής επιδείνωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας έως το 2009 με την εφαρμογή αυτής της πολιτικής, που είχε εξαιρετικά αρνητικές επιπτώσεις και στον ελληνικό τουρισμό και τους άλλους κλάδους που παράγουν διεθνώς εμπορεύσιμα προϊόντα (αντισταθμίζοντας ένα σημαντικό μέρος από τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας), όπως στον Πίνακα 1.3 καθώς και στο Διάγραμμα 2.1 του επομένου κεφαλαίου.

Διάγραμμα 1.3

Εξέλιξη της Πραγματικής Σταθμισμένης Συναλλαγματικής Ισοτιμίας του Ευρώ για την Ελλάδα (REER) με βάση το σχετικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος έναντι 37 ανταγωνιστριών χωρών

Πηγή: European Commission, Price and Cost Competitiveness and Economic Forecasts, Winter 2016

Στο 4^ο 3μηνο του 2009 η πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία του Ευρώ για την Ελλάδα (έναντι 37 ανταγωνιστριών χωρών που εξετάζονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή), αποπληθωρισμένη με το σχετικό κόστος εργασίας τις Ελλάδος σε σχέση με αυτές τις 37 χώρες (REERULC) ήταν ανατιμημένη (απώλεια ανταγωνιστικότητας) κατά 33,0% έναντι του 2000. Αυτή η τεράστια απώλεια ανταγωνιστικότητας επηρέαζε ιδιαίτερα αρνητικά τον Τουρισμό που είναι ένας κλάδος σε σημαντικό βαθμό εντάσεως εργασίας. Μετά την εφαρμογή του Προγράμματος Δημοσιονομικής Προσαρμογής και Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων (ΠΔΠ&ΔΜ) στην περίοδο 2010 - 2016, **η οικονομική πολιτική της χώρας επιδιώκει την ανάπτυξη μέσω της ενίσχυσης της διεθνούς ανταγωνιστικότητάς της** και ευνοεί την ανάπτυξη των κλάδων που παράγουν διεθνώς εμπορεύσιμα προϊόντα και ιδιαίτερα τους κλάδους εντάσεως εξαγωγών (και υποκατάστασης εισαγωγών) αγαθών και υπηρεσιών και ιδιαίτερα του Τουρισμού, παρά την σημαντική επιβάρυνση του εσωτερικού τουρισμού (λόγω της δραστηκής μείωσης της εγχώριας ζήτησης).

»» Αποκατάσταση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας μετά το 2009.

Πίνακας 1.3

Ποσοστιαία μεταβολή της Πραγματικής Σταθμ. Συναλλ. Ισοτιμίας του Ευρώ για την Ελλάδα (REER) με βάση το Σχετικό Κόστος Εργασίας ανά Μονάδα Προϊόντος, έναντι 37 ανταγωνιστριών χωρών που συμπεριλαμβάνονται στο “καλάθι” της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

	Germany	Greece	Spain	Ireland	Italy	Portugal	Κύπρος
Q4 2009/2000	0,7%	33,0%	25,0%	30,9%	29,0%	10,1%	26,1%
Q4 2011/Q4 2009	-5,1%	-4,3%	-6,2%	-14,6%	-3,5%	-6,7%	-1,3%
Q4 2012/Q4 2009	-5,7%	-12,3%	-11,6%	-18,3%	-5,4%	-10,4%	-4,8%
Q4 2013/Q4 2009	-0,8%	-16,0%	-9,7%	-15,7%	-2,4%	-7,3%	-4,5%
Q4 2014/Q4 2009	-1,2%	-18,6%	-12,5%	-21,4%	-4,3%	-10,6%	-9,5%
Q4 2015/Q4 2009	-3,1%	-20,3%	-14,4%	-28,6%	-7,3%	-12,9%	-13,9%
Q2 2016/Q4 2009	-1,8%	-20,7%	-13,9%	-27,8%	-7,3%	-12,2%	-12,9%
Q4 2011/2000	-4,5%	27,3%	17,2%	11,8%	24,5%	2,7%	24,5%
Q4 2012/2000	-5,1%	16,7%	10,4%	6,9%	22,0%	-1,4%	20,0%
Q4 2013/2000	-0,1%	11,7%	12,9%	10,3%	25,9%	2,0%	20,4%
Q4 2014/2000	-0,5%	8,4%	9,4%	2,9%	23,5%	-1,6%	14,1%
Q4 2015/2000	-2,4%	6,0%	7,0%	-6,6%	19,5%	-4,1%	8,6%
Q2 2016/2000	-1,1%	5,4%	7,6%	-5,5%	19,6%	-3,3%	9,9%

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Price & Cost Competitiveness (18 December 2015) and European Economic Forecast (Winter 2015).

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1.3, στο 2^ο 3μηνο του 2016 η REERULC για την Ελλάδα είχε υποτιμηθεί κατά -20,7% έναντι του 4ου 3μήνου του 2009 και ήταν ακόμη ανατιμημένη κατά 5,4% έναντι του 2000. Αυτό σημαίνει ότι έχει αντισταθμιστεί το σημαντικότερο μέρος της απώλειας διεθνούς ανταγωνιστικότητας που είχε σημειωθεί στην περίοδο 2000 - 2009 και ότι το 2016 η Ελλάδα είναι ελαφρά λιγότερο ανταγωνιστική ως προς το κόστος εργασίας από ότι ήταν το έτος 2000, πριν από την ένταξή της στη Ζώνη του Ευρώ. Ωστόσο, η Ελλάδα ήταν πιο ανταγωνιστική το 2016, από ότι ήταν το 2002.

Η ανταγωνιστικότητα ως προς το σχετικό κόστος εργασίας δεν είναι ο μοναδικός παράγοντας που επηρεάζει την ανταγωνιστικότητα.

Η συνεπαγόμενη εσωτερική υποτίμηση είχε πράγματι μεγάλο κόστος για τη χώρα, όπως φαίνεται από την πτώση του ΑΕΠ κατά -26% και την αύξηση της ανεργίας στο 27% στην περίοδο 2010-2013. Ωστόσο, σήμερα οι μεταρρυθμίσεις της περιόδου 2010-2014 και η ουσιαστική βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας αποτελούν μια πραγματικότητα και σημαντική ευκαιρία για τους κλάδους όπως ο Τουρισμός που αντιμετωπίζουν έντονα το διεθνή ανταγωνισμό. Όπως φαίνεται στον ίδιο Πίνακα, οι ανταγωνίστριες χώρες της Ελλάδος στον τομέα του Τουρισμού Ιταλία, Ισπανία και Κύπρος, έχουν μείνει σημαντικά πίσω σε αυτό τον τομέα, αφού η πραγματική τους ισοτιμία είναι ακόμη ανατιμημένη έναντι του 2000 κατά 7,6% στην περίπτωση της Ισπανίας, κατά 19,6% στην Ιταλία και κατά 9,9% στην Κύπρο.

Βέβαια, η ανταγωνιστικότητα ως προς το σχετικό κόστος εργασίας σε κοινό νόμισμα είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις τουριστικές επιδόσεις και τις επιδόσεις των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών γενικότερα και του κλάδους που παράγουν προϊόντα υποκατάστατα εισαγομένων, αλλά όχι ο μοναδικός. Αναφερθήκαμε ήδη στα παραδείγματα χωρών, όπως η Τουρκία, η Ρωσία και το Ην. Βασίλειο των οποίων τα νομίσματα έχουν υποτιμηθεί υπέρμετρα έναντι του Ευρώ. Οι εξελίξεις αυτές μπορεί να επηρεάζουν αρνητικά τον ελληνικό τουρισμό και άλλους κλάδους, πέραν της επίπτωσης που δείχνει η μεταβολή του REERULC. Επίσης, υπάρχουν οι συνθήκες που προσδιορίζουν το βαθμό κατά τον οποίο η χώρα θεωρείται ως ασφαλής τουριστικός προορισμός ή, γενικότερα, την αξιοπιστία των προϊόντων της. Τέλος, το κόστος εγκατάστασης και λειτουργίας των επιχειρήσεων στη χώρα είναι ένας σημαντικός παράγοντας που προσδιορίζει την ελκυστικότητά της στον τουρισμό και ως τύπος εγκατάστασης επιχειρήσεων.

Στο επόμενο κεφάλαιο εξετάζουμε σε μεγαλύτερο βάθος την διογκούμενη εξωστρέφεια της ελληνικής οικονομίας και το αυξανόμενο εύρος των εξαγωγών αγαθών από την Ελλάδα.

2

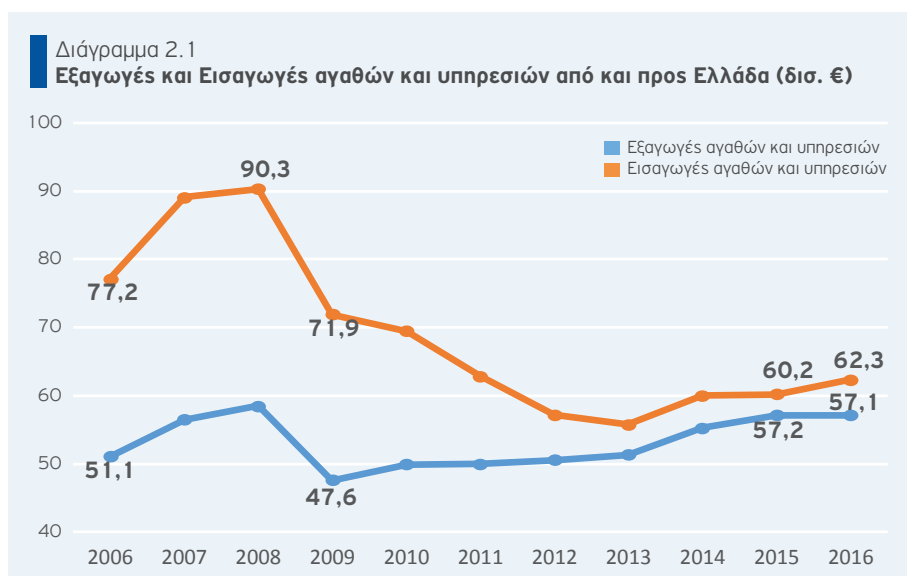
Η Εξωστρέφεια της Ελληνικής Οικονομίας

2.1 Η διογκούμενη εξωστρέφεια της Ελληνικής Οικονομίας

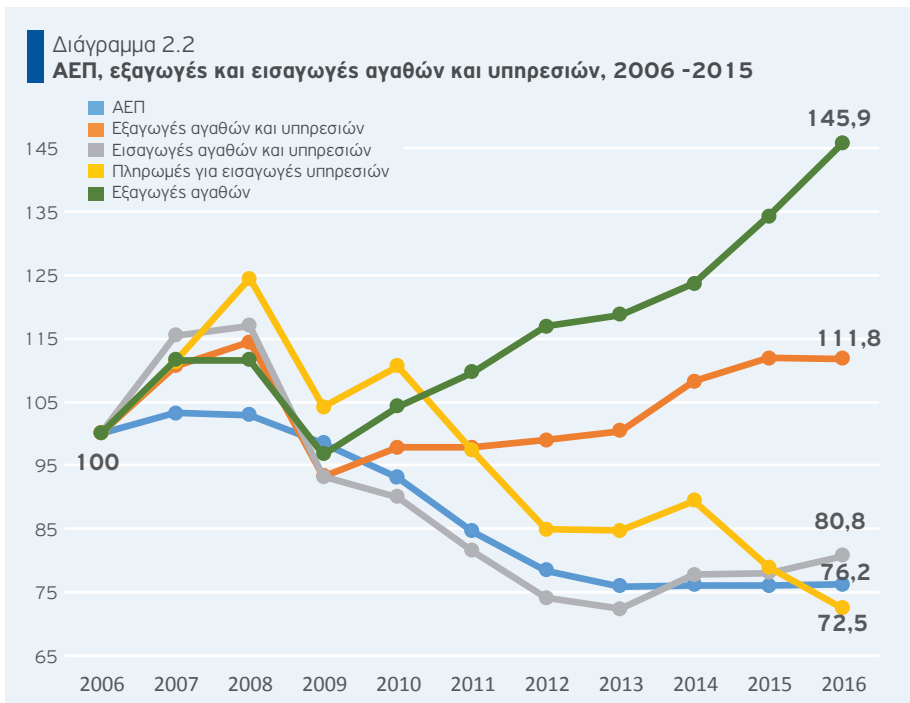
Το πρόγραμμα προσαρμογής που εφάρμοσε η Ελλάδα στην περίοδο 2010-2016, με εξαίρεση την περίοδο Ιανουαρίου - Ιουλίου 2015, οδήγησε σε σημαντική μέση ετήσια **αύξηση των εξαγωγών αγαθών** κατά 6,0% (βλ. Διάγραμμα 2.2), παρά την πιστωτική ασφυξία που υφίστανται οι ελληνικές εξαγωγικές επιχειρήσεις - σε αντίθεση με τους διεθνείς ανταγωνιστές τους, ενώ στην ίδια περίοδο οι **εισαγωγές αγαθών** κατέγραψαν μέση ετήσια πτώση -1,3%. Από την άλλη πλευρά, οι **εξαγωγές υπηρεσιών** σημείωσαν μέση ετήσια πτώση κατά -0,9% στην περίοδο 2010-2015, που οφείλεται αποκλειστικά στη μεγάλη πτώση των **εισροών εισοδημάτων από τις διεθνείς μεταφορές** (κυρίως τη ναυτιλία) το 2015 και το 2016, δεδομένου ότι η μέση **ετήσια αύξηση των ταξιδιωτικών εισπράξεων** από το εξωτερικό ήταν 3,04%. Επίσης, οι πληρωμές της χώρας για εισαγωγές υπηρεσιών σημείωσαν μέση ετήσια πτώση κατά -5,1% στην περίοδο 2010-2016 και πάλι εξαιτίας της μεγάλης πτώσης των εκροών εισοδημάτων στον τομέα των διεθνών μεταφορών (ναυτιλία) αλλά και λόγω της μείωσης των πληρωμών των εγχώριων κατοίκων για ταξίδια στο εξωτερικό και της μείωσης επίσης των πληρωμών για εισαγωγές λοιπών υπηρεσιών. Ως αποτέλεσμα των ανωτέρω, το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών της Ελλάδος που ήταν ελλειμματικό κατά € 32,6 δισ (13% του ΑΕΠ) το 2007, έχει μειωθεί δραστικά στα € 3,0 δισ (1,7% του ΑΕΠ) το 2015 (Διάγραμμα 2.1).

» Σημαντική η συμβολή των εξαγωγών και του τουρισμού στη μείωση του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών από €32,6 δισ το 2007 σε €3,0 δισ το 2015.

Πηγή: Eurostat

Πηγή: Eurostat

Έτσι, στην Ελλάδα η επίπτωση της εξέλιξης των καθαρών εξαγωγών (δηλαδή της ετήσιας μεταβολής του ελλείμματος του εξωτερικού ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών) ήταν στο +0,9 π.μ. το 2015, από -0,13 π.μ. το 2014, +1,13 π.μ. το 2013 και +3,07 π.μ. το 2012. Αντίθετα, η μεγάλη πτώση της εγχώριας ζήτησης είχε δραματικά αρνητική επίπτωση στο ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ κατά -12,04 π.μ. το 2011, κατά -10,41 π.μ. το 2012 και κατά -4,36 π.μ. το 2013. Στη συνέχεια, η επίπτωση της εγχώριας ζήτησης ήταν +0,48 π.μ. το 2014, -1,12 π.μ. το 2015 και εκτιμάται στο 1,39 π.μ. το 2016. Επίσης, αναμένεται θετική επίπτωση από την εγχώρια ζήτηση κατά +1,8 π.μ. το 2017, 2,3 π.μ. το 2018 και γύρω στις 3,0 π.μ. το 2019 και το 2020.

Πίνακας 2.1
Συμβολή στην αύξηση του ΑΕΠ σε σταθερές τιμές 2010

	2011	2012	2013	2014	2015	2016 ^ε	2017 ^ε	2018 ^ε	2019 ^ε	2020 ^ε
Καθαρές Εξαγωγές	2,91	3,07	1,12	-0,13	0,9	-1,15	0,28	0,23	0,05	0,09
Εγχώρια Ζήτηση + Μεταβολή Αποθεμάτων	-12,04	-10,41	-4,36	0,48	-1,12	1,39	1,76	2,29	2,96	3,44
ΑΕΠ Σταθερές τιμές 2010 (% Δ)	-9,13	-7,34	-3,24	0,35	-0,22	0,24	2,04	2,52	3,01	3,53

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ - Επεξεργασία SETE Intelligence

2.2 Το αυξανόμενο εύρος των ελληνικών εξαγωγών αγαθών

Η αύξηση των εξαγωγών αγαθών κατά μέσο ετήσιο ρυθμό 6,0% ετησίως στην περίοδο 2010-2016 πραγματοποιήθηκε με σημαντική διεύρυνση των προϊόντων που εξάγονται και επίσης των χωρών στις οποίες εξάγονται αυτά τα προϊόντα. Ειδικότερα, το 2015 η Ελλάδα πραγματοποίησε εξαγωγές άνω των € 100 εκατ. σε 56 3ψήφιους κωδικούς, έναντι 50 3ψήφίων το 2014. Επίσης, πραγματοποίησε εξαγωγές άνω των € 10 εκατ. σε 116 3ψήφιους κωδικούς το 2015, έναντι 112 3ψήφίων το 2014. Το σπουδαιότερο, ωστόσο, είναι ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις πραγματοποιούν τώρα εξαγωγές ακόμη και πολύ μικρών ποσών σε ένα πολύ μεγάλο εύρος προϊόντων σε όλους τους κλάδους των διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων (αγαθών και υπηρεσιών). Στον Πίνακα 2.2 παρουσιάζεται η διάρθρωση των εξαγωγών και των εισαγωγών της Ελλάδος σε διευρυμένες κατηγορίες προϊόντων και φαίνεται η η συνεχιζόμενη τάση για αύξηση των εξαγωγών στους περισσότερους βασικούς παραγωγικούς κλάδους της χώρας, με ταυτόχρονη μείωση των εισαγωγών.

Οι εξαγωγές χωρίς καύσιμα σημείωσαν σημαντική αύξηση κατά 8,1% το 2015 (εισαγωγές: 0,4%), ενώ οι συνολικές εξαγωγές με καύσιμα σημείωσαν πτώση κατά -4,9% (εισαγωγές: 10,2%), λόγω της μεγάλης πτώσης των τιμών και της αξίας των εξαγωγών (και των εισαγωγών) προϊόντων πετρελαίου.

Πίνακας 2.2

Εξαγωγές - Εισαγωγές και ισοζύγιο κατά κατηγορία προϊόντων 2014-2015 (Αξία εκατ. €)

3ψήφιο	Ονοματολογία	2015			2014			%Δ 2015	
		Εξαγωγές	Εισαγωγές	Ισοζύγιο	Εξαγωγές	Εισαγωγές	Ισοζύγιο	Εξαγωγές	Εισαγωγές
010-240	Αγροτοβιομηχανικά προϊόντα	5.347,0	6.162,8	-815,8	4.741,2	6.222,7	-1.481,5	12,8%	-1,0%
250-262	Τσιμέντα, μάρμαρα και άλλα μεταλλεύματα	526,5	123,0	403,5	507,6	101,1	406,5	3,7%	21,7%
270-271	Ακατέργαστο πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου	7.597,8	11.361,5	-3.763,6	10.257,2	16.300,6	-6.043,4	-25,9%	-30,3%
280-294	Διάφορα Χημικά προϊόντα	163,9	904,9	-740,9	148,0	909,6	-761,6	10,8%	-0,5%
300	Φάρμακα και φαρμ. παρασκευάσματα, άιμα ανθρώπου & υλικά.	1.014,8	2.686,4	-1.671,7	1.038,6	2.608,4	-1.569,8	-2,3%	3,0%
310-390	Λιπάσματα, χρώματα και άλλα βιομηχανικά χημικά προϊόντα	1.271,8	2.736,2	-1.464,4	1.255,4	2.701,0	-1.445,7	1,3%	1,3%
391-401	Βιομηχανικά προϊόντα από πλαστικές ύλες και καουτσούκ	661,3	1.062,7	-401,4	610,0	1.060,9	-451,0	8,4%	0,2%
410-430	Δέρματα, γουνοδέρματα και σχετικά βιομηχανικά είδη	283,1	318,2	-35,2	336,2	409,6	-73,3	-15,8%	-22,3%
440-491	Βιομηχανικά προϊόντα από Ξύλο και Χαρτί	356,2	1.216,8	-860,6	314,7	1.205,4	-890,8	13,2%	0,9%
500-600	Βαμβάκι και άλλα Κλωστοϋφαντουργικά Προϊόντα	658,8	491,7	167,1	654,3	489,6	164,6	0,7%	0,4%
610-640	Έτοιμα Ενδύματα - Υποδήματα	587,7	1.927,5	-1.339,8	611,8	1.894,3	-1.282,4	-3,9%	1,8%
650-670	Καπέλα, περούκες, ομπρέλες, τεχνητά άνθη κ.ά.	4,5	36,9	-32,3	4,7	34,3	-29,6	-2,6%	7,6%
680-690	Οικοδομικά υλικά και προϊόντα (από πέτρες, μάρμαρο, τσιμέντο, κεραμίδια, πλακάκια, κ.ά.)	204,0	143,5	60,5	185,1	147,9	37,2	10,2%	-2,9%
691-702	Είδη μπίνου και γυαλί και προϊόντα από γυαλί	40,4	210,8	-170,3	32,5	208,0	-175,5	24,2%	1,3%
710-711	Πολύτιμα μέταλλα και κοσμήματα	86,9	97,8	-10,9	84,4	103,1	-18,6	3,0%	-5,1%
720-732	Χυτοσίδηρος, σίδηρος και χάλυβας και προϊόντα	820,9	1.082,5	-261,6	767,6	1.173,8	-406,2	6,9%	-7,8%
740-750	Χαλκος, νικέλιο και προϊόντα	514,7	537,2	-22,5	473,2	561,1	-87,9	8,8%	-4,3%
760-761	Αργίλιο και προϊόντα	1.406,2	743,0	663,2	1.284,7	687,7	597,1	9,5%	8,0%
780-711	Μόλυβδος, Τπάνιο και άλλες Π.Υ. και προϊόντα	25,8	85,1	-59,3	24,4	78,0	-53,6	5,9%	9,1%
820-831	Προϊόντα από κοινά μέταλλα (εργαλεία, ξυράφια, ξυρ. μηχανές, σύρματα, κ.ά.)	122,2	261,6	-139,4	110,5	267,7	-157,2	10,6%	-2,3%
840-846	Κινητήρες εσωτ. καύσης, εργαλιομηχανές								
&848	μηχαν. και ηλεκτρ. Οικιακές Συσκευές	777,1	1.847,4	-1.070,3	681,9	1.744,4	-1.062,5	14,0%	5,9%
847&852	Μηχ. Επεξ. Δεδομ., Υπολογιστικές Μ&Σ και TV, Video, πομποί, κ.λπ.	609,2	1.491,5	-882,3	484,4	1.405,1	-920,7	25,8%	6,1%
850-1	Ηλεκτροκινητήρες, και ηλεκτρολογικό υλικό	805,3	1.832,5	-1.027,2	800,7	1.691,0	-890,3	0,6%	8,4%
&853-4									
860-890	Μέσα μεταφοράς	413,9	3.427,8	-3.013,8	309,0	3.589,0	-3.280,0	34,0%	-4,5%
900-903	Ματογυαλία, φωτογρ. μηχανές, κ.λπ., και ιατρικά εργαλεία και μηχανήματα	236,7	719,7	-483,1	192,5	704,4	-511,9	22,9%	2,2%
910-920	Ρολόγια και μοθονικά όργανα	38,9	142,4	-103,5	43,9	137,8	-93,9	-11,4%	3,4%
930-988	Προϊόντα αμυντικής βιομ., είδη γραφείου, ζωγρ. πίνακες, βιομ. Συγκροτήματα	351,3	872,8	-521,6	320,5	860,8	-540,3	9,6%	1,4%
99S	Λοιπά προϊόντα	568,7	93,7	475,0	543,7	135,1	408,6	4,6%	-30,6%
Σύνολο		25.495,8	42.617,9	-17.122,2	26.818,6	47.432,3	-20.613,7	-4,9%	-10,2%
Σύνολο χωρίς ακατέργαστο πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου (270-271)		17.897,9	31.256,5	-13.358,5	16.561,5	31.131,7	-14.570,3	8,1%	0,4%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ - Επεξεργασία: SETE Intelligence

Αξιοσημείωτη ήταν η αύξηση των εξαγωγών αγροτοβιομηχανικών προϊόντων κατά 12,8% το 2015, λόγω - σε μεγάλο βαθμό - της μεγάλης αύξηση των εξαγωγών ελαιολάδου κατά 143,2% από τα πολύ χαμηλά επίπεδά τους το 2014. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 2.3, το έλλειμμα του εξωτερικού ισοζυγίου αγροτοβιομηχανικών προϊόντων μειώθηκε στα € 815,8 εκατ. το 2015, από € 1,48 dis το 2014 και από € 3,3 dis το 2008.

Πίνακας 2.3

Εξωτερικό Ισοζύγιο Αγροτοβιομηχανικών Προϊόντων (εκατ. €)

3ψήφιοι	Ονοματολογία	2015			2014		
		Εξαγωγές	Εισαγωγές	Ισοζύγιο	Εξαγωγές	Εισαγωγές	Ισοζύγιο
200	Λαχανικά παρασκευασμένα ή διατηρημένα, γλυκά κουταλιού, χυμοί φρούτων	936,0	218,3	717,7	887,6	208,3	679,3
150	Ελαιόλαδο και σογιέλαιο και τα κλάσματά τους	642,0	49,5	592,5	264,0	71,1	192,9
080	Φρούτα νωπά	615,7	287,0	328,6	639,1	254,1	385,0
030	Ψάρια, νωπά ή διατηρ., κατεψυγμένα, αποξηραμένα, μαλακόστρακα.	590,6	322,2	268,4	559,8	326,1	233,6
040	Γαλακτοκομικά προϊόντα, αυγά πτηνών, νωπά, μέλι φυσικό	549,0	732,0	-183,0	472,4	822,9	-350,5
240	Καπνά ακατέργαστα, Απορρίμματα καπνού, Πούρα, υποκατάστατα Καπνού	449,5	301,5	148,0	386,0	245,1	140,9
220	Βερμούτ και άλλα κρασιά αρωματισμένα, Μπλιτς, Αιθυλική αλκοόλη, Ξύδια.	219,9	275,6	-55,8	209,4	286,2	-76,8
210	Παρασκ. διατροφής π.δ.κ.α. Παγωτά, Παρασκ. για σάλτσες και σάλτσες, κ.λπ..	202,5	360,8	-158,3	179,0	381,6	-202,6
190	Εκχυλίσματα βύνης, Ζυμαρικά, προϊόντ. Αρτοποιίας, ζαχαροπλαστικής, μπισκότα	184,2	282,3	-98,1	159,7	295,5	-135,8
081	Φρούτα ξερά, κατεψυγμένα, διατηρημένα	181,5	32,3	149,2	186,1	32,8	153,3
100	Σιτάρι και σμιγάδι, σίκαλη, κριθάρι, βρώμη, καλαμπόκι, ρύζι, κ.λπ.	110,5	327,4	-216,9	177,5	296,1	-118,6
070	Πατάτες, ντομάτες, κρεμμύδια, σκόρδα αγγούρια	101,8	118,3	-16,5	116,4	99,2	17,2
151	Λάδια από ελιές με ειδικές μεθόδους, φοινικέλαιο, υδρογονωμένα, μαργαρίνη, κ.ά.	101,7	233,2	-131,4	77,9	228,4	-150,5
120	Σπέρματα και ελαιώδεις καρποί, αλεύρια από αυτά, αράπικα φυστίκια.	97,5	243,6	-146,1	87,1	250,4	-163,3
170	Ζάχαρη από ζαχαροκάλαμο ή από τεύτλα, ζάχαρη, μελάσες κ.λπ., ζαχαρώδη προϊόντα	60,1	195,6	-135,6	60,9	217,8	-156,9
230	Παρασκ. για τη διατροφή των ζώων, Αεύρια και πίτουρα, πίτες και άλλα στερ. Υπολείμματα	54,2	397,3	-343,1	57,1	402,5	-345,4
020	Κρέατα βοοειδών, αιγοπροβατοειδών, χοιρινών και προϊόντα	50,8	986,7	-935,9	54,2	1.013,3	-959,1
071	Λαχανικά κατεψ., διατηρημένα σε αρμη, ξερά κ.λπ., Όσπρια ξερά, κ.λπ.	38,1	74,9	-36,8	32,8	70,0	-37,3
180	Σοκολάτα και άλλα παρασκ. διατροφής με κακάο. Κακάο σε σπόρους και σχετικά προϊόντα	33,2	163,9	-130,7	25,4	168,3	-142,9
160	Παρασκ. και κονσέρβες κρεάτων, ψαριών, χαβιάρι, μαλακόστρακα, λουκάνικα, σαλάμια κ.λπ.	25,7	129,2	-103,6	27,5	140,7	-113,2
110	Αλεύρια σιταριού ή σμιγαδιού, άλλων δημητριακών, βύνη, άμυλα, γλουτένη σιταριού κ.λπ.	22,9	59,0	-36,1	15,6	61,9	-46,3
090	Καφές, Τσάι, Ματέ, Πιπέρι, Βανίλια, κ.λπ.	20,9	210,8	-189,9	12,7	180,1	-167,4
010	Ζώα ζωντανά	15,4	45,2	-29,7	13,5	57,4	-43,9
060	Φυτά και οι ρίζες τους, μοσχεύματα, μπόλια κ.λπ. Βολβοί, κρεμμύδια, άνθη	11,5	41,6	-30,1	11,4	39,5	-28,1
130	Γομολάκκα και φυσικά κόμμεα, ρητίνες, βάλσαμα, χυμοί και εκχυλίσμ. φυτικά, πηκτικές ύλες	11,4	12,2	-0,8	10,0	13,8	-3,7
051	Προϊόντα ζωικής προέλευσης, π.δ.κ.α., Ζώα μη ζωντανά	6,6	16,6	-10,1	5,2	18,9	-13,7
152	Γλυκερίνη, ακατ., γλυκερινούχα νερά, κεριά φυτικά και από μέλισσες	3,5	3,3	0,1	3,7	2,8	0,8
140	Φυτικά προϊόντα π.δ.κ.α.	2,7	7,2	-4,5	0,2	5,5	-5,2
121	Φυτά, σπόροι και καρποί για την αρωματοποιία και την ιατρική, χαρούπια, κ.λπ.	2,5	10,0	-7,5	3,1	9,3	-6,2
091	Ζιγγίβερι, κρόκος (ζαφορά), curcuma, θυμάρι, φύλλα δάφνης, curry και άλλα μπαχαρικά	2,3	4,2	-1,9	1,8	3,6	-1,8
041	Αυγά κελωνών, κελιδονοφωλπές και άλλα προϊόντα Ζωικά βρώσιμα	1,7	0,3	1,4	0,7	0,2	0,5
050	Έντερα, κύστεις και στομάχια ζώων κοράλι και παρόμοιες ύλες.	0,7	8,8	-8,2	3,2	8,6	-5,4
021	Κρέατα και παραπροϊόντα σφαγίων	0,4	11,7	-11,3	0,3	10,8	-10,4
	Σύνολο	5.347,0	6.162,8	-815,8	4.741,2	6.222,7	-1.481,5

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ - Επεξεργασία: SETE Intelligence

3

Μακροοικονομικές Εξελίξεις στις Χώρες Προέλευσης

3.1 Οι εξελίξεις στην Παγκόσμια Οικονομία

3.1.1 Πολιτικοοικονομικοί παράγοντες

Η παγκόσμια οικονομία στα τέλη του 2016 εξακολουθεί να εξελίσσεται με σχετικά χαμηλό (συνεχώς προσαρμοζόμενο προς τα κάτω) ρυθμό ανάπτυξης και με επιβραδυνόμενο ρυθμό αύξησης του διεθνούς εμπορίου, με πολύ χαμηλό πληθωρισμό και πολύ χαμηλά επιτόκια. Ειδικότερα, οι μεγάλες αναπτυγμένες χώρες βρίσκονται τα τελευταία χρόνια σε κατάσταση μακροχρόνιας στασιμότητας (secular stagnation) από την οποία δεν φαίνεται να διαθέτουν τα αναγκαία μέσα πολιτικής για να ξεφύγουν. Από την άλλη πλευρά, σημειώνεται σημαντική επιβράδυνση στους ρυθμούς ανάπτυξης των μεγάλων αναπτυσσόμενων οικονομιών και ιδιαίτερα της Κίνας, της Νότιας Κορέας, κ.ά., αλλά και ορισμένων αναπτυσσόμενων (πλεονασματικών) οικονομιών όπως της Ιαπωνίας και της Γερμανίας που ανακαλύπτουν τώρα ότι η ανάπτυξη μόνο με τη συνεχή αύξηση των καθαρών εξαγωγών τους δεν είναι διατηρήσιμη, ιδιαίτερα όταν αυτή η στρατηγική ανάπτυξης ακολουθείται από τόσο μεγάλες οικονομίες.

Επίσης, η πτώση του ρυθμού της παγκόσμιας ανάπτυξης και η συνεπαγόμενη πτώση του ρυθμού αύξησης του διεθνούς εμπορίου οδήγησε στην κατακόρυφη πτώση των τιμών του πετρελαίου και των περισσότερων εμπορευμάτων και συνέβαλε στο να περιέλθουν σε κρίση και οι χώρες εξαγωγής αυτών των πρώτων υλών και εμπορευμάτων (Βραζιλία, Ρωσία, Αυστραλία, κ.ά.), οι οποίες τα τελευταία χρόνια σημειώνουν αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Τέλος, αυτό το εξαιρετικά περίπλοκο παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον, επιβαρύνεται περαιτέρω διαρκώς από τις αρνητικές επιπτώσεις των εξάρσεων στις γεωπολιτικές αναταραχές (όπως, π.χ., από το προσφυγικό πρόβλημα και οι τρομοκρατικές επιθέσεις στην Ευρώπη και αλλού), ή από πολιτικές αναταράξεις στις αναπτυσσόμενες χώρες (όπως η εκτροπή της οικονομικής πολιτικής στην Ελλάδα στο 1ο 7μηνο 2015, το Brexit τον Ιούνιο του 2016, το πραξικόπημα στην Τουρκία, η πρόσφατη εκλογή του νέου Προέδρου στις ΗΠΑ, κ.ά.), με αποτέλεσμα κάθε φορά να σημειώνεται νέα έξαρση στους κινδύνους ανατροπής της παγκόσμιας οικονομικής ισορροπίας και ανάπτυξης.

» Επιδείνωση των προοπτικών διεθνώς με τις μεγάλες ανεπτυγμένες χώρες σε κατάσταση μακροχρόνιας στασιμότητας και ανάσχεση του ρυθμού ανάπτυξης των “ατμομηχανών” της παγκόσμιας οικονομίας.

Οι τιμές διαμορφώνονται στα \$ 46 - \$48/βαρέλι, μετά τη μικρή ανάκαμψή τους από το χαμηλό, κάτω από τα \$30/βαρέλι.

Το προσφυγικό-μεταναστευτικό πρόβλημα περιορίστηκε μεν αλλά είναι υπαρκτός ο κίνδυνος αναζωπύρωσής του.

Το Brexit δημιούργησε μεγάλη αβεβαιότητα στις αγορές και προβλέψεις για αρνητικές επιπτώσεις στην Ευρωπαϊκή και παγκόσμια οικονομία που όμως δεν επιβεβαιώνονται από τις εξελίξεις.

Ειδικότερα, οι πιο σημαντικές εξελίξεις που επηρεάζουν την παγκόσμια οικονομία στο 1Ομηνο του 2016 συνοψίζονται στα ακόλουθα:

1. **Οι τιμές του πετρελαίου** εξακολουθούν να διαμορφώνονται στα \$ 46 - \$48/βαρέλι, μετά τη μικρή ανάκαμψή τους από το χαμηλό, κάτω από τα \$30/βαρέλι, στο οποίο είχαν κατακυλήσει έως τον Φεβρουάριο 2016, ενώ μικρή ανάκαμψη έχει σημειωθεί και στις τιμές των άλλων πρώτων υλών και εμπορευμάτων. Επίσης, οι δείκτες τιμών των μετοχών στα χρηματιστήρια των ΗΠΑ, της Ευρώπης και της Ασίας, διαμορφώνονται στα μέσα Νοεμβρίου 2016 σε επίπεδα ρεκόρ, μετά τη μεγάλη πτώση τους και την αστάθεια που παρατηρήθηκε στο 3μηνο Δεκ.2015-Φεβρ.2016. Η κρίση τότε, που είχε αρχίσει στην Κίνα τον Αύγουστο 2015 και επανήλθε με μεγαλύτερη ένταση τον Δεκέμβριο 2015 και τον Ιανουάριο 2016, μεταδόθηκε στις χρηματιστηριακές αγορές των μεγάλων αναπτυγμένων χωρών και στις αγορές συναλλάγματος και κρατικών ομολόγων στις αναπτυσσόμενες οικονομίες και στις χώρες της Νότιας Ευρώπης. Ωστόσο, αντιμετωπίστηκε σχετικά γρήγορα (ενδεχομένως προσωρινά) και η οικονομία της Κίνας και η παγκόσμια οικονομία φαίνεται ότι έχουν τώρα σταθεροποιηθεί. Οι επενδυτές προφανώς αποφάσισαν ότι η αναταραχή που σημειώθηκε στις αγορές στο 2μηνο Ιανουαρίου - Φεβρουαρίου 2016 ήταν τελικά μια απλή σημαντική διόρθωση αυτών των αγορών, μετά τη συνεχή άνοδό τους στα προηγούμενα δύο έτη, και ότι δεν επρόκειτο για γενική χρηματοοικονομική κρίση που θα μπορούσε να οδηγήσει την παγκόσμια οικονομία σε σημαντικά χαμηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης, με ότι αυτό θα συνεπαγόταν.

2. **Το προσφυγικό - μεταναστευτικό πρόβλημα** που φάνηκε στις αρχές του 2016 να αποτελεί επίσης μεγάλο κίνδυνο για την Ευρώπη και, ιδιαίτερα, για την Ελλάδα και την Ιταλία, περιορίστηκε ουσιαστικά στη συνέχεια, έστω και με τη χρήση ανορθόδοξων και εύθραυστων μεθόδων, όπως το κλείσιμο συνόρων των χωρών που συνορεύουν με τις χώρες εισόδου των προσφύγων ή των μεταναστών στην Ευρώπη, η συμφωνία της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την Τουρκία, κ.ά.. Μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα στην Τουρκία και την σημαντική αλλαγή πολιτικής της Κυβέρνησης της Τουρκίας, οι κίνδυνοι μιας νέας έξαρσης του προσφυγικού-μεταναστευτικού προβλήματος έχουν ξανά αυξηθεί. Σε κάθε περίπτωση το πρόβλημα αυτό αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα που συνέβαλε στο Brexit και συμβάλλει επίσης στη διατάραξη των σχέσεων μεταξύ των χωρών - μελών της ΕΕ-27, ενώ αυξάνει και την επιρροή σε μεγάλες χώρες κομμάτων που πολιτεύονται με προγράμματα που θέτουν σε κίνδυνο τη συνοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ακόμη και τη συνέχιση της λειτουργίας της. Από την άλλη πλευρά, παρά το ότι προγράμματα για τη διαχείριση του προσφυγικού προβλήματος εφαρμόζονται με μεγάλες καθυστερήσεις και αθετήσεις υποσχέσεων και υποχρεώσεων από πολλές χώρες μέλη, η Ευρώπη είναι τώρα πιο προετοιμασμένη, από ότι ήταν το 2015, για να αντιμετωπίσει τόσο το προσφυγικό πρόβλημα όσο και τις αποσχιστικές κινήσεις στο εσωτερικό της.

3. **Το Brexit**, που προέκυψε με το σχετικό Δημοψήφισμα που πραγματοποιήθηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο την 23 Ιουνίου 2016, δημιούργησε νέα αναταραχή και μεγάλη αβεβαιότητα στις αγορές και προβλέψεις για σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην παγκόσμια οικονομία, οι οποίες, ωστόσο, και πάλι δεν φαίνεται να επιβεβαιώνονται. Στα τέλη του 2016 το μόνο που φαίνεται να έχει απομείνει από το Brexit είναι η μεγάλη υποτίμηση

της Αγγλικής λίρας που, σε συνδυασμό με τη νέα μείωση των επιτοκίων και την περαιτέρω επέκταση του προγράμματος ποσοτικής ενίσχυσης της ρευστότητας από την Τράπεζα της Αγγλίας, αναμένεται να διαψεύσουν σε μεγάλο βαθμό τις προβλέψεις για σημαντική επιβράδυνση του ρυθμού ανάπτυξης της χώρας αυτής το 2017 και στα επόμενα έτη. Από την άλλη πλευρά, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου φαίνεται να αντιμετωπίζει πολύ μεγάλες δυσκολίες όσον αφορά την εκκίνηση της διαδικασίας για το Brexit και, επίσης, να μην έχει συγκεκριμένο πρόγραμμα με εφικτούς βασικούς στόχους που επιθυμεί να επιτύχει, μέσω των διαπραγματεύσεων με την ΕΕ-27, με την υλοποίηση του Brexit. Επιπλέον, η αβεβαιότητα για τις επιπτώσεις στο Ηνωμένο Βασίλειο από την υλοποίηση του Brexit δεν φαίνεται να έχει περιοριστεί παρά την διέλευση ενός 5-μήνου από το Δημοψήφισμα και την απόφαση για το Brexit.

Στη Βρετανία η υποτίμηση που προκάλεσε και η νέα μείωση επιτοκίων θα περιορίσουν σημαντικά τις επιπτώσεις στο ΑΕΠ.

4. Νέο ξάφνιασμα για τις αγορές αποτέλεσε **η εκλογή του νέου Προέδρου των ΗΠΑ**, που εκλέχθηκε με ένα εξαιρετικά ριζοσπαστικό πρόγραμμα που περιλαμβάνει: α) αύξηση των δημοσίων δαπανών και μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης για ενίσχυση της ανάπτυξης της οικονομίας των ΗΠΑ, β) δραστική προσαρμογή των οικονομικών σχέσεων ΗΠΑ-Κίνας ώστε να σταματήσει η Κίνα να διατηρεί το νόμισμά της σε υποτιμημένα επίπεδα εις βάρος της οικονομίας των ΗΠΑ, γ) ουσιαστική προσαρμογή τις πολιτικές των ΗΠΑ στον τομέα των μεγάλων διεθνών συμφωνιών για περαιτέρω απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών, δ) προσαρμογή της πολιτικής των ΗΠΑ στον τομέα των παράνομων μεταναστευτικών ροών, ε) ουσιαστική αλλαγή πολιτικής όσον αφορά την κοινωνική προστασία στον τομέα της υγείας, κ.ά. Οι χρηματιστηριακές αγορές θεωρούν ότι η πολιτική του νέου Προέδρου θα δώσει νέα ώθηση στην οικονομία και για το λόγο αυτό καταγράφουν νέα υψηλότερα επίπεδα στα μέσα του Νοεμβρίου 2016. Ωστόσο, οι αβεβαιότητες για τις επιπτώσεις των πολιτικών του νέου Προέδρου στις σχέσεις της Χώρας του με τις μεγάλες Χώρες και οικονομίες και για το διεθνές εμπόριο και τις εξελίξεις στην παγκόσμια παραμένουν ακόμη σε εξαιρετικά υψηλό επίπεδο.

Οι χρηματιστηριακές αγορές θεωρούν ότι η πολιτική του νέου Προέδρου θα δώσει νέα ώθηση στην οικονομία αν και παραμένει υψηλή η αβεβαιότητα με τις πολιτικές που θα ακολουθήσει.

3.1.2 Οικονομική πολιτική και ο ρόλος των κεντρικών τραπεζών

Όσον αφορά τις βασικές κατευθύνσεις πολιτικής που ακολουθείται στις μεγάλες χώρες για ενίσχυση της εγχώριας και της παγκόσμιας ανάπτυξης και για αποτροπή μιας νέας παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, **κυρίαρχο ρόλο στην ακολουθούμενη οικονομική πολιτική έχουν τα τελευταία χρόνια οι κεντρικές τράπεζες**. Γενικά, το ενδιαφέρον των αγορών διεθνώς συνεχίζει να επικεντρώνεται στην προσπάθεια εκτίμησης της πολιτικής των μεγάλων κεντρικών τραπεζών (FED, ΤτΙαπωνίας, ΕΚΤ, ΤτΑγγλίας και PBC) τόσο όσον αφορά την πορεία των επιτοκίων όσο και σχετικά με την ενίσχυση της ρευστότητας και για αποτροπή μιας νέας ύφεσης στις οικονομίες τους και στην παγκόσμια οικονομία. Ο ρόλος της δημοσιονομικής πολιτικής ήταν έως τώρα σχετικά υποβαθμισμένος, αλλά με τη νέα Κυβέρνηση των ΗΠΑ, που θα λειτουργήσει υπό τον νέο Πρόεδρο από τις αρχές του 2017, αναμένεται να επανέλθει ξανά στο προσκήνιο, επηρεάζοντας και τη νομισματική πολιτική.

Κυρίαρχο ρόλο στην ακολουθούμενη οικονομική πολιτική έχουν τα τελευταία χρόνια οι κεντρικές τράπεζες. Ο ρόλος της δημοσιονομικής πολιτικής αναμένεται να επανέλθει ξανά στο προσκήνιο, επηρεάζοντας και τη νομισματική πολιτική.

Ειδικότερα:

Η FED (η κεντρική ομοσπονδιακή τράπεζα των ΗΠΑ), αποφασίζει την πολιτική της με δεδομένη την σχετικά καλή πορεία της οικονομίας των ΗΠΑ, όπου η αύξηση του ΑΕΠ διαμορφώθηκε στο 1,45% στο 9μηνο 2016, από 1,9% το 2015, η ανεργία διαμορφώνεται στο 4,9% με αύξηση της απασχόλησης κατά 181 χιλ. άτομα μηνιαίως στο 10μηνο 2016, ο πληθωρισμός διαμορφώνεται στο 1,3% το 2016, αλλά δεν προβλέπεται αύξησή του άνω του 2,1% έως το τέλος του 2018 και η παραγωγικότητα της εργασίας καταγράφει αρνητική εξέλιξη. Με αυτά τα δεδομένα, η FED δεν προχώρησε σε νέα αύξηση των επιτοκίων παρέμβασής της στη συνεδρίαση της Επιτροπής Νομισματικής Πολιτικής τον Σεπτέμβριο 2016. Αυτό που έκανε ήταν να διαμηνύσει ότι είναι τώρα λίγο πιο πιθανή μία αύξηση των επιτοκίων κατά 0,25 π.μ. εντός του 2016 και πιθανώς αυτή η αύξηση θα γίνει το Δεκέμβριο 2016, πράγμα που έχει ήδη προεξοφληθεί από τις αγορές. Επίσης, η FED διαμήνυσε ότι ο τρέχων κύκλος αυξήσεων των επιτοκίων θα είναι πιο σταδιακός από οποιονδήποτε άλλον στο παρελθόν.

Αυτή η απόφαση της FED, που έδωσε νέα ώθηση στις χρηματιστηριακές αγορές και στο πετρέλαιο, **συνδυάζεται και με την απόφαση της Ττλαπωνίας** να επεκτείνει περαιτέρω την πολιτική της για ποσοτική ενίσχυση της ρευστότητας στην οικονομία και να θέσει ως στόχο τη διατήρηση των επιτοκίων των 10ετών ομολόγων της χώρας όχι υψηλότερα από το μηδέν (ήδη διαμορφώνονται σε αρνητικά επίπεδα). Στην πραγματικότητα, βασική επιδίωξη της Ττλαπωνίας είναι η περαιτέρω υποτίμηση του Γιέν έναντι του δολαρίου, πράγμα που δεν είναι στις προθέσεις της FED να διευκολύνει με τη δική της πολιτική.

Σημειώνεται ότι, παρά τη μεγάλη ανατίμηση του δολαρίου τόσο έναντι της αγγλικής λίρας (GBP) όσο και έναντι του ευρώ (EUR), το Ιαπωνικό Γιέν (JPY) είχε ανατιμηθεί στα 104,82 JPY/USD την 1/11/2016, από 122,57 JPY/USD την 29/11/2015. **Η Ττλαπωνίας προσπαθεί να αντιστρέψει αυτή την τάση ανατίμησης του Γιέν με την πολιτική των αρνητικών επιτοκίων στις καταθέσεις των τραπεζών στην Ττλαπωνίας και των αρνητικών έως και 0% επιτοκίων στα κρατικά 10ετή ομόλογα. Ωστόσο, η επιθυμητή υποτίμηση έγινε δυνατή μόνο μετά την εκλογή του νέου Προέδρου των ΗΠΑ - και την προοπτική που δημιουργήθηκε για ταχύτερη αύξηση των επιτοκίων από τη FED - όπου το Γιέν υποτιμήθηκε στα 111,06 JPY/USD την 21/11/2016.**

Η τάση ανατίμησης του δολαρίου θα ενισχυθεί αν η FED δείξει διαθέσεις για μεγαλύτερη αύξηση των επιτοκίων.

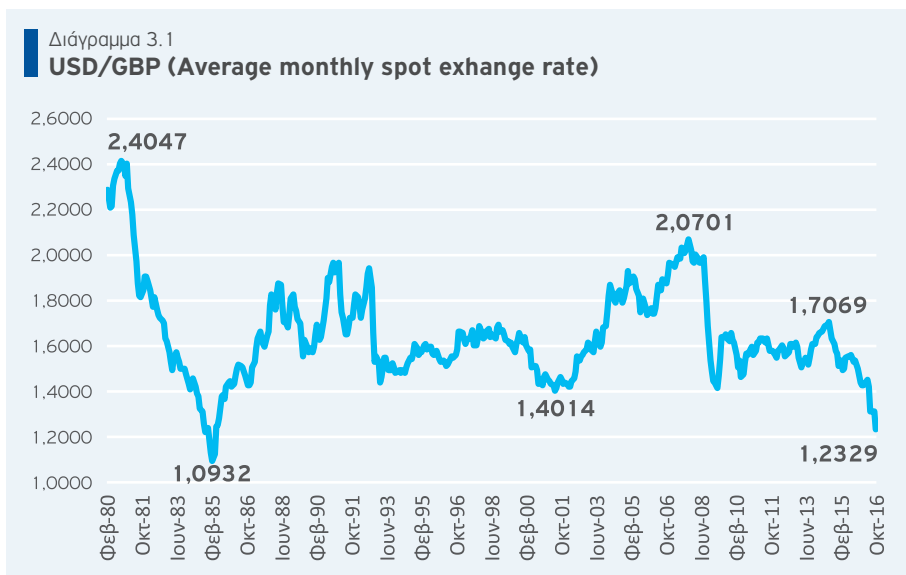
Γενικά, η προοπτική για αύξηση των επιτοκίων από την FED έχει ήδη συμβάλλει στη διακοπή της ανατιμητικής τάσης του JPY έναντι του USD και στην ανατίμηση του δολαρίου έναντι του Ευρώ και άλλων νομισμάτων. Διευκολύνεται έτσι η Ττλαπωνίας η οποία, με τα επιτόκια στο 0% δεν έχει τη δυνατότητα να σταματήσει από μόνη της την τάση ανατίμησης του Γιέν στην τρέχουσα περίοδο. Η FED, ωστόσο, εξακολουθεί να μην επιθυμεί κάποια περαιτέρω ανατίμηση του δολαρίου. Αυτό συνεπάγεται ότι η διστακτικότητά της για μεγαλύτερη αύξηση των δικών της επιτοκίων στην τρέχουσα φάση του οικονομικού κύκλου θα συνεχιστεί ακόμη και με τον νέο Πρόεδρο. Σε κάθε περίπτωση, η τάση ανατίμησης του δολαρίου που είναι ήδη εμφανής και θα ενισχυθεί περαιτέρω αν η FED δείξει διαθέσεις για μεγαλύτερη αύξηση των επιτοκίων.

Η **Τταγγλίας** από την πλευρά της έχει συμβάλει με την πολιτική της στην απότομη υποτίμηση της Αγγλικής Λίρας (GBP), που συνεχίστηκε με πτώση στα 0,8936 GBP/EUR και στα 1,2329 USD/GBP τον Οκτώβριο 2016. Αυτό συνεπάγεται:

Υποτίμηση έναντι του Ευρώ κατά 14,9% έναντι του Μαΐου 2016 και κατά 24,1% έναντι του Δεκεμβρίου 2015 και υποτίμηση έναντι του δολαρίου κατά 15,1% έναντι του Μαΐου 2016 και κατά 17,7% έναντι του Δεκεμβρίου 2015. Η υποτίμηση έναντι του Ευρώ σημειώνεται παρά το ότι η ανάπτυξη στο Ην. Βασίλειο (2,0%, 2,1% και 2,3% αντίστοιχα στο 1^ο, 2^ο και στο 3^ο 3μηνο 2016) εξακολουθεί να είναι ισχυρότερη από ότι στη Ζώνη του Ευρώ (1,7%, 1,6% και 1,6% στο 1^ο, 2^ο και 3^ο 3μηνο 2016) και ο πληθωρισμός στο Ηνωμένο Βασίλειο να είναι υψηλότερος, αφού ήδη ανήλθε στο 1,0% τον Σεπτ.2016 και στο 0,9% τον Οκτ.2016, από 0,6% τον Αύγ.2016. Η πτώση της GBP ενισχύθηκε και από το γεγονός ότι η Ττα προχώρησε τελικά στην αναμενόμενη από την αγορά μείωση των επιτοκίων στο 0,25% και σε αύξηση της μηνιαίας αγοράς τίτλων για την ποσοτική ενίσχυση της ρευστότητας στην οικονομία τον Ιούλιο 2016. Ωστόσο, εκτιμάται τώρα ότι μετά την απότομη άνοδο του πληθωρισμού λόγω της υποτίμησης της Αγγλικής λίρας, η Τταγγλίας τελικά θα προχωρήσει σε αύξηση των επιτοκίων παρέμβασης (από το ισχύον 0,25%) πολύ πιο γρήγορα από ότι η ΕΚΤ (από το 0,0%).

Σημαντική υποτίμηση της λίρας και αύξηση του πληθωρισμού.

Η ΕΚΤ, επιδιώκοντας να ενισχύσει την ανάπτυξη και τον πληθωρισμό στη Ζώνη του Ευρώ, διατηρεί το βασικό επιτόκιο παρέμβασής της στο 0% και το επιτόκιο καταθέσεων των τραπεζών στην ΕΚΤ στο -0,4% και επιπλέον, αγοράζει ομόλογα, κυρίως κρατικά, αξίας € 80 δις μηνιαίως σε μια προσπάθεια για ποσοτική ενίσχυση της ρευστότητας στις οικονομίες της Ζώνης του Ευρώ και για αύξηση του πληθωρισμού (που στις αρχές του 2016 διαμορφωνόταν σε αρνητικά επίπεδα) και για αύξηση της πιστωτικής επέκτασης των τραπεζών.

Η πολιτική αυτή της ΕΚΤ έχει θετικά αποτελέσματα, αφού συνέβαλε στην αύξηση του πληθωρισμού στο 0,5% τον Οκτώβριο του 2016 και στη διατήρηση της αύξησης του ΑΕΠ στο 1,6% στο 3^ο 3μηνο 2016, με τη συμβολή και της θετικής πιστωτικής επέκτασης των τραπεζών που ενισχύεται μήνα με το μήνα, αλλά και της διατήρησης της συναλλαγματικής ισοτιμίας του ευρώ σε σχετικά χαμηλά επίπεδα. Μετά από αυτές τις εξελίξεις η ΕΚΤ στη συνεδρίαση

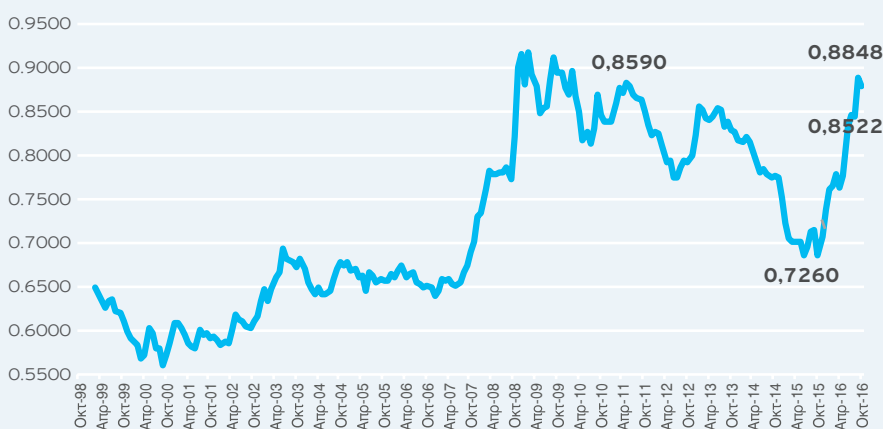

Η πολιτική της ΕΚΤ έχει θετικά αποτελέσματα, αφού συνέβαλε το 2016 στην αύξηση του πληθωρισμού στο 0,5% και του ΑΕΠ στο 1,6%, με τη συμβολή και της θετικής πιστωτικής επέκτασης των τραπεζών και της διατήρησης της συναλλαγματικής ισοτιμίας του ευρώ σε σχετικά χαμηλά επίπεδα.

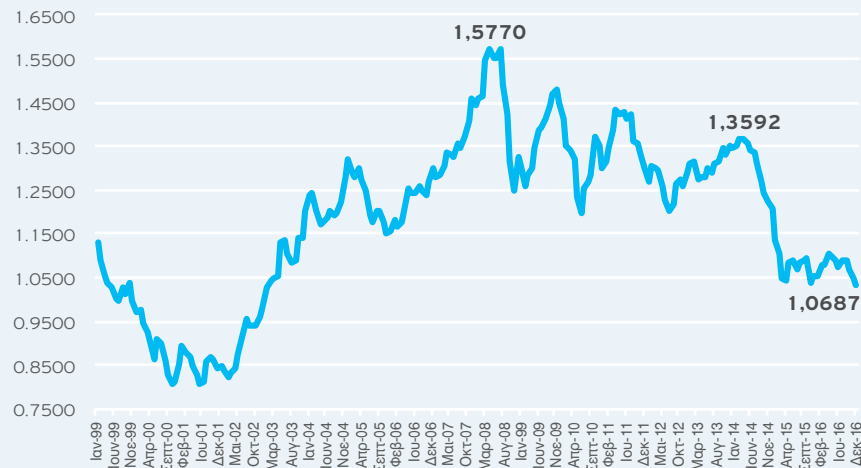

του ΔΣ της την 20 Οκτωβρίου 2016 αποφάσισε τη διατήρηση των επιτοκίων παρέμβασής της στα ανωτέρω μηδενικά ή αρνητικά επίπεδα για μια εκτεταμένη περίοδο και ότι οι αγορές κρατικών ομολόγων και άλλων χρηματοπιστωτικών τίτλων του ιδιωτικού τομέα θα συνεχιστεί μέχρι τον Μάρτιο του 2017 και ότι θα επεκταθεί περαιτέρω αν αυτό κριθεί αναγκαίο. Βασική επιδίωξη της ΕΚΤ είναι η επίτευξη του στόχου της για τον πληθωρισμό (κοντά, αλλά χαμηλότερα του 2,0%), πράγμα που δεν αναμένεται να επιτευχθεί έως το τέλος του 2018. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβλέπει το μέσο πληθωρισμό το 2018 στο 1,4%. Γενικά, η αντίθετη κατεύθυνση στις επιδιώξεις της νομισματικής πολιτικής της FED από αυτή της ΕΚΤ, της ΤτΑγγλίας και της ΤτΑπλωνίας συμβάλλουν στη διατήρηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας του Ευρώ και του Γιέν και ιδιαίτερα της ισοτιμίας της Αγγλικής λίρας έναντι του δολαρίου σε σχετικά χαμηλά, ή σε πολύ χαμηλά, επίπεδα.

Διάγραμμα 3.2
Αγγλικές λίρες ανά Ευρώ (GBP/EUR)

Διάγραμμα 3.3
Δολάρια ΗΠΑ ανά Ευρώ (USD/EUR)

Ειδικότερα, η πτώση του Ευρώ έναντι του δολαρίου φαίνεται ότι επιταχύνεται τις τελευταίες ημέρες (18 Νοεμ. 2016: 1,0629 USD/EUR), αφενός λόγω των εκτιμήσεων ότι η επεκτατική δημοσιονομική πολιτική του νέου Προέδρου των ΗΠΑ μπορεί να οδηγήσει σε μεγαλύτερη άνοδο των επιτοκίων από τη FED και αφετέρου λόγω του κινδύνου αρνητικής έκβασης του δημοψηφίσματος για την συνταγματική αναθεώρηση στην Ιταλία (που θα διεξαχθεί την 5 Δεκεμβρίου 2016) και τις αρνητικές επιπτώσεις μιας τέτοιας εξέλιξης στη Ζώνη του Ευρώ (Βλέπε το Διάγραμμα 3.3).

Είναι, ωστόσο, σημαντικό ότι τόσο οι χώρες της Ζώνης του Ευρώ, όσο και οι χώρες της Κεντρικής Ευρώπης και των Βαλκανίων ευνοούνται από το υποτιμημένο Ευρώ, τη χαμηλή τιμή του πετρελαίου και την εντεινόμενη πολιτική ποσοτικής ενίσχυσης της ρευστότητας από την ΕΚΤ, επιτυγχάνοντας υψηλότερους του αναμενομένου ρυθμούς ανάπτυξης. Επίσης, η Πολιτική της ΕΚΤ έχει επιτρέψει στις μεγάλες Τράπεζες των χωρών της Ζώνης του Ευρώ (και ιδιαίτερα της Ιταλίας, της Ιρλανδίας, της Γαλλίας και της Γερμανίας) να αποκαταστήσουν την ισορροπία στους ισολογισμούς τους αποτρέποντας έτσι μια νέα τραπεζική και οικονομική κρίση που θα είχε οδυνηρές συνέπειες για τις Ευρωπαϊκές οικονομίες, αλλά και για την παγκόσμια οικονομία. Σε αυτό το περιβάλλον, η αύξηση του ΑΕΠ στις χώρες της Ζώνης του Ευρώ συγκρατήθηκε στο 1,6% το 2015 και το 2016 (2014: +0,9%), ενώ ο πληθωρισμός που κυμαινόταν σε αρνητικά επίπεδα (-0,2% τον Μάρτιο 2016), σε μεγάλο βαθμό λόγω της πτώσης των τιμών του πετρελαίου, έχει ανακάμψει στο 0,5% τον Οκτώβριο 2016. Ωστόσο, για την ελληνική οικονομία και ιδιαίτερα για τον Τουρισμό της χώρας μας αξιοσημείωτη είναι η μεγαλύτερη του αναμενομένου αύξηση του ΑΕΠ το 2015 και το 2016 στη Βουλγαρία κατά 3,0% και 3,1% αντίστοιχα, στη Ρουμανία κατά 3,8% και 5,2%, στην Κύπρο κατά 1,6% και 2,8% και στην ΠΓΔΜ κατά 3,7% και 2,2%. Γενικά, η ανάπτυξη στην ΕΕ-28 ήταν στο 1,9% το 2015 και στο 1,7% το 2016, από 1,4% το 2014.

Όσον αφορά τις μεγάλες αναδυόμενες οικονομίες, η Κυβέρνηση της Κίνας επιδιώκει τώρα να επιτύχει μια ουσιαστική μείωση της εξάρτησης της αναπτυξιακής δυναμικής της οικονομίας της από τις επενδύσεις και τις εξαγωγές και να ενισχύσει το ρόλο της εγχώριας κατανάλωσης στην ανάπτυξη αυτής της πολύ μεγάλης και σημαντικής (για την παγκόσμια ανάπτυξη) οικονομίας.

Ωστόσο, η πολιτική αυτή της Κυβέρνησης της Κίνας δεν φαίνεται να πείθει τις αγορές. Η προσπάθεια για αύξηση της εγχώριας ιδιωτικής κατανάλωσης δεν έχει αποδώσει καρπούς, αφού το ποσοστό αποταμίευσης στην Κίνα παραμένει στο 47% του ΑΕΠ. Η ενίσχυση της εγχώριας ζήτησης επιχειρείται κατά κύριο με αύξηση των επενδύσεων που σε μεγάλο βαθμό συμβάλλουν περαιτέρω στην ανταγωνιστικότητα των εξαγωγών και των κλάδων που παράγουν υποκατάστατα εισαγομένων στην Κίνα. Από την άλλη πλευρά, παρά την υψηλή αποταμίευση ο ιδιωτικός τομέας της Κίνας χαρακτηρίζεται από εκτεταμένη υπερχρέωση που απειλεί την βιωσιμότητα του τραπεζικού συστήματος της χώρας. Οι επενδυτές παγκοσμίως αμφισβητούν τώρα τα στοιχεία για την ανάπτυξη της οικονομίας της Κίνας και θεωρούν ότι είναι πολύ χαμηλότερη από το 6,7% που ανακοινώθηκε επισήμως για το 3ο τρίμηνο του 2016, ενώ για το 2017 και το 2018 προβλέπουν ότι η ανάπτυξη της χώρας αυτής μπορεί να επιβραδυνθεί ακόμη και κάτω του 6,0%. Επίσης, το ΔΝΤ θεωρεί ότι τα μέτρα που λαμβάνονται για ενίσχυση της οικονομίας στη βραχυχρόνια περίοδο αντιστρατεύονται την αποτελεσματικότερη προώθηση των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων και την αλλαγή της κατεύθυνσης της οικονομικής πολιτικής που θα εξασφάλιζαν την επίτευξη ενός ικανοποιητικού ρυθμού ανάπτυξης της οικονομίας στη μεσο-μακροχρόνια περίοδο.

Είναι χαρακτηριστικό ότι η μείωση του ελλείμματος του εξωτερικού ισοζυγίου των τρεχουσών συναλλαγών της Κίνας από 9,1% του ΑΕΠ το 2009 στο 1,8% του ΑΕΠ το 2011 και στο 3,0% του ΑΕΠ το 2015 οφείλεται αποκλειστικά στην αύξηση του ελλείμματος του ισοζυγίου των υπηρεσιών και του ελλείμματος του ισοζυγίου των εισοδημάτων της Κίνας (μεταφορά στο εξωτερικό κερδών των

Οι χώρες της Ζώνης του Ευρώ, όσο και οι χώρες της Κεντρικής Ευρώπης και των Βαλκανίων ευνοούνται από το υποτιμημένο Ευρώ, τη χαμηλή τιμή του πετρελαίου και την εντεινόμενη πολιτική ποσοτικής ενίσχυσης της ρευστότητας από την ΕΚΤ, επιτυγχάνοντας υψηλότερους του αναμενομένου ρυθμούς ανάπτυξης.

Η Κίνα προσπαθεί να επιτύχει μια ουσιαστική μείωση της εξάρτησης της αναπτυξιακής δυναμικής της οικονομίας της από τις επενδύσεις και τις εξαγωγές και να ενισχύσει το ρόλο της εγχώριας κατανάλωσης. Ωστόσο η προσπάθεια δεν έχει αποδώσει καρπούς, αφού το ποσοστό αποταμίευσης στην Κίνα παραμένει στο 47% του ΑΕΠ.

Ο ιδιωτικός τομέας της Κίνας χαρακτηρίζεται από εκτεταμένη υπερχρέωση που απειλεί την βιωσιμότητα του τραπεζικού συστήματος της χώρας.

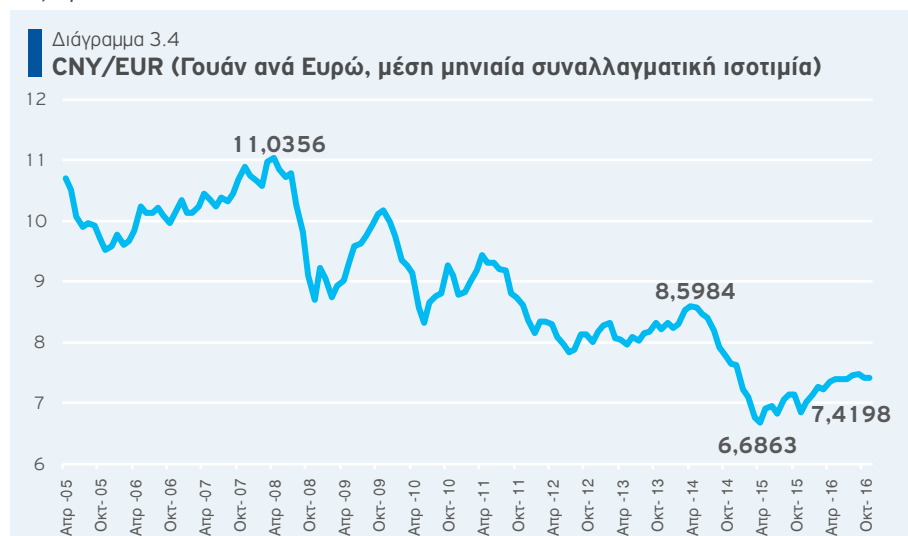
Η μείωση του ελλείμματος του εξωτερικού ισοζυγίου των τρεχουσών συναλλαγών της Κίνας από 9,1% του ΑΕΠ το 2009 στο 1,8% του ΑΕΠ το 2011 και στο 3,0% του ΑΕΠ το 2015 οφείλεται αποκλειστικά στην αύξηση του ελλείμματος του ισοζυγίου των υπηρεσιών και των εισοδημάτων λόγω της μεταφοράς στο εξωτερικό κερδών των πολυεθνικών που λειτουργούν στην Κίνα.

Η οικονομία της Κίνας φαίνεται ότι σταθεροποιείται, αλλά η αύξηση των καθαρών εξαγωγών της δεν είναι αρκετή πλέον για να της εξασφαλίσει τους πολύ υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης του παρελθόντος.

πολυεθνικών που λειτουργούν στην Κίνα), ενώ το πλεόνασμα του εμπορικού ισοζυγίου της Κίνας έχει αυξηθεί από τα \$ 154,5 δις το 2011 στα \$ 592,8 δις το 2015 και αναμένεται να κλείσει στα \$ 573,4 δις το 2016. Σε κάθε περίπτωση, η τεράστια αύξηση των καθαρών εξαγωγών αγαθών της Κίνας επηρεάζει σε σχετικά μικρό ποσοστό τα εγχώρια εισοδήματα και την κατανάλωση στην Κίνα, αφού εξαγεται τώρα με τη μορφή της εκροής των κερδών των πολυεθνικών και για τη χρηματοδότηση του ελλείμματος του ισοζυγίου των υπηρεσιών, καθώς και με τις εκροές κεφαλαίων το 2015 και το 2016. Οι εξελίξεις αυτές ασκούν πιέσεις για υποτίμηση του Γουάν, που ενισχύει περαιτέρω την ανταγωνιστικότητα των κλάδων που παράγουν διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά.

Έτσι, **η πολιτική της κεντρικής τράπεζας της Κίνας να μην επιτρέψει μια περαιτέρω ανατίμηση του Yuan** υπό την επίδραση της ανατιμητικής πορείας του δολαρίου, ενισχύεται τώρα από την ισχυρή τάση εκροής των κερδών των πολυεθνικών εταιριών και επενδυτικών κεφαλαίων από την οικονομία της Κίνας τόσο το 2015 όσο και το 2016 (Διάγραμμα 3.4). Σε αυτή τη συγκυρία πολύ μεγάλης σημασίας εκτιμάται ότι θα είναι η αναμενόμενη αναδιάταξη των οικονομικών σχέσεων ΗΠΑ-Κίνας, μετά την ανάληψη της εξουσίας από τη νέα Κυβέρνηση των ΗΠΑ.

Γενικά, η οικονομία της Κίνας φαίνεται ότι σταθεροποιείται, αλλά η αύξηση των καθαρών εξαγωγών της (των εξαγωγών μείον τις εισαγωγές) δεν είναι αρκετή πλέον για να της εξασφαλίσει τους πολύ υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης του παρελθόντος. Δεδομένου ότι και η εγχώρια ζήτηση στη χώρα αυτή δεν είναι δυνατό να ενισχυθεί επαρκώς (χωρίς σημαντικές αρνητικές παρενέργειες), παραμένει η προοπτική για σταδιακή μείωση του ρυθμού ανάπτυξης της χώρας ακόμη και κάτω του 6,0%, όπως προαναφέρθηκε. Αυτό σημαίνει περαιτέρω μείωση, ή σημαντική επιβράδυνση της αύξησης) των εισαγωγών πρώτων υλών (συμπεριλαμβανομένου και του πετρελαίου) και εμπορευμάτων από τη μεγάλη αυτή οικονομία, με εξαιρετικά αρνητικές επιπτώσεις στις χώρες εξαγωγής αυτών των πρώτων υλών και εμπορευμάτων (π.χ. στη Βραζιλία, τη Ρωσία, κ.ά. αναπτυσσόμενες οικονομίες).

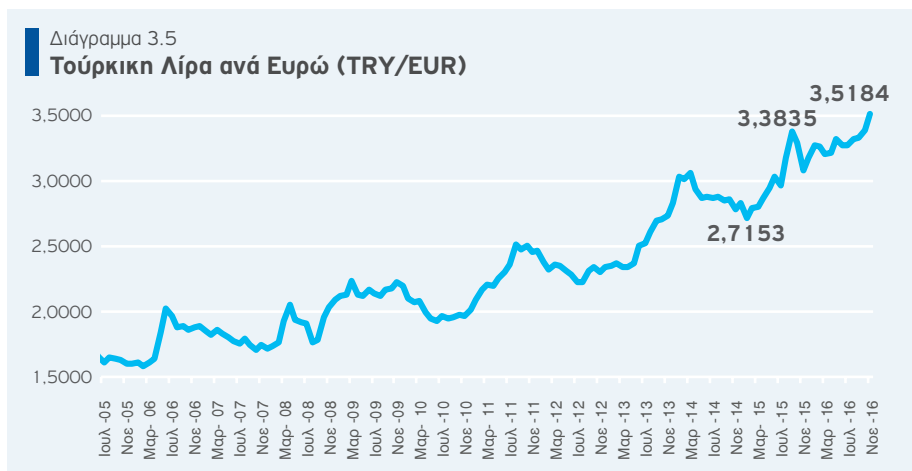
Επίσης, κίνδυνοι προκύπτουν από την πολεμική κατάσταση και αποσταθεροποίηση της Συρίας, την ανατροπή της πολιτικής κατάστασης και των προοπτικών της Τουρκίας μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα και τα προβλήματα της οικονομίας της Ρωσίας παραμένουν, ενώ αναμένεται η επίπτωση που θα έχει σε αυτούς τους τομείς η πολιτική της νέας Κυβέρνησης των ΗΠΑ από τις αρχές του 2017.

Ειδικότερα, **οι πολιτικές εξελίξεις στην Τουρκία** επηρεάζουν αρνητικά την ανάπτυξη της οικονομίας της χώρας, ιδιαίτερα μετά τη σημαντική πτώση των αφίξεων ξένων τουριστών στη χώρα κατά -32% στο 8μηνο 2016. Έτσι, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβλέπει τώρα επιβράδυνση του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ της Τουρκίας στο 2,7% το 2016, από 4,0% το 2015, με δυναμικότερη αύξησή του κατά 3,0% το 2017 και κατά 3,3% το 2018. Οι πολιτικές, γεωπολιτικές και οικονομικές εξελίξεις και η διευκολυντική νομισματική πολιτική που ασκεί η κεντρική τράπεζα της Τουρκίας ασκούν πίεση στη συναλλαγματική ισοτιμία της Τουρκικής λίρας, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.5. Τον Νοέμβριο 2016 η τουρκική λίρα είναι υποτιμημένη κατά 10,6% έναντι του Δεκεμβρίου 2015, όπου ήταν υποτιμημένη κατά 12,7% έναντι του Δεκεμβρίου 2014.

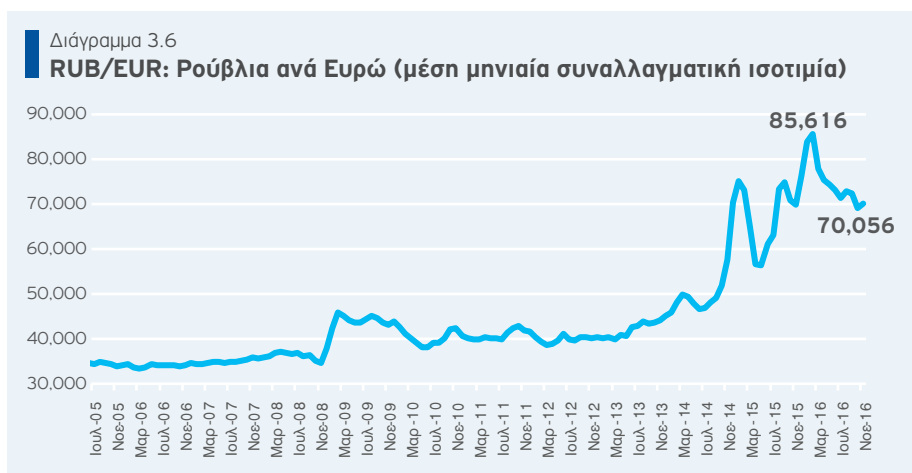
Οι πολιτικές εξελίξεις στην Τουρκία επηρεάζουν αρνητικά την ανάπτυξη της οικονομίας της χώρας, Οι πολιτικές, γεωπολιτικές και οικονομικές εξελίξεις και η διευκολυντική νομισματική πολιτική που ασκεί η κεντρική τράπεζα της Τουρκίας ασκούν πίεση στη συναλλαγματική ισοτιμία της Τουρκικής λίρας.

Η οικονομία της Ρωσίας επιβαρύνθηκε επίσης από τη μεγάλη πτώση της τιμής του πετρελαίου και από την ανάμιξη της στις γεωπολιτικές διενέξεις στην Ουκρανία και στη Συρία. Έτσι, το 2015 κατέγραψε πτώση του ΑΕΠ κατά -2,8%, η οποία συνεχίστηκε και το 2016 με μικρότερη ένταση με πτώση κατά -0,8%, ενώ ανάκαμψη κατά 1,1% αναμένεται το 2017 με προοπτική να ανέλθει στο 1,5% το 2021 (ΔΝΤ). Το ρωσικό ρούβλι έχει υποτιμηθεί σημαντικά εξαιτίας της κρίσης στην Ουκρανία, της μεγάλης πτώσης της τιμής του πετρελαίου, της κρίσης στη Συρία και της διένεξης με την Τουρκία, που οδήγησαν τη ρωσική οικονομία στη βαθιά ύφεση του 2015. Ωστόσο ήδη έχει σημειώσει σημαντική ανάκαμψη με τις τάσεις που υπάρχουν για αύξηση των τιμών του πετρελαίου και για σταδιακή εξομάλυνση των γεωπολιτικών διενέξεων στις οποίες εμπλέκεται η Ρωσία (Διάγραμμα 3.6).

Η οικονομία της Ρωσίας επιβαρύνθηκε επίσης από τη μεγάλη πτώση της τιμής του πετρελαίου και από την ανάμιξη της στις γεωπολιτικές διενέξεις στην Ουκρανία και στη Συρία. Ωστόσο ήδη παρατηρείται αναστροφή αυτών των τάσεων.

Η πτώση του ρυθμού ανάπτυξης συνεχίζεται στη Βραζιλία αν και η διακοπή της αυξητικής πορείας των επιτοκίων από την FED οδήγησε σε ανάκαμψη των τιμών πρώτων υλών και μπορεί να αποτρέψει τις πρόσθετες αρνητικές επιπτώσεις στις αναδυόμενες οικονομίες.

Η σταθεροποίηση της τιμής του πετρελαίου γύρω στα \$ 48/βαρέλι θα συμβάλει στην ανάκαμψη και της οικονομίας της Ρωσίας και των άλλων χωρών που παράγουν και εξάγουν πετρέλαιο.

Οι διεθνείς οργανισμοί έχουν προσαρμόσει εκ νέου οριακά προς τα κάτω τις προβλέψεις τους για την παγκόσμια ανάπτυξη, δηλαδή τη συνέχιση της ανάπτυξης έως και το 2018 με χαμηλότερο ρυθμό σε σχέση με ότι προβλεπόταν το 2015.

Η πτώση στο ρυθμό ανάπτυξης συνεχίζεται και στη Βραζιλία (2014: 0,1%, 2015: -3,8%, 2016: -3,3%) με την εκτίμηση για διστακτική ανάκαμψη κατά 0,5% το 2017 και κατά 2,0% το 2018. Όπως στην περίπτωση της Ρωσίας, ευεργετικά λειτουργεί και εδώ η προαναφερθείσα διακοπή της αυξητικής πορείας των επιτοκίων από την FED, η οποία συνέβαλε στην ανάκαμψη των τιμών του πετρελαίου και άλλων εμπορευμάτων και μπορεί να αποτρέψει τις πρόσθετες αρνητικές επιπτώσεις στις αναδυόμενες οικονομίες που, όπως είχε προεξοφληθεί, θα προέκυπταν από αυτή την αύξηση. Πάντως το ΔΝΤ προβλέπει τώρα αύξηση του ΑΕΠ των αναδυόμενων και αναπτυσσόμενων οικονομιών κατά 4,0% το 2016 (από 4,5% που πρόβλεπε τον Οκτώβριο 2015) και κατά 4,2% το 2017. Επίσης προβλέπει περαιτέρω πτώση της μέσης τιμής του πετρελαίου κατά -15,4% το 2016 (από πτώση κατά -31,6% που πρόβλεπε για το 2016 τον Απρίλιο του 2016 και από πτώση κατά -2,4% που πρόβλεπε τον Οκτώβριο του 2015) και άνοδο της τιμής αυτής κατά 17,9% το 2017. Η σταθεροποίηση της τιμής του πετρελαίου γύρω στα \$ 48/βαρέλι, ήδη από τον Μάιο του 2016 (από τα εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα στα οποία είχε πέσει τους προηγούμενους δύο μήνες) και η οποία εκτιμάται ότι θα λάβει πιο ουσιαστικές διαστάσεις το 2017, θα συμβάλει στην ανάκαμψη και της οικονομίας της Ρωσίας και των άλλων χωρών που παράγουν και εξάγουν πετρέλαιο.

3.1.3 Προβλέψεις για την ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων οικονομιών το 2016-2018

Όπως προαναφέρθηκε, οι διεθνείς Οργανισμοί έχουν προσαρμόσει εκ νέου οριακά προς τα κάτω τις προβλέψεις τους για την παγκόσμια ανάπτυξη και για την ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου και των επιμέρους οικονομιών το 2016 και το 2017 (Πίνακας 1), αλλά συνεχίζουν να προβλέπουν συνέχιση της ανάπτυξης έως και το 2018, με χαμηλότερο, ωστόσο, ρυθμό σε σχέση με ότι προβλεπόταν το 2015.

Πίνακας 3.7

Ανάπτυξη 2015 και προοπτικές ανάπτυξης το 2016-2018 σε επιλεγμένες χώρες

Χώρες	2015	2016*	2017*	2018*	Χώρες	2015	2016*	2017*	2018*
Παγκόσμια Οικονομία	3,1	3,0	3,4	3,5	Ελλάδα	-0,2	-0,3	2,7	3,1
Παγκόσμιο Εμπόριο	2,6	2,3	3,8	3,8	Κύπρος	1,6	2,8	2,5	2,3
ΗΠΑ	2,4	1,6	2,1	1,9	Ην. Βασίλειο	2,2	1,9	1,0	1,2
ΕΕ-28	1,9	1,8	1,6	1,8	Σουηδία	4,1	3,4	2,4	2,1
Ιαπωνία	0,5	0,7	0,8	0,4	Ελβετία	0,8	1,0	1,3	1,5
ΚΙΝΑ	6,9	6,6	6,2	6,0	Πολωνία	3,6	3,1	3,4	3,2
Καναδάς	1,1	1,2	1,9	1,9	Ουγγαρία	2,9	2,1	2,6	2,8
Ζώνη του Ευρώ (ΕΕ-19)	1,6	1,7	1,5	1,7	Τσεχία	4,2	2,2	2,6	2,7
Γερμανία	1,7	1,9	1,5	1,7	Ρωσία	-3,7	-0,8	1,1	1,5
Γαλλία	1,2	1,3	1,4	1,7	ΠΓΔΜ	3,7	2,2	3,5	3,8
Ιταλία	0,8	0,7	0,9	1,0	Σερβία	0,7	2,5	2,8	2,8
Ισπανία	3,2	3,2	2,3	2,1	Βουλγαρία	3,0	3,1	2,9	2,8
Ιρλανδία	7,8	4,1	3,6	3,5	Τουρκία	4,0	3,3	3,0	3,4
Βέλγιο	1,4	1,2	1,3	1,5	Ρουμανία	3,8	5,2	3,9	3,6
Ολλανδία	2,0	1,7	1,7	1,8	Κροατία	1,6	2,6	2,5	2,3

Πηγή: IMF WEO Οκτώβριος 2016 και Ευρωπαϊκή Επιτροπή -Autumn 2016 Economic Forecast
* Εκτιμήσεις

Αξιοσημείωτη εξέλιξη ήταν η χαμηλότερη του αναμενομένου **ανάπτυξη της οικονομίας των ΗΠΑ** που εκτιμάται τώρα στο 1,6% το 2016 (1,5% στο 3^ο 3μηνο 2016), από 2,4% το 2015, ενώ χαμηλότεροι ρυθμοί ανάπτυξης προβλέπονται και για το 2017 και το 2018. Η ιδιωτική κατανάλωση ήταν σημαντικά αυξημένη κατά 2,6% στο 9μηνο 2016, αλλά οι επενδύσεις σημειώνουν σημαντική πτώση σε ετήσια βάση κατά -0,7%, -2,9% και -2,7% στο 1^ο, 2^ο και 3^ο 3μηνο 2016 αντίστοιχα, παρά το ότι οι επενδύσεις σε κατοικίες σημείωσαν σημαντική αύξηση σε ετήσια βάση κατά 11,7%, 5,7% και 1,0% αντίστοιχα στα ανωτέρω 3μηνα του 2016. Η πτώση των επιχειρηματικών επενδύσεων οφείλεται κατά κύριο λόγο στην πτώση των επενδύσεων σε εγκαταστάσεις άντλησης πετρελαίου στις ΗΠΑ μετά τη δραματική πτώση των τιμών του πετρελαίου το 2015 και τη διατήρησή τους σε επίπεδα κάτω των \$50/βαρέλι και το 2016. Από την άλλη πλευρά, η πτώση των τιμών του πετρελαίου έχει συμβάλει ουσιαστικά στη σημαντική αύξηση της κατανάλωσης. Η απασχόληση (εκτός του γεωργικού τομέα) αυξάνεται κατά 181 χιλ. μηνιαίως στο 10μηνο του 2016, ενώ η ανεργία έχει σταθεροποιηθεί στο 4,9%. Η οικονομία των ΗΠΑ, και όπως φαίνεται ιδιαίτερα ο καταναλωτής των ΗΠΑ, αποτελούν τον βασικό προωθητικό παράγοντα της ανάπτυξης στην παγκόσμια οικονομία στην τρέχουσα περίοδο, ιδιαίτερα όσο η FED διατηρεί την πολιτική της των πολύ χαμηλών επιτοκίων. Η δημοσιονομική ώθηση που σχεδιάζεται από τη νέα Κυβέρνηση από τις αρχές του 2017 αναμένεται να δώσει νέα ώθηση στην ανάπτυξη των ΗΠΑ και της παγκόσμιας οικονομίας. Εκτός εάν η ώθηση αυτή αντισταθμιστεί με μια ταχύτερη αύξηση των επιτοκίων από τη FED, ή από τις αρνητικές επιπτώσεις μιας ενδεχόμενης έξαρσης του προστατευτισμού στο διεθνές εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών και στις επενδύσεις.

Η πτώση των επιχειρηματικών επενδύσεων οφείλεται κατά κύριο λόγο στην πτώση των επενδύσεων σε εγκαταστάσεις άντλησης πετρελαίου στις ΗΠΑ μετά τη δραματική πτώση των τιμών του πετρελαίου το 2015 και τη διατήρησή τους σε επίπεδα κάτω των \$50/βαρέλι και το 2016. Η δημοσιονομική ώθηση που σχεδιάζεται από τη νέα Κυβέρνηση αναμένεται να δώσει νέα ώθηση στην ανάπτυξη των ΗΠΑ και της παγκόσμιας οικονομίας.

Στην **Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ-27) και ειδικότερα στη Ζώνη του Ευρώ** σημειώνεται μικρή επιβράδυνση της ανάπτυξης το 2016, με το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ να εκτιμάται τώρα στο 1,8% και 1,7% αντίστοιχα, από 2,2% και 2,0% το 2015. Ήδη η αύξηση του ΑΕΠ σε ετήσια βάση στο 9μηνο 2016 ανήλθε στο 1,84% στην ΕΕ-28 και στο 1,64% στη Ζώνη του Ευρώ (ΕΕ-19). Στο 4ο 3μηνο 2016 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβλέπει αύξηση του ΑΕΠ κατά 1,8% στην ΕΕ-28 και στη Ζώνη του Ευρώ. Στη συνέχεια για το 2017 και το 2018 προβλέπει αύξηση του ΑΕΠ κατά 1,6% και 1,8% αντίστοιχα στην ΕΕ-28 και κατά 1,6% και 1,7% αντίστοιχα στη Ζώνη του Ευρώ.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ-27) και ειδικότερα στη Ζώνη του Ευρώ σημειώνεται μικρή επιβράδυνση της ανάπτυξης το 2016,

Πίνακας 3.2

ΑΕΠ Ζώνης του Ευρώ (ΕΕ-19)

	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*	2017*
1ο 3μηνο	2.411,3	2.383,3	2.414,0	2.457,5	2.499,0	2.535,5	2.578,6
2ο 3μηνο	2.403,8	2.393,5	2.418,4	2.466,6	2.506,4	2.546,0	2.589,3
3ο 3μηνο	2.400,5	2.401,6	2.427,7	2.475,1	2.515,1	2.554,4	2.597,8
4ο 3μηνο	2.390,2	2.406,8	2.438,5	2.486,3	2.531,1	2.573,4	2.616,3
	2.401,5	2.396,3	2.424,7	2.471,4	2.512,9	2.552,3	2.595,5
	% Μεταβολή						
1ο 3μηνο		-1,2	1,3	1,8	1,7	1,5	1,7
2ο 3μηνο		-0,4	1,0	2,0	1,6	1,6	1,7
3ο 3μηνο		0,0	1,1	2,0	1,6	1,6	1,7
4ο 3μηνο		0,7	1,3	2,0	1,8	1,7	1,7
		-0,2	1,2	1,9	1,7	1,6	1,7

Πηγή: European Commission, Economic Forecasts Autumn 2016

* Εκτιμήσεις

Η ανάπτυξη στην επόμενη Ζετία θα βασιστεί κατά κύριο λόγο στην αύξηση της εγχώριας ζήτησης λόγω της διευκολυντικής νομισματικής πολιτικής και της χαλαρότερης δημοσιονομικής πολιτικής.

Περιορισμένη, αλλά υψηλότερη του αναμενόμενου, αύξηση του ΑΕΠ βασισμένη στην επεκτατική δημοσιονομική πολιτική και την πλήρως διευκολυντική νομισματική πολιτική. Αναμένεται όμως επιβράδυνση λόγω ανάγκης περιορισμού των ελλειμμάτων και της γήρανσης του πληθυσμού.

Όπως τονίζεται, η ανάπτυξη στην επόμενη Ζετία θα βασιστεί κατά κύριο λόγο στην αύξηση της εγχώριας ζήτησης τόσο στη Ζώνη του Ευρώ όσο και στην ΕΕ-28. Οι εξαιρετικά ευνοϊκοί εξωτερικοί παράγοντες, όπως η μεγάλη πτώση της τιμής του πετρελαίου και η διολίσθηση του Ευρώ το 2015 και στις αρχές του 2016, που συνέβαλαν στην υψηλότερη ανάπτυξη στην Ευρώπη σε αυτή τη Ζετία, έχουν πλέον ουσιαστικά εξαντληθεί. Η τιμή του πετρελαίου έχει σταθεροποιηθεί και επομένως δεν ασκεί πλέον θετική επίπτωση στην αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος των καταναλωτών, ενώ η διολίσθηση του ευρώ, που στήριξε τις ευρωπαϊκές εξαγωγές και τους κλάδους που παράγουν υποκατάστατα εισαγομένων το 2015 και το 2016, μπορεί να συνεχιστεί αλλά σε πολύ μικρότερη έκταση το 2017. Από την άλλη πλευρά, η εγχώρια ζήτηση συνεχίζει να υποστηρίζεται από την εξαιρετικά διευκολυντική νομισματική πολιτική που αναμένεται να διατηρηθεί στα ίδια επίπεδα και το 2017 και πιθανότατα και το 2018. Επίσης, η δημοσιονομική πολιτική έχει πάψει να ασκεί περιοριστική επίδραση στην εγχώρια ζήτηση τόσο στην ΕΕ-28, όσο και ειδικότερα στη Ζώνη του Ευρώ. Τέλος, Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεωρεί ότι το Brexit θα έχει σημαντική αρνητική επίπτωση στην ανάπτυξη το 2017 και το 2018 στο Ηνωμένο Βασίλειο και επίσης μικρή αρνητική επίπτωση στην ανάπτυξη της ΕΕ-27 και της Ζώνης του Ευρώ.

Πίνακας 3.3
ΑΕΠ Ιαπωνίας (Τρισεκατομμύρια Γιεν σε σταθερές τιμές 2005)

	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*	2017*
1ο 3μηνο	130,9	131,3	134,8	133,4	133,7	135,0	135,4
2ο 3μηνο	127,2	128,6	128,2	129,2	130,0	131,1	131,7
3ο 3μηνο	128,7	131,2	129,3	131,7	132,9	133,8	134,3
4ο 3μηνο	132,4	135,1	133,8	134,8	136,3	137,1	137,8
	129,8	131,6	131,5	132,3	133,2	134,3	134,8
	% Μεταβολή						
1ο 3μηνο		0,3	2,7	-1,0	0,2	1,0	0,3
2ο 3μηνο		1,1	-0,3	0,8	0,6	0,9	0,4
3ο 3μηνο		2,0	-1,5	1,9	0,9	0,7	0,4
4ο 3μηνο		2,1	-0,9	0,7	1,1	0,6	0,5
		1,4	0,0	0,6	0,7	0,8	0,4

Πηγή: European Commission, Economic Forecasts Autumn 2016

* Εκτιμήσεις

Στην Ιαπωνία, η αύξηση του ΑΕΠ κατά 0,9% σε ετήσια βάση στο 3^ο 3μηνο 2016 (1^ο 3μηνο 2016: 0,2% και 2^ο 3μηνο 2016: 0,6%) ήταν υψηλότερη του αναμενόμενου και σηματοδοτεί την αύξηση του ΑΕΠ κατά 0,7% το 2016, έναντι +0,6% το 2015 και κατά 0,0% το 2014.

Η οικονομική πολιτική στην Ιαπωνία συνίσταται σε μια επεκτατική δημοσιονομική πολιτική (το πακέτο δημοσιονομικής ενίσχυσης της οικονομίας που εφαρμόζεται από τον Αύγουστο 2016 ανέρχεται στο 1,5% του ΑΕΠ), μετά τη νέα αναβολή της λήψης μέτρων για την αναγκαία δημοσιονομική προσαρμογή, και σε μια άκρως διευκολυντική νομισματική πολιτική - με στόχο επίσης την διατήρηση του Γιέν σε υποτιμημένα επίπεδα. Αυτή η πολιτική συμβάλλει στη διατήρηση της ανάπτυξης στο 0,7% το 2016 και στο εκτιμώμενο 0,8%.

Ωστόσο, η δημοσιονομική πολιτική θα πρέπει τελικά, από το 2018, να επιδιώξει τη μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων (που διαμορφώνονται στο 5,0% παρά τα μηδενικά ή αρνητικά επιτόκια με τα οποία δανείζεται η Γενική Κυβέρνηση στην Ιαπωνία) και του χρέους της ΓΚ (που διαμορφώνεται στο 250,7% του ΑΕΠ το 2016) και να γίνει πιο περιοριστική. Επίσης, από την πλευρά της προσφοράς η ανάπτυξη περιορίζεται από τη γήρανση του πληθυσμού και την αρνητική εξέλιξη της απασχόλησης που δεν αντισταθμίζεται από ικανοποιητική αύξηση της παραγωγικότητας. Οι παράγοντες αυτοί συμβάλουν στην πρόβλεψη για πτώση του ρυθμού ανάπτυξης της οικονομίας της Ιαπωνίας στο 0,4% το 2018 και σε χαμηλότερα επίπεδα στα επόμενα έτη - εκτός εάν δραστικές μεταρρυθμίσεις στην Ιαπωνία συμβάλλουν σε υψηλότερη αύξηση της απασχόλησης και της παραγωγικότητας στην εγχώρια οικονομία και γενικότεροι παράγοντες συμβάλλουν στη δυναμικότερη ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας.

3.2 Οι οικονομικές εξελίξεις στις κύριες χώρες προέλευσης

3.2.1 Εισαγωγή

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται εκτενέστερα οι οικονομικές εξελίξεις στις κυριότερες χώρες προέλευσης των ξένων τουριστών στην Ελλάδα. Οι χώρες αυτές, σύμφωνα με τα στοιχεία του 2015 είναι η Γερμανία (μερίδιο 11,9% στο σύνολο των αφίξεων το 2015), το Ηνωμένο Βασίλειο (10,2%), η Γαλλία (6,4%), η Ιταλία (5,7%), οι ΗΠΑ (3,2%), η Τουρκία (4,9%), η Ρωσία (2,2% το 2015, αλλά 5,7% το 2014), η ΠΓΔΜ (12,8%) και η Βουλγαρία (8,1%). Ειδικότερα, το 2015 σημειώθηκε εντυπωσιακή αύξηση των αφίξεων ξένων τουριστών στην Ελλάδα από όλες τις χώρες προέλευσης (εκτός της Ρωσίας) η οποία συνεχίζεται και στο 9μηνο 2016, όπου σημειώθηκε αύξηση των συνολικών αφίξεων κατά 3,5%, αλλά μείωση στα έσοδα από τον εξωτερικό τουρισμό κατά 5,5%. Σημαντικός προσδιοριστικός παράγοντας των αφίξεων είναι η οικονομική κατάσταση και ο ρυθμός ανάπτυξης των οικονομιών της Ζώνης του Ευρώ και γενικότερα της ΕΕ-28, που παρουσιάστηκε σε γενικές γραμμές στις προηγούμενες ενότητες του παρόντος Κεφαλαίου. Ασφαλώς, σημαντική ήταν η επίπτωση της καλύτερης του αναμενομένου ανάπτυξης των γειτονικών χωρών στα Βαλκάνια και των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης, όπως η Πολωνία, η Τσεχία και η Ουγγαρία. Από την άλλη πλευρά, η πολύ μεγάλη αύξηση των αφίξεων από την ΠΓΔΜ και από τη Βουλγαρία αποτελεί μια νέα πραγματικότητα που δεν δικαιολογείται μόνο από την ικανοποιητική ανάπτυξη των οικονομιών αυτών των χωρών το 2014 και το 2015. Αποτελεί νέα πρακτική των κατοίκων αυτών των χωρών, ιδιαίτερα δε της Βουλγαρίας και της ΠΓΔΜ, που επιλέγουν τώρα την Ελλάδα για τις ολιγοήμερες (συνήθως) διακοπές τους (κυρίως τα Σαββατοκύριακα), μεταβαίνοντας στις διάφορες τουριστικές περιοχές κατά κανόνα οδικώς. Δεδομένου ότι οι αφίξεις από τις δύο αυτές χώρες έχουν ήδη φτάσει τα 4,92 εκατ., με αύξησή τους κατά 114,8% από το 2013, είναι πολύ πιθανό ότι θα σταθεροποιηθούν σε (ή θα αυξηθούν ελαφρά από) αυτά τα υψηλά επίπεδα στα επόμενα έτη με αποτέλεσμα να επηρεάσουν και το ρυθμό αύξησης των συνολικών αφίξεων. Με αυτά τα δεδομένα **οι οικονομικές εξελίξεις και οι προοπτικές ανάπτυξης στα επόμενα έτη (2016-2017) των ανωτέρω κυριότερων χωρών προέλευσης των ξένων τουριστών στην Ελλάδα είναι οι ακόλουθες.**

» Σημαντικός προσδιοριστικός παράγοντας των αφίξεων είναι η οικονομική κατάσταση και ο ρυθμός ανάπτυξης των οικονομιών από τις οποίες προέρχεται ο εισερχόμενος Τουρισμός στην Ελλάδα.

3.2.2 Η οικονομία της Γερμανίας

»
Ισχυρή ανάπτυξη
στη Γερμανία βασισμένη
στις εξαγωγές.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.4, η οικονομία της Γερμανίας κατέγραψε μέση ετήσια αύξηση (μ.ε.α.) του ΑΕΠ της στην περίοδο 2009-2016 κατά 2,0%. Κινητήριο μοχλός αυτής της ανάπτυξης ήταν η δυναμική αύξηση των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών της με μ.ε.α. 5,5% και με μ.ε.α. των εισαγωγών της αγαθών και υπηρεσιών κατά 5,0%. Αυτό συνεπάγονται μ.ε.α. των καθαρών εξαγωγών της (εξαγωγές μείον εισαγωγές) κατά 9,6%.

Πίνακας 3.4

ΑΕΠ της Γερμανίας (Δισεκατομμύρια €, σταθερές τιμές 2010)

	2009	2016	Μ.ε.α.			
			2016/2009	%Δ 2016	%Δ 2017	%Δ 2018
Συνολική Κατανάλωση	1.927,9	2.116,6	1,3%	2,3%	1,8%	1,7%
Ιδιωτική Κατανάλωση	1.440,9	1.566,3	1,2%	1,7%	1,4%	1,4%
Δημόσια κατανάλωση	487,0	550,3	1,8%	3,9%	2,8%	2,5%
Επενδύσεις	475,8	569,0	2,6%	2,5%	1,9%	2,9%
Μεταβολή Αποθεμάτων	-27,7	-37,0	4,2%	32,9%	-2,7%	-5,6%
Στατιστικές Διαφορές	-1,8	-1,0	-8,0%	-4,1%	-50,0%	-100,0%
Εγχώρια Τελική Ζήτηση	2.374,3	2.647,6	1,6%	2,0%	3,3%	1,9%
Εξαγωγές Αγαθών & Υπηρεσιών	951,8	1.388,2	5,5%	2,6%	2,8%	4,2%
Εισαγωγές Αγαθών & υπηρεσιών	847,1	1.189,5	5,0%	2,8%	3,9%	5,4%
Ισοζύγιο Αγαθών & Υπηρεσιών	104,7	198,7	9,6%	1,4%	-3,8%	-3,6%
ΑΕΠ, σταθερές τιμές αγοράς	2.478,9	2.846,3	2,0%	1,9%	1,5%	1,7%

Πηγή: European Commission, Economic Forecasts, Autumn 2016

Η μ.ε.α. της ιδιωτικής κατανάλωσης στην περίοδο 2009-2016 ήταν μόνο 1,2%, που συνεπάγεται σημαντική αύξηση του ήδη εξαιρετικά ποσοστού αποταμίευσης των νοικοκυριών, αφού η ιδιωτική κατανάλωση διαμορφώνεται σταθερά γύρω στο 55% του ΑΕΠ. Είναι αξιοσημείωτο ότι το 2015 και το 2016 η συνολική κατανάλωση (ιδιωτική και δημόσια) σημειώνει μετά από πολλά έτη ρυθμό αύξησης υψηλότερο από το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ. Αυτή δε η εξέλιξη εκτιμάται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ότι θα συνεχιστεί και στα επόμενα δύο έτη 2017 και 2018. Επίσης, και η αύξηση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου εκτιμάται ότι θα είναι υψηλότερη από την αύξηση του ΑΕΠ στην περίοδο 2016-2018. Επομένως, η εγχώρια τελική ζήτηση που αυξανόταν κατά μέσο ετήσιο ρυθμό 1,6% στην περίοδο 2009-2016, έναντι της μ.ε.α. του ΑΕΠ κατά 2,0%, εκτιμάται ότι θα αυξάνεται με ρυθμό υψηλότερο από την αύξηση του ΑΕΠ το 2017 και το 2018, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην αύξηση του ΑΕΠ στην περίοδο αυτή, κατά την οποία η επίπτωση των καθαρών εξαγωγών αναμένεται να είναι αρνητική (οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών θα αυξάνονται με υψηλότερο ρυθμό από τις εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών) κατά 0,25 ποσοστιαίες μονάδες ετησίως.

»
Οι δαπάνες των Γερμανών
για εισαγωγές υπηρεσιών
από το εξωτερικό αυξάνονται
κατά ποσοστό 2,6 φορές
υψηλότερο από το ποσοστό
αύξησης του ΑΕΠ της χώρας
σε σταθερές τιμές.

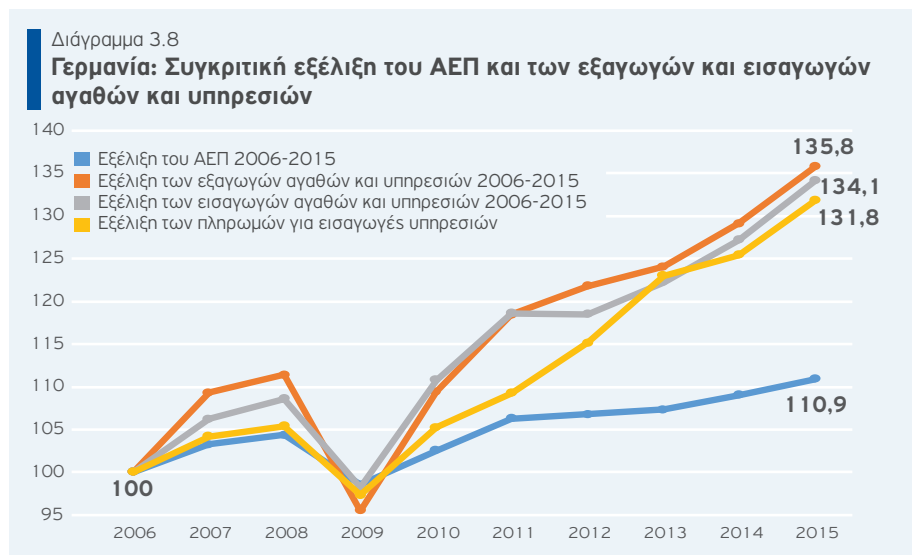
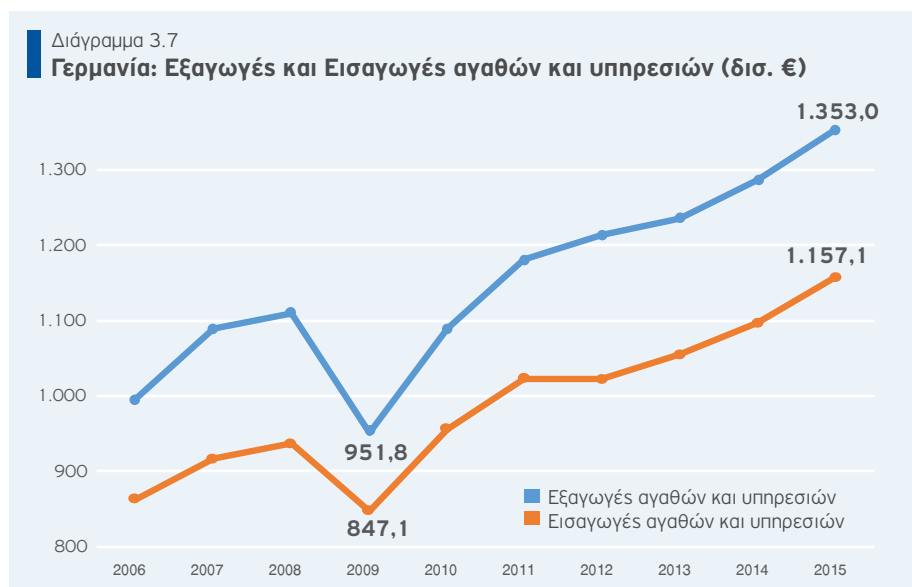
Ειδικότερα, οι πληρωμές για εισαγωγές υπηρεσιών της Γερμανίας ανήλθαν στα € 249 δις το 2015 (σε σταθερές τιμές του 2010), σημειώνοντας μ.ε.α. στην περίοδο 2009-2015 κατά 5,2%. Οι πληρωμές αυτές αποτελούσαν το 2015 το 8,9% του ΑΕΠ της Γερμανίας, έναντι 7,5% του ΑΕΠ το 2009. Επίσης όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 5, οι δαπάνες των Γερμανών για εισαγωγές υπηρεσιών από το εξωτερικό αυξάνονται κατά ποσοστό 2,6 φορές υψηλότερο από το ποσοστό αύξησης του ΑΕΠ της χώρας σε σταθερές τιμές (2,0%). Δεδομένου ότι, όπως φαίνεται στον Πίνακα 4, η αύξηση του ΑΕΠ της Γερμανίας αναμένεται να ανέλθει στο 1,9% το 2016, στο 1,5% το 2017 και στο 1,7% το 2018, οι δαπάνες των Γερμανών για εισαγωγές υπηρεσιών αναμένεται να συνεχίσουν να αυξάνονται με ρυθμό άνω του 4,0% ετησίως, πολύ περισσότερο αφού η

ανάπτυξη της Γερμανίας στην περίοδο 2016-2018 αναμένεται να προέλθει αποκλειστικά από την αύξηση της εγχώριας ζήτησης. Πιο συγκεκριμένα, η εγχώρια ζήτηση αναμένεται να συμβάλει στην αύξηση του ΑΕΠ της Γερμανίας κατά 1,8 π.μ. το 2016, 1,73 π.μ. το 2017 και κατά 1,91 π.μ. το 2018, ενώ η συμβολή των καθαρών εξαγωγών στην ανάπτυξη της Γερμανίας αναμένεται να είναι αρνητική (2016: 0,1 π.μ. και 2017: -0,26 π.μ. και 2018: -0,24 π.μ.), όπως προαναφέρθηκε.

Από τα Διαγράμματα 3.9 και 3.10 προκύπτει ότι ο δείκτης επιχειρηματικού κλίματος (IFO) στη Γερμανία διατηρείται σε υψηλά επίπεδα (που σηματοδοτούν άνοδο του ΑΕΠ μεταξύ 1,5% και 2,0%). Επηρεάστηκε κάπως αρνητικά από τη διόρθωση στις διεθνείς χρηματιστηριακές αγορές τον Ιαν.-Φεβ.2016 και από το Brexit τον Αύγουστο 2016, αλλά επανήλθε σε υψηλά επίπεδα τον Οκτώβριο 2016. Επίσης, ο δείκτης καταναλωτικής εμπιστοσύνης (GfK) είχε ελάχιστη πτώση τον Ιανουαρίου-Φεβρ.2016, αλλά διατηρείται συστηματικά σε σχετικά υψηλά επίπεδα με μικρή μόνο πτώση τον Νοέμβριο 2016, προφανώς λόγω της αυξημένης αβεβαιότητας από την εκλογή του νέου Προέδρου των ΗΠΑ. Γενικά ο δείκτης σηματοδοτεί την ικανοποιητική αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης ενδεχομένως και υψηλότερα από το 1,7% το 2016 και το 1,4% το 2017 και το 2018 που εκτιμώνται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Πίνακας 3.4)

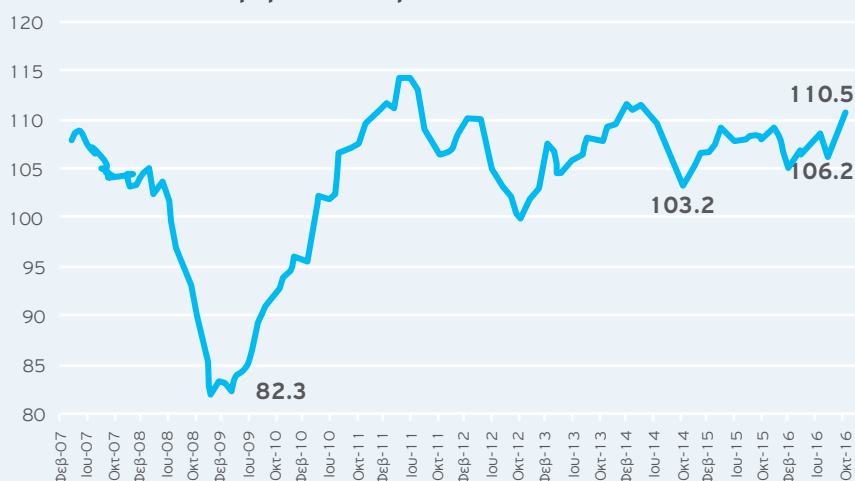
» Ο δείκτης επιχειρηματικού κλίματος (IFO) στη Γερμανία διατηρείται με σε υψηλά επίπεδα.

Πηγή Eurostat

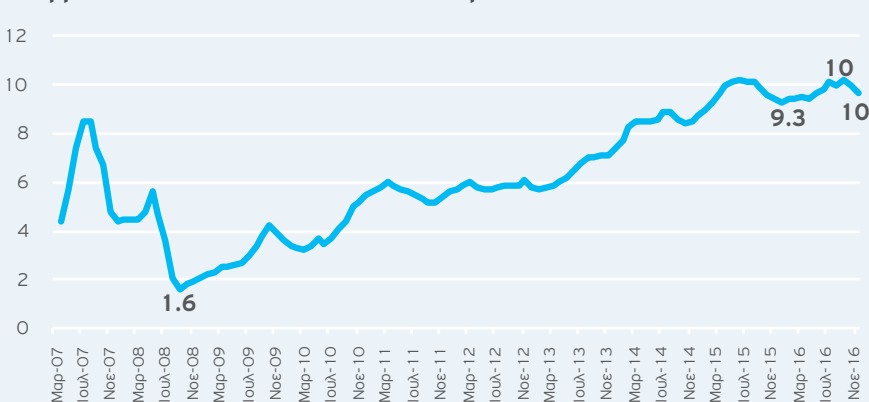
Διάγραμμα 3.9

IFO: Δείκτης επιχειρηματικού κλίματος

Διάγραμμα 3.10

Γερμανία: GfK Δείκτης καταναλωτικής εμπιστοσύνης

Πηγή: European Commission, Economic Forecasts, Autumn 2016

Οι Γερμανοί τουρίστες στην Ελλάδα αντιπροσωπεύουν το 11,8% του εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα, το 2015. Δαπάνησαν € 2,2 δισ. ή 3,2% του συνόλου των δαπανών των Γερμανών τουριστών στο εξωτερικό.

Συνολικά, εκτιμάται ότι οι Γερμανοί τουρίστες δαπάνησαν στην Ελλάδα € 2,24 δισ το 2015. Δεδομένου ότι η δαπάνη των Γερμανών κατοίκων για τουρισμό στο εξωτερικό διαμορφώθηκε στα € 68,8 δισ το 2015, από € 70,3 δισ το 2014, το ποσό που δαπάνησαν στην Ελλάδα δεν υπερβαίνει το 3,26% αυτού του συνολικού ποσού. Επομένως, η δυνατότητα της χώρας μας να προσελκύσει περισσότερους τουρίστες από τη Γερμανία και να αυξήσει τα έσοδά της από αυτή την πηγή εξαρτάται κυρίως από αυτή την ίδια και συγκεκριμένα από την ανάπτυξη διαφοροποιημένων τουριστικών προϊόντων και από την διεθνώς ανταγωνιστική προσφορά υψηλής αξίας τουριστικών υπηρεσιών. Η προσφορά δε ανταγωνιστικών τουριστικών υπηρεσιών διευκολύνεται από τα υψηλές (και αυξανόμενες) αξίες συγκριτικά πλεονεκτήματα της Ελλάδος στον συγκεκριμένο τομέα.

3.2.3 Η οικονομία του Ηνωμένου Βασιλείου

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.5, η οικονομία του Ηνωμένου Βασιλείου (ΗΒ) κατέγραψε μέση ετήσια αύξηση (μ.ε.α.) του ΑΕΠ της στην περίοδο 2009-2016 κατά 2,0% (όσο και η Γερμανία). Ωστόσο, κινητήριο μοχλός αυτής της ανάπτυξης ήταν η εγχώρια ζήτηση η οποία συνέβαλε στην αύξηση του ΑΕΠ στην περίοδο αυτή κατά 2,18 π.μ. ετησίως, ενώ οι καθαρές εξαγωγές (εξαγωγές μείον εισαγωγές) είχαν αρνητική επίπτωση κατά -0,21 π.μ. ετησίως. Αυτό συνέβη διότι η αύξηση των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών του ΗΒ με μέσο ετήσιο ρυθμό 3,2% στην περίοδο 2009-2016 ήταν χαμηλότερη από την αντίστοιχη αύξηση των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών κατά 3,8%¹. Αυτό είχε ως συνέπεια την μέση ετήσια αύξηση του ελλείμματος των καθαρών εξαγωγών, δηλαδή του ελλείμματος του εξωτερικού ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών (ΕΙΑ&Υ) του ΗΒ κατά 10,8%. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.4, αντίθετα με το ΗΒ, στη Γερμανία το ΕΙΑ&Υ είναι μονίμως πλεονασματικό και στην περίοδο 2009-2016 το πλεόνασμα αυξανόταν με μέσο ετήσιο ρυθμό 9,6%.

Ισχυρή ανάπτυξη στη Βρετανία βασισμένη στην εγχώρια ζήτηση.

Πίνακας 3.5

ΑΕΠ του Ηνωμένου Βασιλείου (Δισεκατομμύρια €, σταθερές τιμές 2010)

	2009	2016	Μ.ε.α. 2016/2009	%Δ 2016	%Δ 2017	%Δ 2018
Συνολική Κατανάλωση	1.582,3	1.744,2	1,4%	2,3%	1,3%	0,7%
Ιδιωτική Κατανάλωση	1.188,5	1.324,5	1,6%	2,9%	1,5%	0,7%
Δημόσια κατανάλωση	393,7	419,8	0,9%	0,3%	0,5%	0,8%
Επενδύσεις	272,9	344,2	3,4%	1,3%	-2,2%	-0,9%
Μεταβολή Αποθεμάτων	-19,6	45,2	-212,7%	-4,3%	-4,9%	-4,7%
Στατιστικές Διαφορές	-1,8	0,5	-183,5%	-129,7%	-96,0%	-100,0%
Εγχώρια Τελική Ζήτηση	1.833,8	2.134,2	2,2%	2,1%	0,5%	0,4%
Εξαγωγές Αγαθών & Υπηρεσιών	489,6	609,2	3,2%	3,1%	3,3%	3,8%
Εισαγωγές Αγαθών & υπηρεσιών	524,8	681,4	3,8%	3,6%	1,7%	1,0%
Ισοζύγιο Αγαθών & Υπηρεσιών	-35,2	-72,3	10,8%	8,0%	-11,8%	-26,6%
ΑΕΠ, σταθερές τιμές αγοράς	1.798,6	2.061,9	2,0%	1,9%	1,0%	1,2%
Επίπτωση των καθαρών εξαγωγών			-0,21	-0,26	0,41	0,82
Επίπτωση της Εγχώριας Ζήτησης			0,21	0,26	-0,41	-0,82

Πηγή: European Commission, Economic Forecasts, Autumn 2016

Η μ.ε.α. της ιδιωτικής κατανάλωσης του ΗΒ στην περίοδο 2009-2016 ήταν μόνο 1,6%, που συνεπάγεται μικρή σχετικά αύξηση του ποσοστού αποταμίευσης των νοικοκυριών, αφού το ποσοστό της ιδιωτικής κατανάλωσης στο ΑΕΠ μειώθηκε από 66,1% το 2009 στο 63,6% το 2016. Είναι αξιοσημείωτο ότι το 2015 και το 2016 η συνολική κατανάλωση (ιδιωτική και δημόσια) σημείωσε ρυθμό αύξησης υψηλότερο από το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ (2016: +2,9% σε Ευρώ παρά τη μεγάλη υποτίμηση της Αγγλικής λίρας).

Αυτή δε η εξέλιξη εκτιμάται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ότι θα συνεχιστεί και το 2017 (ιδιωτική κατανάλωση: +1,5%, ΑΕΠ: 1,0%), αλλά η σχέση θα αντιστραφεί το 2018 (ιδιωτική κατανάλωση: 0,7%, ΑΕΠ: 1,2%). Από την άλλη πλευρά, οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου των οποίων η αύξηση κατά μέσο ετήσιο ρυθμό 3,4% συνέβαλε σημαντικά στην αύξηση του ΑΕΠ στην περίοδο 2009-2016, αναμένεται να σημειώσουν πτώση εκτιμάται κατά -2,2% το 2017 και κατά -0,9% το 2018 και να καταστούν ο κύριος παράγοντας της σημαντικής επιβράδυνσης της ανάπτυξης στο ΗΒ στην περίοδο αυτή. Επομένως, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η κύρια αρνητική επίπτωση του Brexit θα είναι στις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου και στην κατανάλωση από το 2018.

¹ Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.12, στην περίοδο 2006-2015 η μ.ε.α. των εισαγωγών και των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών και του ΑΕΠ ήταν σχεδόν ίδια στο 1,1%.

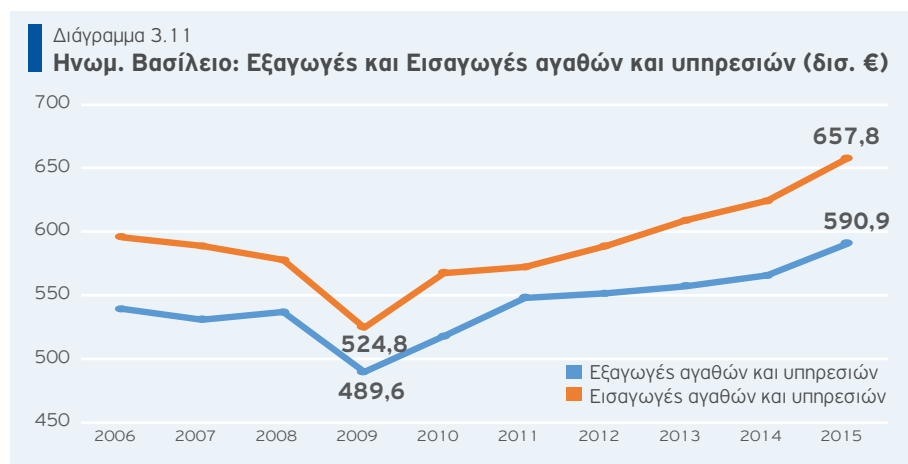

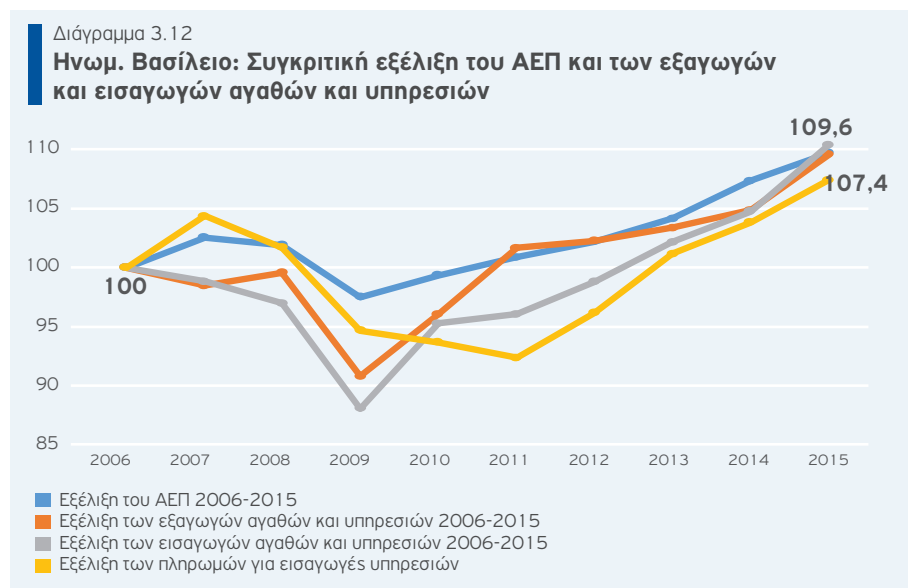
Η μεγάλη υποτίμηση της Αγγλικής λίρας αν διατηρηθεί έως και το 2018 μπορεί να συμβάλει όχι μόνο στην αύξηση των καθαρών εξαγωγών, αλλά και στην αύξηση των επενδύσεων από το 2018, συμβάλλοντας στην υψηλότερη ανάπτυξη της οικονομίας του Ην. Βασιλείου.

Όσον αφορά τις καθарές εξαγωγές, η μεγάλη υποτίμηση της Αγγλικής λίρας αναμένεται να συμβάλει στην ταχύτερη αύξηση των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών από τις εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών με αποτέλεσμα τη σημαντική θετική επίπτωση στην αύξηση του ΑΕΠ από τις καθарές εξαγωγές κατά 0,41 π.μ. το 2017 και κατά 0,82 π.μ. το 2018.

Σε σχέση με τα ανωτέρω θα πρέπει να σημειωθεί ότι η μεγάλη υποτίμηση της Αγγλικής λίρας που φαίνεται από τα Διαγράμματα 3.1 και 3.2, αν διατηρηθεί έως και το 2018 μπορεί να συμβάλει όχι μόνο στην αύξηση των καθαρών εξαγωγών, αλλά και στην αύξηση των επενδύσεων από το 2018, συμβάλλοντας στην υψηλότερη ανάπτυξη της οικονομίας του ΗΒ από το έτος αυτό.

Πηγή: Eurostat

Πηγή: Eurostat

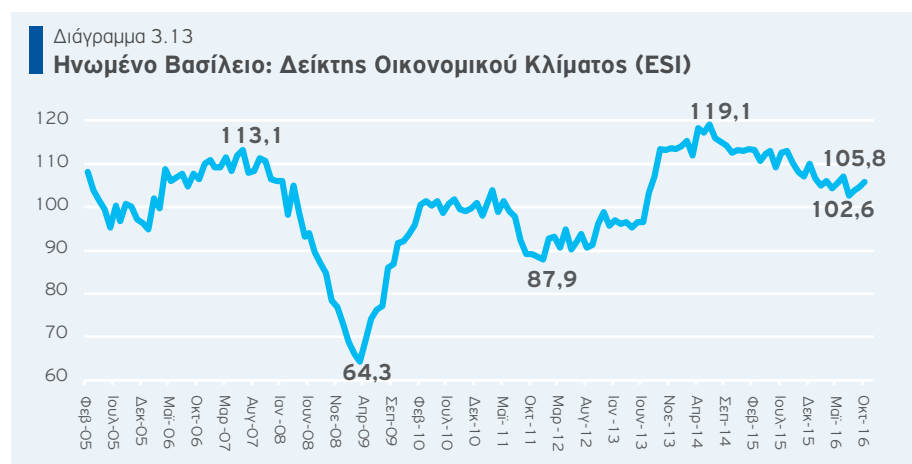
Οι πληρωμές για εισαγωγές υπηρεσιών του Ην. Βασιλείου κυμαίνονται περί το 8% του ΑΕΠ.

Όσον αφορά τις πληρωμές για εισαγωγές υπηρεσιών του Ηνωμένου Βασιλείου ανήλθαν στα € 159,5 δισ το 2015 (σε σταθερές τιμές του 2010), σημειώνοντας μ.ε.α. στην περίοδο 2009-2015 κατά 2,1%. Οι πληρωμές αυτές αποτελούσαν το 2015 το 7,9% του ΑΕΠ, ποσοστό που ήταν αυξημένο από το 7,5% του ΑΕΠ το 2011, αλλά μειωμένο από το 8,2% του ΑΕΠ το 2007.

Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.12, οι δαπάνες των κατοίκων του Ην. Βασιλείου για εισαγωγές υπηρεσιών από το εξωτερικό αυξάνονται κατά ποσοστό 2,1% ετησίως στην περίοδο 2009-2015, όσο και το ποσοστό αύξησης του ΑΕΠ της χώρας σε σταθερές τιμές (2,0%). Δεδομένου ότι, όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.5, η αύξηση του ΑΕΠ του Ην. Βασιλείου αναμένεται να ανέλθει στο 1,9% το 2016, αλλά στη συνέχεια να επιβραδυνθεί στο 1,0% το 2017 και στο 1,2% το 2018, σε συνδυασμό και με τη μεγάλη υποτίμηση της Αγγλικής λίρας, ο ρυθμός αύξησης των δαπανών των κατοίκων του για εισαγωγές υπηρεσιών αναμένεται να επιβραδυνθεί σημαντικά από το 2017 και ενδεχομένως να καταστεί και ελαφρά αρνητικός το 2017 και το 2018, αν η υποτίμηση της Αγγλικής λίρας διατηρηθεί στα επίπεδα του Νοεμβρίου 2016. Η προοπτική αυτή ενισχύεται και από την πρόβλεψη ότι η ανάπτυξη του Ην. Βασιλείου το 2016 και το 2017 αναμένεται να προέλθει κατά κύριο λόγο από τη μείωση του ελλείμματος των καθαρών εξαγωγών (δηλαδή από υψηλό ρυθμό αύξησης των εξαγωγών με ταυτόχρονη σημαντική μείωση του ρυθμού αύξησης των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών), όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.5 και όπως προαναφέρθηκε.

Ο ρυθμός αύξησης των δαπανών των κατοίκων του Ην. Βασιλείου για εισαγωγές υπηρεσιών αναμένεται να επιβραδυνθεί σημαντικά από το 2017 και ενδεχομένως να καταστεί και ελαφρά αρνητικός το 2017 και το 2018, αν η υποτίμηση της Αγγλικής λίρας διατηρηθεί στα επίπεδα του Νοεμβρίου 2016.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Από τα Διαγράμματα 3.13 και 3.14 προκύπτει ότι ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος (ESI) στο Ην. Βασίλειο διατηρείται σε σχετικά υψηλά επίπεδα, στις 105,8 μον. τον Οκτώβριο 2016, παρά τη σημαντική υποχώρησή του στις 102,6 μον. τον Ιούλιο 2016 μετά το αποτέλεσμα του Δημοψηφίσματος για το Brexit. Πάντως ο δείκτης έχει υποχωρήσει σημαντικά από τις 113,1 μον. που είχε ανέλθει τον Αύγ.2015. Το επίπεδο του Δείκτη δικαιολογεί τις προβλέψεις για υποχώρηση του ρυθμού ανάπτυξης της οικονομίας σε επίπεδα κάτω του 2,0% στο 4ο 3μηνο 2016 και το 2017.

Ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος (ESI) στο Ην. Βασίλειο διατηρείται σε σχετικά υψηλά επίπεδα παρά τη σημαντική υποχώρησή του μετά το αποτέλεσμα του Δημοψηφίσματος για το Brexit.

Οι Βρετανοί τουρίστες στην Ελλάδα αντιπροσωπεύουν το 10,2% του εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα το 2015. Δαπάνησαν € 2 δις. ή 3,9 % του συνόλου των δαπανών των Βρετανών τουριστών στο εξωτερικό.

Χαμηλή ανάπτυξη στη Γαλλία βασισμένη στη εγχώρια ζήτηση.

Επίσης, ο δείκτης καταναλωτικής εμπιστοσύνης υποχώρησε σημαντικά στο -9,2 τον Ιούλ. 2016 και διατηρείται στο -3,3 τον Οκτώβριο του 2016 από +4,1 το Δεκέμβριο του 2015 και +6,9 τον Απρίλιο του 2015. Παρόλα αυτά ο δείκτης διατηρείται σε επίπεδα που σηματοδοτεί αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης στο Ην. Βασίλειο γύρω στο 1,5% στο 4ο 3μηνο 2016 και κατά το 2017.

Συνολικά, οι τουρίστες από το Ην. Βασίλειο δαπάνησαν στην Ελλάδα άνω των € 2,02 δις το 2015. Δεδομένου ότι η συνολική ετήσια δαπάνη των κατοίκων του Ην. Βασιλείου για ταξίδια στο εξωτερικό ήταν το 2015 στα € 57,4 δις, έναντι € 47,7 δις το 2014 και € 44,03 δις το 2013, το ποσό που δαπάνησαν στην Ελλάδα το 2015 δεν υπερβαίνει το 3,5% αυτού του συνολικού ποσού. Επομένως, η δυνατότητα της Ελλάδος να προσελκύσει περισσότερους τουρίστες από το Ην. Βασίλειο και να αυξήσει τα έσοδά της από αυτή την πηγή είναι επίσης σημαντική, με τις προϋποθέσεις ενίσχυσης της ανταγωνιστικής προσφοράς του ελληνικού τουριστικού προϊόντος σε όλες τις εποχές του έτους, όπως προαναφέρθηκε.

3.2.4 Η οικονομία της Γαλλίας

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.6, η οικονομία της Γαλλίας κατέγραψε μέση ετήσια αύξηση (μ.ε.α.) του ΑΕΠ της στην περίοδο 2009-2016 κατά 1,1% (χαμηλότερα από τη Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο). Κινητήριοι μοχλός αυτής της ανάπτυξης ήταν και στη Γαλλία η εγχώρια ζήτηση (συμπεριλαμβανομένης και της αύξησης των αποθεμάτων), η οποία συνέβαλε στην αύξηση του ΑΕΠ στην περίοδο αυτή κατά 1,27 π.μ. ετησίως, ενώ οι καθαρές εξαγωγές (εξαγωγές μείον εισαγωγές) είχαν αρνητική επίπτωση κατά -0,12 π.μ. ετησίως. Αυτό συνέβη διότι η αύξηση των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών της Γαλλίας με μέσο τον σημαντικό ετήσιο ρυθμό 4,4% στην περίοδο 2009-2016 ήταν χαμηλότερη από την αντίστοιχη αύξηση των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών κατά 4,6%. Αυτό είχε ως συνέπεια την μέση ετήσια αύξηση του ελλείμματος των καθαρών εξαγωγών, δηλαδή του ελλείμματος του εξωτερικού ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών (ΕΙΑ&Υ) της Γαλλίας κατά 6,9%². Και εδώ φαίνεται η διαφορά της κατεύθυνσης της οικονομικής πολιτικής στη Γαλλία από εκείνη στη Γερμανία, αφού στη Γαλλία το ήδη υπάρχον έλλειμμα του ΕΙΑ&Υ αυξάνεται με το χρόνο, ενώ στη Γερμανία το ήδη υπάρχον σημαντικό πλεόνασμα του ΕΙΑ&Υ αυξάνεται με το χρόνο.

Πίνακας 3.6
ΑΕΠ της Γαλλίας (Δισεκατομμύρια €, σταθερές τιμές 2010)

	Μ.ε.α.					
	2009	2016	2016/2009	%Δ 2016	%Δ 2017	%Δ 2018
Συνολική Κατανάλωση	1.571,9	1.689,7	1,0%	1,5%	1,2%	1,5%
Ιδιωτική Κατανάλωση	1.101,7	1.173,3	0,9%	1,5%	1,3%	1,6%
Δημόσια κατανάλωση	470,2	516,5	1,3%	1,5%	1,0%	1,2%
Επενδύσεις	432,1	463,4	1,0%	2,9%	3,2%	4,2%
Μεταβολή Αποθεμάτων	-8,4	26,2	-217,6%	7,5%	0,0%	0,0%
Στατιστικές Διαφορές	-0,4	-0,7	7,9%	-33,2%	-102,9%	-100,0%
Εγχώρια Τελική Ζήτηση	1.995,2	2.178,6	1,3%	1,9%	1,7%	2,0%
Εξαγωγές Αγαθών & Υπηρεσιών	477,4	644,0	4,4%	1,0%	3,1%	4,0%
Εισαγωγές Αγαθών & υπηρεσιών	512,6	700,1	4,6%	2,8%	3,8%	4,9%
Ισοζύγιο Αγαθών & Υπηρεσιών	-35,2	-56,1	6,9%	29,2%	11,8%	14,4%
ΑΕΠ, σταθερές τιμές αγοράς	1.960,0	2.122,5	1,1%	1,3%	1,4%	1,7%
Επίπτωση των καθαρών εξαγωγών			-0,12	-0,61	-0,31	-0,42
Επίπτωση της Εγχώριας ζήτησης			0,12	0,61	0,31	0,42

² Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.16, στην περίοδο 2006-2015 η μ.ε.α. των εισαγωγών και των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών και του ΑΕΠ ήταν σχεδόν ίδια στο 1,1%.

Πηγή: European Commission, Economic Forecasts, Autumn 2016

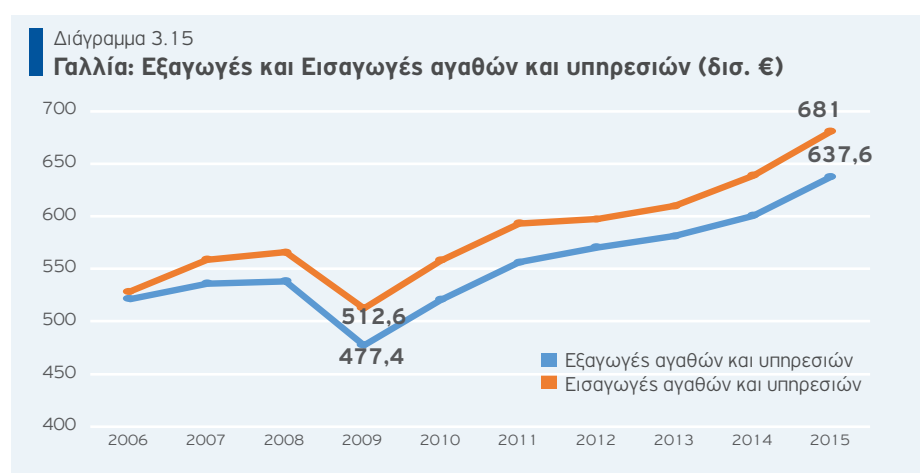
Η μ.ε.α. της ιδιωτικής κατανάλωσης της Γαλλίας στην περίοδο 2009-2016 ήταν 0,9%, που συνεπάγεται και εδώ μικρή σχετικά αύξηση του ποσοστού αποταμίευσης των νοικοκυριών, αφού το ποσοστό της ιδιωτικής κατανάλωσης στο ΑΕΠ μειώθηκε από 56,2% το 2009 στο 55,3% το 2016. Και στη Γαλλία στη 2ετία 2015-2016 η συνολική κατανάλωση (ιδιωτική και δημόσια) σημείωσε ρυθμό αύξησης 1,5% υψηλότερο από το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ (2015: 1,3%, 2016: 1,3%). Αυτή η εξέλιξη εκτιμάται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ότι δεν θα συνεχιστεί το 2017 και το 2018 όπου η αύξηση της συνολικής κατανάλωσης θα είναι ελαφρά κατώτερη από την αύξηση του ΑΕΠ (Πίνακας 3.6). Από την άλλη πλευρά, οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου που αυξήθηκαν κατά 2,9% το 2016 αναμένεται να συνεχίσουν να αυξάνονται με ρυθμό υπερδιπλάσιο από το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ. Όσον αφορά τις καθαρές εξαγωγές, που είχαν σημαντική αρνητική επίπτωση στην αύξηση του ΑΕΠ κατά -0,61 π.μ. το 2016, αναμένεται από την ΕΕ να συνεχίσουν να επιδρούν αρνητικά στην αύξηση του ΑΕΠ της Γαλλίας κατά -0,31 π.μ. το 2017 και κατά -0,42 π.μ. το 2018.

Όσον αφορά τις πληρωμές για εισαγωγές υπηρεσιών των κατοίκων της Γαλλίας ανήλθαν στα € 186,0 δις το 2015 (σε σταθερές τιμές του 2010), σημειώνοντας μ.ε.α. στην περίοδο 2009-2015 κατά 7,9%. Οι πληρωμές αυτές αποτελούσαν το 2015 το 8,9% του ΑΕΠ, ποσοστό που ήταν σημαντικά αυξημένο από το 7,1% του ΑΕΠ το 2012 και από το 6,0% του ΑΕΠ το 2007.

Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.16, οι δαπάνες των κατοίκων της Γαλλίας για εισαγωγές υπηρεσιών από το εξωτερικό αυξάνονται κατά ποσοστό 7,9% ετησίως στην περίοδο 2009-2015, πολύ πάνω από το ποσοστό αύξησης του ΑΕΠ της χώρας σε σταθερές τιμές 2010 (1,1%). Δεδομένου ότι, όπως φαίνεται στον Πίνακα 6, η αύξηση του ΑΕΠ της Γαλλίας αναμένεται να διατηρηθεί στο 1,5% ετησίως στην περίοδο 2017-2018, ο ρυθμός αύξησης των δαπανών των κατοίκων της για εισαγωγές υπηρεσιών αναμένεται να διατηρηθεί σε υψηλά (αλλά χαμηλότερα από ότι στο παρελθόν) επίπεδα, άνω του 3,0%. Η προοπτική αυτή ενισχύεται και από την πρόβλεψη ότι η ανάπτυξη της Γαλλίας το 2017-2018 αναμένεται να προέλθει κατά κύριο λόγο από την εγχώρια ζήτηση, με αύξηση του ελλείμματος του ΕΙΑ&Υ.

Σημαντική αύξηση των πληρωμών για εισαγωγές υπηρεσιών στη Γαλλία στο 9% του ΑΕΠ.

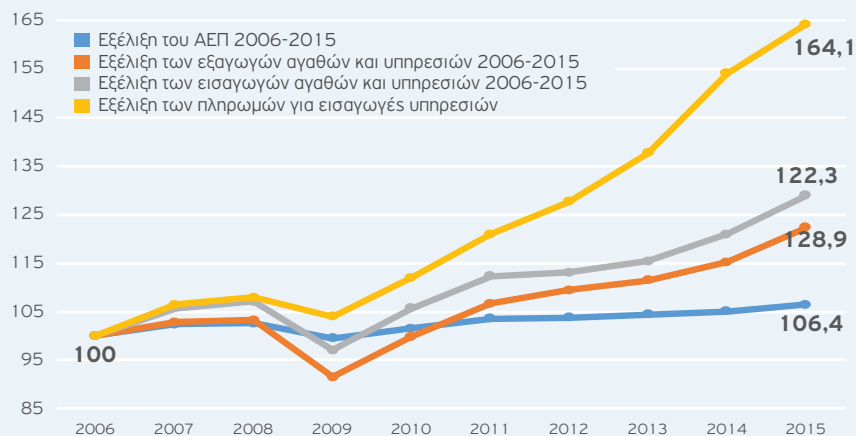
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Διάγραμμα 3.16

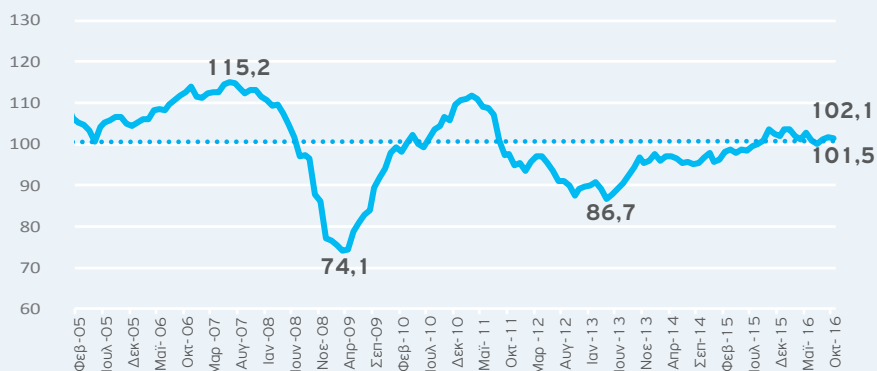
Γαλλία: Συγκριτική εξέλιξη του ΑΕΠ και των εξαγωγών και εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Διάγραμμα 3.17

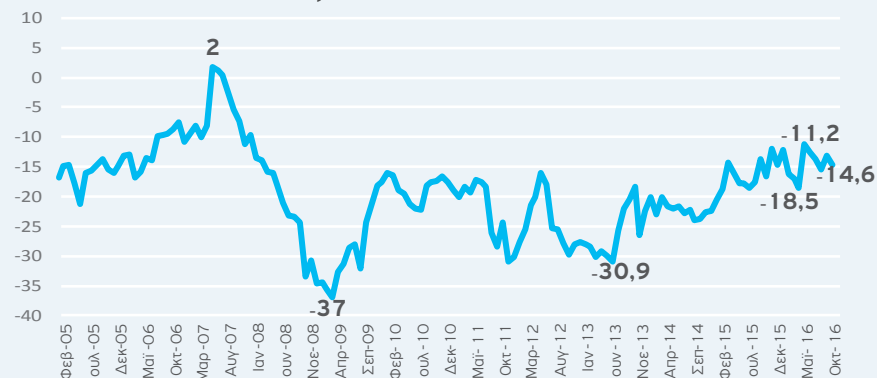
Γαλλία: Δείκτης Οικονομικού Κλίματος (ESI)

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Διάγραμμα 3.18

Δείκτης καταναλωτικής εμπιστοσύνης

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Από τα Διαγράμματα 3.17 και 3.18 προκύπτει ότι ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος (ESI) στη Γαλλία κυμαίνεται στις 101,9 μον. στο 1ο μηνιο 2016, από το 99,2 μον. στο 1ο μηνιο 2015. Αυτό το επίπεδο του Δείκτη δικαιολογεί τις προβλέψεις για σχετικά χαμηλό ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας της Γαλλίας, κατά 1,3%-1,7% στο 4ο 3μηνο 2016 και κατά το 2017. Επίσης, ο δείκτης καταναλωτικής εμπιστοσύνης είχε ανακάμψει στο -11,2 τον Μάιο 2016, από το χαμηλό του -30,9 τον Ιούνιο 2013, αλλά σημείωσε νέα πτώση στο -15,4 τον Αύγουστο 2016 και στο -14,6 τον Οκτώβριο 2016. Παρόλα αυτά και αυτός ο δείκτης σηματοδοτεί την πρόβλεψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης στη Γαλλία κατά μόλις 1,5% το 2016 και κατά 1,3% το 2017 (2015: 1,5%, 2014: 0,7%).

Συνολικά, οι τουρίστες από τη Γαλλία δαπάνησαν στην Ελλάδα άνω των € 1,19 δις το 2015. Δεδομένου ότι οι συνολικές πληρωμές της Γαλλίας για ταξίδια των κατοίκων της στο εξωτερικό ανέρχονταν στα € 35,07 δις το 2015, από € 36,7 δις το 2014, συνεπάγεται ότι το ποσό που δαπάνησαν στην Ελλάδα αντιπροσωπεύει γύρω στο 3,4% του συνολικού ποσού που δαπανούν οι Κάτοικοι της Γαλλίας για τουρισμό στο εξωτερικό ετησίως. Επομένως, η δυνατότητα της χώρας μας να προσελκύσει περισσότερους τουρίστες και έσοδα και από τη Γαλλία είναι επίσης δεδομένη με τις προϋποθέσεις που προαναφέρθηκαν.

3.2.5 Η οικονομία της Ιταλίας

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.7, η οικονομία της Ιταλίας κατέγραψε πτώση του ΑΕΠ της, στην περίοδο 2009-2016 κατά -0,9%, ενώ στην περίοδο 2006-2016 η μ.ε.α. του ΑΕΠ ήταν -0,7%. Η πτώση του ΑΕΠ στην περίοδο 2009-2016 οφείλεται στη σημαντική πτώση της εγχώριας ζήτησης κατά -4,8%, με πτώση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου κατά -17,1% και πτώση της συνολικής κατανάλωσης κατά -2,5%. Αντίθετα, οι καθαρές εξαγωγές είχαν θετική επίπτωση στη μεταβολή του ΑΕΠ κατά 3,98 π.μ. συνολικά στην περίοδο 2009-2016. Το πρόγραμμα προσαρμογής που εφάρμοσε η Ιταλία σε αυτή την περίοδο συνέβαλε στη μετατροπή του ελλείμματος του ΕΙΑ&Υ που ανερχόταν στα € 26,2 δις το 2009, σε πλεόνασμα ύψους € 36,7 δις το 2016. Αυτό συνέβη διότι η αύξηση των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών της Ιταλίας με τον σημαντικό μέσο ετήσιο ρυθμό 4,1% στην περίοδο 2009-2016 ήταν μεγαλύτερη από την αντίστοιχη αύξηση των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών κατά 1,9%. Σημειώνεται, ωστόσο, ότι το 2014, το 2015 και το 2016 οι καθαρές εξαγωγές της Ιταλίας είχαν αρνητική επίπτωση στη μεταβολή του ΑΕΠ κατά -0,20, -0,35 και -0,15 π.μ. αντίστοιχα, καθώς η ανάκαμψη της οικονομίας κατά 0,1% το 2014, και κατά 0,7% το 2015 και το 2016 στηρίχθηκε αποκλειστικά στην ανάκαμψη της εγχώριας ζήτησης.

Γενικά, θα μπορούσε να λεχθεί ότι η Ιταλία είναι μια χώρα που δεν είναι ούτε πλεονασματική (όσον αφορά το ΕΙΑ&Υ της), ούτε ελλειμματική. Τα μικρά σχετικά ελλείμματα που καταγράφονται σε κάποια περίοδο αντιστρέφονται από αντίστοιχα πλεονάσματα στην επόμενη περίοδο. Το υψηλό δημόσιο χρέος της που ανήλθε στο 133% του ΑΕΠ το 2016, χρηματοδοτείται σε μεγάλο βαθμό από την εγχώρια αποταμίευση και ειδικότερα από τις Ιταλικές τράπεζες.

Οι Γάλλοι τουρίστες στην Ελλάδα αντιπροσωπεύουν το 6,8% του εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα το 2015. Δαπάνησαν 1,2 δις. ή 3,1% του συνόλου των δαπανών των Γάλλων τουριστών στο εξωτερικό.

Μείωση του ΑΕΠ Ιταλίας λόγω πτώσης της εγχώριας ζήτησης, αλλά με αύξηση καθαρών εξαγωγών.

Πίνακας 3.7

ΑΕΠ της Ιταλίας (Δισεκατομμύρια €, σταθερές τιμές 2010)

	2009	2016	Μ.ε.α.			
			2016/2009	%Δ 2016	%Δ 2017	%Δ 2018
Συνολική Κατανάλωση	1.293,1	1.261,1	-2,5%	1,1%	0,8%	0,9%
Ιδιωτική Κατανάλωση	967,3	946,2	-2,2%	1,2%	0,9%	1,1%
Δημόσια κατανάλωση	325,8	314,9	-3,3%	1,0%	0,3%	0,3%
Επενδύσεις	321,8	266,6	-17,1%	2,1%	2,6%	3,2%
Μεταβολή Αποθεμάτων	-9,3	-0,5	-94,6%	-108,8%	0,0%	0,0%
Στατιστικές Διαφορές	-1,5	0,2	-113,2%	-84,1%	400,0%	40,0%
Εγχώρια Τελική Ζήτηση	1.604,1	1.527,4	-4,8%	0,8%	1,1%	1,3%
Εξαγωγές Αγαθών & Υπηρεσιών	361,5	477,8	32,1%	1,7%	2,8%	3,3%
Εισαγωγές Αγαθών & υπηρεσιών	387,7	441,1	13,8%	2,4%	3,8%	4,7%
Ισοζύγιο Αγαθών & Υπηρεσιών	-26,2	36,7	-240,3%	-6,0%	-9,2%	-15,9%
ΑΕΠ, σταθερές τιμές αγοράς	1.577,9	1.564,1	-0,9%	0,7%	0,9%	1,0%
Επίπτωση των καθαρών εξαγωγών			3,98	-0,15	-0,22	-0,34
Επίπτωση της Εγχώριας ζήτησης			-3,98	0,15	0,22	0,34

Πηγή: European Commission, Economic Forecasts, Autumn 2016

Η ιδιωτική κατανάλωσης της Ιταλίας στην περίοδο 2009-2016 σημείωσε πτώση κατά -2,2%, που συνεπάγεται και εδώ μικρή σχετικά αύξηση του ποσοστού αποταμίευσης των νοικοκυριών, αφού το ποσοστό της ιδιωτικής κατανάλωσης στο ΑΕΠ μειώθηκε από 61,3% το 2009 στο 60,5% το 2016. Και στη Ιταλία στη 2ετία 2015-2016 η συνολική κατανάλωση (ιδιωτική και δημόσια) σημείωσε ρυθμό αύξησης 1,0% και 1,1% αντίστοιχα, υψηλότερο από το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ (2015: 0,7%, 2016: 0,7%).

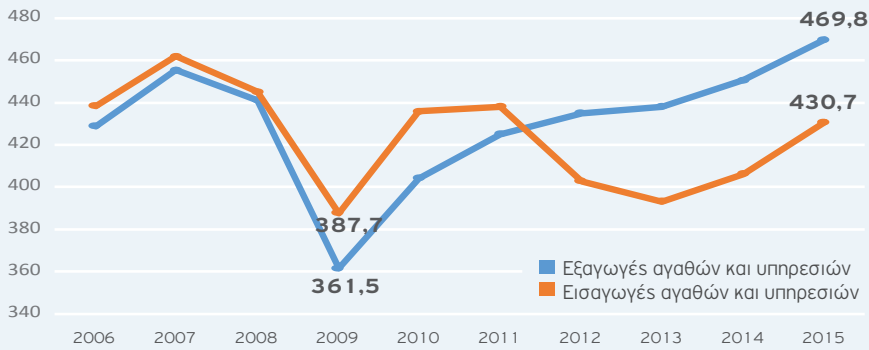
Οι πληρωμές για εισαγωγή υπηρεσιών στην Ιταλία έχουν μειωθεί από το 5,8% του ΑΕΠ το 2007 στο 5,1% το 2015.

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το 2017 και το 2018 η αύξηση της συνολικής κατανάλωσης θα είναι στα ίδια επίπεδα με την αύξηση του ΑΕΠ (Πίνακας 7). Από την άλλη πλευρά, οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου που αυξήθηκαν κατά 2,1% το 2016 αναμένεται να συνεχίσουν να αυξάνονται με ρυθμό υπερδιπλάσιο από το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ. Όσον αφορά τις καθарές εξαγωγές, που είχαν αρνητική επίπτωση στην αύξηση του ΑΕΠ κατά -35 π.μ. το 2015 και κατά -0,15 π.μ. το 2016, αναμένεται από την ΕΕ να συνεχίσουν να επιδρούν αρνητικά στην αύξηση του ΑΕΠ της Ιταλίας κατά -0,22 π.μ. το 2017 και κατά -0,34 π.μ. το 2018. Μόνο με την πολιτική των μηδενικών επιτοκίων και της ποσοτικής ενίσχυσης της ρευστότητας στην εγχώρια οικονομία που ακολουθεί η ΕΚΤ από το τα μέσα του 2015, από την οποία έχουν επωφεληθεί στο μέγιστο βαθμό και οι Ιταλικές Τράπεζες, η εγχώρια ζήτηση είχε θετική επίπτωση στην αύξηση του ΑΕΠ στην Ιταλία το 2015 και το 2016.

Όσον αφορά τις πληρωμές για εισαγωγές υπηρεσιών των κατοίκων της Ιταλίας ανήλθαν στα € 79,8 δις το 2015 (σε σταθερές τιμές του 2010), σημειώνοντας μ.ε.α. στην περίοδο 2009-2015 κατά -0,6%. Οι πληρωμές αυτές αποτελούσαν το 2015 το 5,1% του ΑΕΠ, ποσοστό που ήταν μειωμένο από το 5,3% του ΑΕΠ το 2011 και από το 5,8% του ΑΕΠ το 2007.

Διάγραμμα 3.19

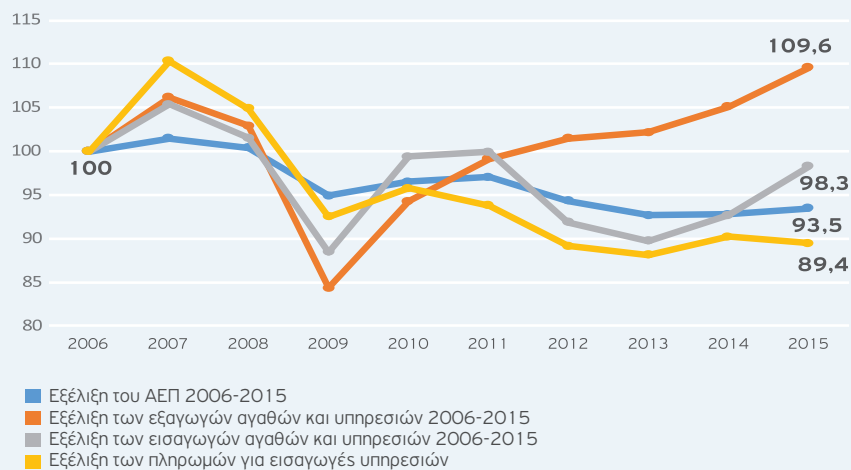
Ιταλία: Εξαγωγές και Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (δισ. €)

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Διάγραμμα 3.20

Ιταλία: Συγκριτική εξέλιξη του ΑΕΠ και των εξαγωγών και εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.20, οι δαπάνες των κατοίκων της Ιταλίας για εισαγωγές υπηρεσιών από το εξωτερικό ήταν μειωμένες το 2015 κατά 10,6% (σε σταθερές τιμές του 2010) έναντι του 2006, ενώ το ΑΕΠ της χώρας ήταν μειωμένο στην ίδια περίοδο κατά -6,5%. Δεδομένου ότι, όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.7, η αύξηση του ΑΕΠ της Ιταλίας αναμένεται να ανέλθει στο 0,7% το 2016, στο 0,9% το 2017 και στο 1,0% το 2018, οι δαπάνες των κατοίκων του για εισαγωγές υπηρεσιών αναμένεται να συνεχίσουν να διαμορφώνονται στα επίπεδα του 2015, ή ελαφρά χαμηλότερα.

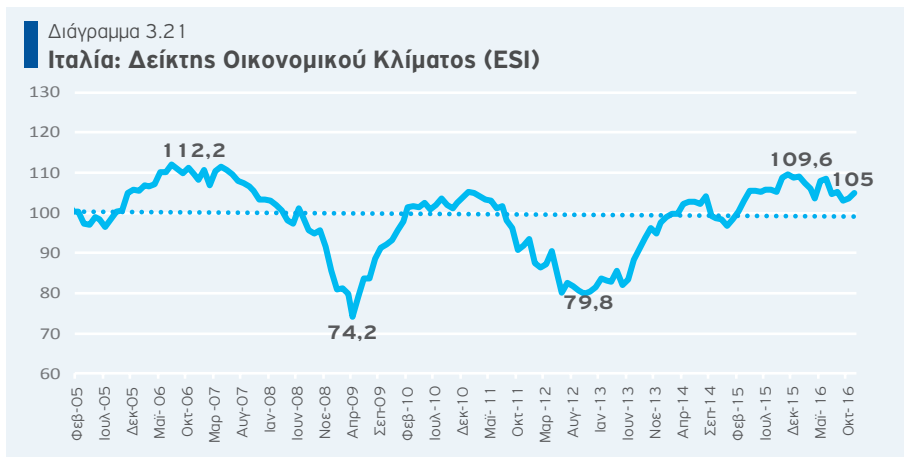
Από τα Διαγράμματα 3.21 και 3.22 προκύπτει ότι ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος (ESI) στη Ιταλία είχε ανακάμψει στις 109,8 μον. τον Δεκ.2015, από το χαμηλό των 79,8 μον. τον Σεπτ.2012. Στη συνέχεια ο δείκτης υποχώρησε στις 103,7 μον. τον Μάρτ. 2016 λόγω της χρηματιστηριακής κρίσης τον Ιαν.-Φεβρ.2016 που επηρέασε ιδιαίτερα τις Ιταλικές Τράπεζες, αλλά ανέκαμψε και πάλι στους επόμενους μήνες στο 108,4 τον Μάιο 2016 για να μειωθεί και πάλι στο 103,1 τον Ιούλιο 2016, λόγω του Brexit και την νέα διαταραχή στον τραπεζικό τομέα της Ιταλίας. Τον Οκτ. 2016 ο δείκτης επανήλθε και πάλι, αλλά ενδέχεται να επανέλθει σε χαμηλότερα επίπεδα αν το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος για τη Συνταγματική μεταρρύθμιση δεν είναι το επιθυμητό.

Με αυξομειώσεις ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος στην Ιταλία για οικονομικούς και πολιτικούς λόγους.

Γενικά, το επίπεδο του Δείκτη στο 1^ο Ιομνο 2016 στην Ιταλία δικαιολογεί τις προβλέψεις για σχετικά χαμηλό ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας, κατά 0,7% το 2016 και κατά το 2017. Επίσης, ο δείκτης καταναλωτικής εμπιστοσύνης είχε ανακάμψει εντυπωσιακά στο +0,1 τον Ιαν. 2016, από το χαμηλό του -41,5 τον Ιούν.2012 (λόγω της κρίσης τότε στις αγορές κρατικών ομολόγων της Ιταλίας ως αποτέλεσμα της ελληνικής κρίσης), αλλά σημείωσε νέα πτώση στο -6,6 τον Μάρτιο 2016 εξαιτίας της προαναφερθείσας χρηματιστηριακής διόρθωσης. Μεγαλύτερη επιδείνωση του δείκτη σημειώθηκε μετά το Brexit, με την πτώση του στο 12,3 τον Ιούλιο 2016 και διατηρείται στα επίπεδα αυτά έως τον Οκτώβριο 2016 (-11,9). Σε κάθε περίπτωση και αυτός ο δείκτης σηματοδοτεί την πρόβλεψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για μικρή αύξηση της ιδιωτικής της ιδιωτικής κατανάλωσης στην Ιταλία κατά 1,2% το 2016 και κατά 0,9% το 2017, μετά την αύξησή της κατά 1,5% το 2015 και κατά 0,4% το 2014.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

» Οι Ιταλοί τουρίστες στην Ελλάδα αντιπροσωπεύουν το 5,8% του εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα το 2015. Δαπάνησαν 833 εκ. ευρώ ή 3,8% του συνόλου των δαπανών των Ιταλών τουριστών στο εξωτερικό.

Συνολικά, οι τουρίστες από τη Ιταλία δαπάνησαν στην Ελλάδα € 832,7 εκατ. το 2015. Δεδομένου ότι οι συνολικές πληρωμές της Ιταλίας για ταξίδια των κατοίκων της στο εξωτερικό ανέρχονταν στα € 22,07 δις το 2015 (2014: € 21,71 δις.), συνεπάγεται ότι το ποσό που δαπάνησαν στην Ελλάδα αντιπροσωπεύει γύρω στο 3,8% του συνολικού ποσού που δαπανούν οι κάτοικοι της Ιταλίας για τουρισμό στο εξωτερικό ετησίως. Λαμβάνοντας υπόψη την γειτονική θέση της Ελλάδος με την Ιταλία, η δυνατότητα της χώρας μας να προσελκύσει περισσότερους τουρίστες και έσοδα και από τη μεγάλη αυτή χώρα, σε όλες τις εποχές του έτους, είναι επίσης δεδομένη με τις προϋποθέσεις που προαναφέρθηκαν.

3.2.6 Η οικονομία της Βουλγαρίας

Η οικονομία της Βουλγαρίας, από την οποία προέρχεται το 7,7% των ξένων τουριστών που επισκέφθηκε την Ελλάδα το 2015, βρίσκεται σε πορεία ανάκαμψης της οικονομίας της από το 2010, ενώ το 2015 και το 2016 σημείωσε σημαντική αύξηση του ΑΕΠ της κατά 3,6% και 3,1% αντίστοιχα, που ήταν σημαντικά υψηλότερη ανάπτυξη από ότι αναμενόταν από τους διεθνείς οργανισμούς. Η μέση ετήσια αύξηση (μ.ε.α.) του ΑΕΠ της στην περίοδο 2009-2016 ήταν στο 1,7% και συνολικά του ΑΕΠ σε σταθερές τιμές του 2010 ήταν το 2016 κατά 12,8% υψηλότερο από το 2009. Αυτή η αύξηση του ΑΕΠ οφείλεται κατά 7,27 π.μ. στις καθαρές εξαγωγές, δηλαδή στη μείωση του ελλείμματος του ΕΙΑ&Υ της Βουλγαρίας από € 3,19 δις το 2009 στα € 0,45 δις το 2016, και κατά 5,51 π.μ. στην αύξηση της εγχώριας ζήτησης. Σημειώνεται, ωστόσο, ότι αυτή η αύξηση της εγχώριας ζήτησης κατά 5,1% το 2016 έναντι του 2009, οφείλεται αποκλειστικά στην αύξηση της συνολικής κατανάλωσης κατά 13,1%, ενώ οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου ήταν μειωμένες στην ίδια περίοδο κατά -15,4%, ενώ σημαντική ήταν και η μείωση της ετήσιας αύξησης των αποθεμάτων. Όλα αυτά συνέβησαν υπό την επίδραση του προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής και σταθερότητας με πολύ χαμηλά ελλείμματα στη Γενική Κυβέρνηση (-0,9% του ΑΕΠ το 2016) που εφαρμόζει συστηματικά η Βουλγαρία, για στήριξη του νομίσματός της (του lev ή BGN) που διατηρείται ακλόνητα σε σταθερή ισοτιμία με το Ευρώ (1,95583 BGN/EUR) από τον Ιούλιο του 1999. Το πρόγραμμα προσαρμογής έχει οδηγήσει σε ταχεία μέση ετήσια άνοδο των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών της Βουλγαρίας κατά 7,0% ετησίως στην περίοδο 2009-2016, ενώ η αντίστοιχη αύξηση των εισαγωγών της αγαθών και υπηρεσιών περιορίστηκε στο 4,6% ετησίως.

Το ΑΕΠ της Βουλγαρίας είναι σε ανάκαμψη από το 2010 με σημαντική αύξηση το 2015 και 2016.

Το πρόγραμμα προσαρμογής έχει οδηγήσει σε ταχεία μέση ετήσια άνοδο των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών της Βουλγαρίας κατά 7,0% ετησίως στην περίοδο 2009-2016, ενώ η αντίστοιχη αύξηση των εισαγωγών της αγαθών και υπηρεσιών περιορίστηκε στο 4,6% ετησίως.

Πίνακας 3.8

ΑΕΠ της Βουλγαρίας (Δισεκατομμύρια €, σταθερές τιμές 2010)

	2009	2016	Μ.ε.α. 2016/2009	%Δ 2016	%Δ 2017	%Δ 2018
Συνολική Κατανάλωση	30.231,4	34.191,9	13,1%	2,8%	2,6%	2,6%
Ιδιωτική Κατανάλωση	24.056,5	27.679,6	15,1%	3,2%	2,9%	2,8%
Δημόσια κατανάλωση	6.174,9	6.512,4	5,5%	1,1%	1,4%	1,6%
Επενδύσεις	10.312,9	8.725,6	-15,4%	-0,8%	3,2%	3,6%
Μεταβολή Αποθεμάτων	374,1	79,3	-78,8%	0,0%	0,0%	0,0%
Στατιστικές Διαφορές	1,0	0,2	-80,0%	-86,7%	-100,0%	
Εγχώρια Τελική Ζήτηση	40.919,4	42.997,1	5,1%	2,0%	2,8%	2,8%
Εξαγωγές Αγαθών & Υπηρεσιών	17.275,4	27.662,1	60,1%	5,0%	4,5%	4,6%
Εισαγωγές Αγαθών & υπηρεσιών	20.463,8	28.108,4	37,4%	3,3%	4,3%	4,6%
Ισοζύγιο Αγαθών & Υπηρεσιών	-3.188,4	-446,3	-86,0%	-48,4%	-10,0%	4,6%
ΑΕΠ, σταθερές τιμές αγοράς	37.731,0	42.550,8	12,8%	3,1%	2,9%	2,8%
Επίπτωση των καθαρών εξαγωγών			7,27	1,02	0,10	-0,04
Επίπτωση της Εγχώριας ζήτησης			-7,27	-1,02	-0,10	0,04

Πηγή: European Commission, Economic Forecasts, Autumn 2016

Ως αποτέλεσμα το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών της Βουλγαρίας που ήταν ελλειμματικό κατά € 6,5 δις (16,5% του ΑΕΠ) το 2008 και κατά € 3,19 δις το 2009, έχει μειωθεί δραστικά στα € 0,87 δις το 2015 και στα € 0,45 δις το 2016 (Πίνακας 3.8 και Διάγραμμα 3.23). Έτσι, στη Βουλγαρία οι καθαρές εξαγωγές είχαν θετική επίπτωση στην ανάπτυξη κατά 2,85 π.μ. το 2013, -1,3 π.μ. το 2014, 0,06 π.μ. το 2015, και κατά 1,02 π.μ. το 2016. Η εγχώρια ζήτηση στη Βουλγαρία μετά το 2013 που είχε αρνητική επίπτωση στην αύξηση του ΑΕΠ κατά -1,98 π.μ., στη συνέχεια είχε σημαντική θετική επίπτωση στην αύξηση του ΑΕΠ κατά 2,63 π.μ. το 2014 και κατά 3,56 π.μ. το 2015 και 2,08 π.μ. το 2016.

Είναι χαρακτηριστικό ότι η Βουλγαρία διατήρησε τον θετικό ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ της στην περίοδο 2010-2015 με την Ελλάδα σε βαθιά ύφεση. Η πολιτική προσαρμογής που εφαρμόζει συστηματικά από το 1999 συνέβαλε στην προσέλκυση σημαντικών Ξένων Άμεσων Επενδύσεων στη Βουλγαρία, σε μεγάλο βαθμό από την Ελλάδα, ιδιαίτερα στην περίοδο 2000-2009. Στη συνέχεια, δεν θα πρέπει να παραβλέπεται και το γεγονός ότι το 2011 οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου στη Βουλγαρία ήταν μειωμένες κατά -35,2% έναντι του 2008, και ότι η αύξησή τους στα επόμενα έτη ήταν ελάχιστη. Έτσι, το 2016 οι επενδύσεις αυτές (και οι ΞΑΕ) ήταν ακόμη κατά -30,5% χαμηλότερες από το 2008. Επομένως, από τα στοιχεία αυτά δεν προκύπτει το συχνά προβαλλόμενο επιχειρήμα στη χώρα μας ότι ένας μεγάλος αριθμός ελληνικών επιχειρήσεων μεταφέρθηκε στη Βουλγαρία τα τελευταία χρόνια.

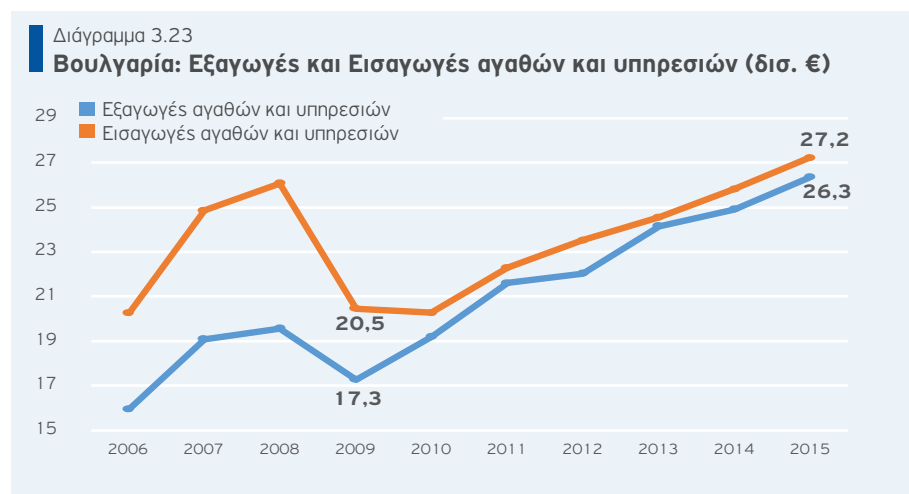

Η ανάπτυξη στη Βουλγαρία στην περίοδο 2009-2016 οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αύξηση της ιδιωτικής και της δημόσιας κατανάλωσης και σε μικρότερο βαθμό στις καθαρές εξαγωγές, ενώ οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου ήταν μειωμένες.

Το γεγονός είναι ότι η ανάπτυξη στη Βουλγαρία στην περίοδο 2009-2016 οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αύξηση της ιδιωτικής και τις δημόσιας κατανάλωσης και σε μικρότερο βαθμό στις καθαρές εξαγωγές. Οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου ήταν μειωμένες και είχαν σημαντική αρνητική επίπτωση στην αύξηση του ΑΕΠ.

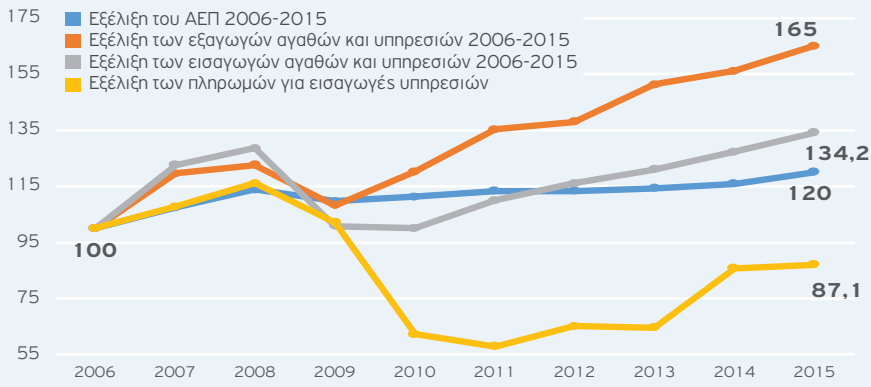
Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.24, οι δαπάνες των κατοίκων της Βουλγαρίας για εισαγωγές υπηρεσιών από το εξωτερικό ήταν μειωμένες το 2015 κατά 12,9% (σε σταθερές τιμές του 2010) έναντι του 2006, ενώ το ΑΕΠ της χώρας ήταν αυξημένο στην ίδια περίοδο κατά 20%. Δεδομένου ότι, όπως φαίνεται στον Πίνακα 8, η αύξηση του ΑΕΠ της Βουλγαρίας αναμένεται να ανέλθει στο 3,1% το 2016, στο 2,9% το 2017 και στο 2,8% το 2018, οι δαπάνες των κατοίκων της για εισαγωγές υπηρεσιών αναμένεται να ανακάμψουν ελαφρά κατά περίπου 1,0% ετησίως. Σημειώνεται επίσης ότι η ανάπτυξη της Βουλγαρίας το 2016, 2017 και στο 2018 αναμένεται (από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή) να γίνει δυνατή κατά κύριο λόγο με την αύξηση της εγχώριας ζήτησης (με συμβολή κατά 2,07 π.μ. το 2016, 2,78 π.μ. το 2017 και 2,81 π.μ. το 2018). Η συμβολή των καθαρών εξαγωγών (με την περαιτέρω μείωση του ελλείμματος του ΕΙΑ&Υ) εκτιμάται ότι θα ανέλθει στις 1,02 π.μ. το 2016 και μετά στις 0,10 π.μ. το 2017 και στις -0,04 π.μ. το 2018. Η σημαντική αύξηση της εγχώριας ζήτησης αναμένεται να συμβάλει στην ανάκαμψη και των δαπανών των κατοίκων της Βουλγαρίας για εισαγωγές υπηρεσιών.

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 3.24

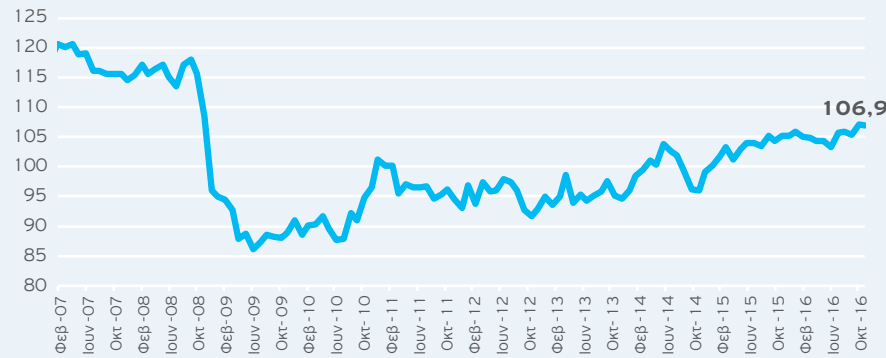
Βουλγαρία: Συγκριτική εξέλιξη του ΑΕΠ και των εξαγωγών και εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 3.25

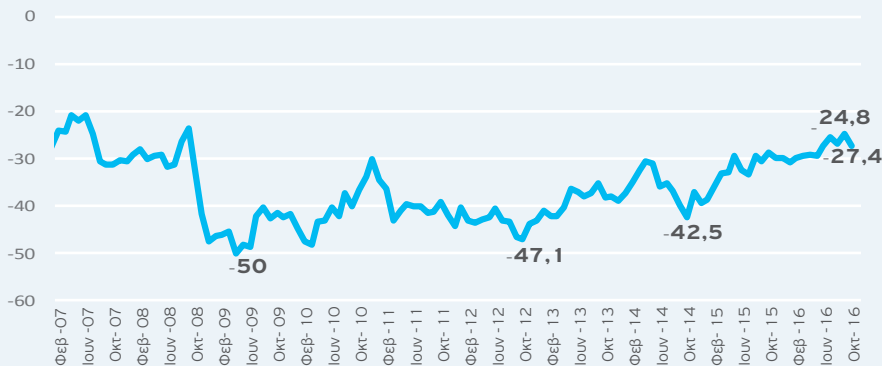
Βουλγαρία: Δείκτης οικονομικού κλίματος (ESI)

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 3.26

Βουλγαρία: Δείκτης καταναλωτικής εμπιστοσύνης

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Οι Βούλγαροι τουρίστες στην Ελλάδα αντιπροσωπεύουν το 7,7% του εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα το 2015. Δαπάνησαν € 196 εκ. ή 21,7% του συνόλου των δαπανών των Βούλγαρων τουριστών στο εξωτερικό.

Στα διαγράμματα 3.25 και 3.26 φαίνεται ότι τόσο το οικονομικό κλίμα όσο και η καταναλωτική εμπιστοσύνη στη Βουλγαρία βρίσκονται σε ανοδική πορεία και σηματοδοτούν την εκτιμώμενη (από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή) υψηλότερη ανάπτυξη της οικονομίας της Βουλγαρίας το 2016, 2017 και 2018.

Συνολικά, οι τουρίστες από τη Βουλγαρία δαπάνησαν στην Ελλάδα περί τα € 195,6 εκατ. το 2015. Δεδομένου ότι οι συνολικές πληρωμές της Βουλγαρίας για ταξίδια των κατοίκων της στο εξωτερικό ανέρχονταν στα € 1,01 δις το 2015, από € 0,90 δις το 2014, συνεπάγεται ότι το ποσό που δαπάνησαν στην Ελλάδα αντιπροσωπεύει γύρω στο 19,48% του συνολικού ποσού που δαπανούν οι κάτοικοι της Βουλγαρίας για τουρισμό στο εξωτερικό ετησίως. Δεδομένου ότι η Βόρεια Ελλάδα (και όχι μόνο) αποτελεί φυσικό χώρο παραθερισμού για τους κατοίκους της Βουλγαρίας, τα ανωτέρω ποσά θα αυξάνουν όσο η οικονομία της Βουλγαρίας θα αναπτύσσεται και τα εισοδήματα των κατοίκων της θα αυξάνουν.

Ανάλογες με τη Βουλγαρία είναι και **οι προοπτικές των τουριστικών αφίξεων και των εισπράξεων της Ελλάδος από την ΠΓΔΜ** που, σημειωτέο, έχει ανέλθει στην 1η θέση των αφίξεων με βάση την Έρευνα Συνόρων, ενώ οι εισπράξεις από τη χώρα αυτή ανήλθαν στα € 247,1 εκατ. το 2015.

Η οικονομία της ΠΓΔΜ που αναπτύχθηκε κατά 3,7% το 2015 και κατά 2,2% το 2016, αναμένεται να συνεχίσει να αναπτύσσεται με ετήσιο ρυθμό γύρω στο 3,5% και τα εισοδήματα των κατοίκων της αυξάνονται επίσης με ικανοποιητικό ρυθμό (βλ. Πίνακα 3.1). Επομένως, οι δυνατότητες της Ελλάδος για αύξηση των εισπράξεών της από τις αφίξεις τουριστών από την ΠΓΔΜ είναι επίσης σημαντικές.

4

Στοιχεία Προγραμματισμού Πτήσεων Θερινής Περιόδου 2017

Σχεδόν 2 στους 3 επισκέπτες της χώρας έρχονται αεροπορικώς. Από την άλλη πλευρά, η δέσμευση ενός αεροπλάνου από μια αεροπορική εταιρεία ή έναν tour operator προς έναν προορισμό, τους δημιουργεί ισχυρά κίνητρα να φροντίσουν να προσελκύσουν επιβάτες για την συγκεκριμένη πτήση ώστε το αεροπλάνο να ταξιδεύει με μεγάλη πληρότητα και να αυξήσει την απόδοσή του. Ο προγραμματισμός πτήσεων μπορεί συνεπώς να δώσει μια αρκετά καλή ένδειξη ως προς τις αναμενόμενες αεροπορικές αφίξεις για την περίοδο στην οποία αναφέρεται.

Στην παρούσα ενότητα εξετάζουμε τα στοιχεία που αφορούν στον προγραμματισμό πτήσεων για την θερινή περίοδο 2017 (S17- από την τελευταία Κυριακή του Μαρτίου έως την τελευταία Κυριακή του Οκτωβρίου) που μας παρασχέθηκαν από την Ελληνική Αρχή Συντονισμού Πτήσεων (ΕΑΣΠ)¹. Σημειώνουμε πως **τα στοιχεία αφορούν μόνο στα Περιφερειακά αεροδρόμια και δεν περιλαμβάνουν το Διεθνές Αερολιμένα Αθηνών. Πρόκειται δε για τον αρχικό προγραμματισμό (Νοέμβριος 2016) που υπόκειται σε αναθεώρηση έως τέλη Ιανουαρίου 2017** οπότε και θα εκδοθεί ο τελικός προγραμματισμός για τη θερινή περίοδο 2017, ο οποίος με τη σειρά του θα υπόκειται σε διαρκή προσαρμογή καθώς θα εξελίσσεται το πρόγραμμα πτήσεων των εταιρειών με αλλαγές, ακυρώσεις ή προσθήκες δρομολογίων. Συνεπώς, τα στοιχεία που παρουσιάζουμε αποτελούν **ένδειξη τάσεων και όχι βάση ακριβών προβλέψεων για τα Περιφερειακά αεροδρόμια**, ιδιαίτερα καθώς αφορούν **σε προγραμματισμό θέσεων και όχι σε κρατήσεις από κατοίκους αλλοδαπής**.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 4.1, οι 15 μεγαλύτερες αγορές μας καλύπτουν περισσότερο από το 90% των προγραμματισμένων θέσεων με τις 5 πρώτες (Γερμανία, Βρετανία, Ιταλία, Ρωσία και Γαλλία) να καλύπτουν σχεδόν το 60%. Μάλιστα οι δυο πλέον παραδοσιακές αγορές μας (Γερμανία και Βρετανία) εκτός από το ότι κατέχουν τις δυο πρώτες θέσεις προγραμματίζουν, η κάθε μια, υπερδιπλάσιο αριθμό θέσεων από τις επόμενες χώρες.

¹ Η ΕΑΣΠ είναι ανεξάρτητη αρχή που, βάσει του Κανονισμού 95/83 της ΕΕ, ασκεί καθήκοντα προγραμματιστή και συντονιστή όλων των αερολιμένων της χώρας, απονέμοντας στις αεροπορικές εταιρείες το δικαίωμα προσγείωσης - απογείωσης στα κατά τόπους αεροδρόμια

Πίνακας 4.1

Προγραμματισμένες Θέσεις Θερινής Περιόδου 2017 ανά Αεροδρόμιο Προορισμού και Χώρα Προέλευσης

Χώρα Προέλευσης	Θεσσαλονίκη	Ρόδος	Κως	Κάρπαθος	Ηράκλειο	Χανιά	Κέρκυρα	Ζάκυνθος	Κεφαλονιά	Άκτιο
Γερμανία	876.119	748.862	540.385	5.640	1.255.481	207.324	313.247	36.190		32.868
Βρετανία	241.152	624.734	305.781		575.537	228.073	738.680	466.759	288.741	125.121
Ιταλία	84.548	270.796	140.782	66.071	200.907	168.399	206.272	82.381	103.732	48.981
Ρωσία	213.882	212.264	53.365		632.596		63.002	15.168		
Γαλλία	50.940	173.702	64.522		477.756	93.177	120.436	28.647		
Ολλανδία	37.916	124.643	176.717	18.246	254.480	45.999	138.241	93.759	20.423	39.531
Πολωνία	66.858	177.776	71.774		146.830	114.762	138.994	94.242	16.722	14.888
Αυστρία	52.266	99.777	54.492	19.328	138.733	47.520	60.568	71.178	17.308	31.104
Σουηδία	36.707	221.692	32.995	11.155	39.701	236.707	22.208	19.331	9.703	26.383
Δανία	9.171	185.942	21.480	6.660	66.023	240.189	29.668	19.296	7.920	26.552
Τσεχία	32.229	127.347	41.076	7.992	196.290	7.938	55.042	103.257	6.615	30.852
Ελβετία	45.018	87.903	100.732		235.205		48.195	17.886		2.244
Βέλγιο	47.078	115.304	63.720		150.242	52.866	58.994	25.755		
Ισραήλ	20.737	155.186	63.661	13.510	206.265		23.602	10.040		4.880
Νορβηγία	4.914	105.056	15.585	5.251	27.127	204.330	13.166	7.218	1.488	17.452
Λοιπές	412.217	396.829	57.065	14.754	314.891	233.420	186.899	87.286	6.098	35.509
Σύνολο	2.231.752	3.827.813	1.804.132	168.607	4.918.064	1.880.704	2.217.214	1.178.393	478.750	436.365

Χώρα Προέλευσης	Μύκονος	Σαντορίνη	Άραξος	Καλαμάτα	Σάμος	Σκιάθος	Καβάλα	Μυτιλήνη	Λοιπά	Σύνολο
Γερμανία	70.614	69.275	27.972	26.610	50.610	34.000	110.401	4.680	4.860	4.415.138
Βρετανία	139.836	160.999		57.511	6.781	121.914	74.477	10.780	26.060	4.192.936
Ιταλία	263.196	222.447	9.560	4.920	51.165	78.779	35.154			2.038.090
Ρωσία		4.464	12.900	2.088			156.240			1.365.969
Γαλλία	76.545	112.828	18.004	22.520	23.247				5.859	1.268.183
Ολλανδία	9.743	11.446		7.856	31.941	13.086	3.030	37.713	14.536	1.079.306
Πολωνία		12.016	12.654	9.882	3.402	6.480	17.010	3.213		907.503
Αυστρία	34.727	102.123	11.334	17.250	37.572	29.172	27.900	16.652	16.248	885.252
Σουηδία	8.490	11.485			22.708	13.959	21.597			734.821
Δανία		10.590		15.908	15.232	7.344	7.651	6.923	7.920	684.469
Τσεχία	2.632	13.912		7.182	10.395	6.993	10.395	3.591		663.738
Ελβετία	29.844	27.660	2.880		10.086				1.550	609.203
Βέλγιο	26.037	17.532	3.969		4.347		29.295		3.012	598.151
Ισραήλ	11.116	10.515			5.900	2.200			3.100	530.712
Νορβηγία		15.255		3.243	11.334	9.597	2.820	4.657	2.961	451.454
Λοιπές	70.245	38.252	3.024	2.726	5.292	10.658	145.064		5.859	2.026.088
Σύνολο	743.025	840.799	102.297	177.696	290.012	334.182	641.034	88.209	91.965	22.451.013

Από τους Πίνακες 4.2 και 4.3 που απεικονίζουν τις απόλυτες και ποσοστιαίες μεταβολές αντίστοιχα σε σχέση με τον προγραμματισμό για τη θερινή περίοδο 2016, την αντίστοιχη περυσινή στιγμή (Νοέμβριος 2015), παρατηρείται:

- Σημαντική αύξηση προγραμματισμένων θέσεων (+19% ή +3,6 εκ. θέσεις)
- Μεγάλη επάνοδος των παραδοσιακών μας αγορών και συγκεκριμένα:
  - μεγάλη αύξηση (>1,9 εκ. θέσεις) στις γερμανόφωνες αγορές: Γερμανία (+46% / +1,4 εκ. στις 4,4εκ.), Αυστρία (+84% / +403 χιλ στις 885 χιλ), Ελβετία (+26% / +127 χιλ στις 609 χιλ)
  - επίσης μεγάλες αυξήσεις σε Γαλλία (+48% / + 412 χιλ στις 1,3 εκ), Δανία (+29% / +155 χιλ στις 684 χιλ), και Τσεχία (+28% / +145 χιλ στις 664 χιλ)
  - μείωση παρατηρείται μόνο στην Ιταλία (οριακή -3% ή -73 χιλιάδες) και στην Νορβηγία (-8% / -39 χιλ στις 451 χιλ)
- Αναφορικά με τους προορισμούς, αξιοσημείωτα είναι:
  - το +55% στην Μύκονο (+263 χιλ. στις 743 χιλ. σύνολο), +36% στην Σαντορίνη (+224 στις 841) και στην Ζάκυνθο +32% (+285 στις 1.178)
  - η Καβάλα παρουσιάζει αύξηση +486 χιλ θέσεις που όμως οφείλεται στα προγραμματισμένα έργα στο αεροδρόμιο Θεσσαλονίκης που έχουν οδηγήσει σε μείωση της δυναμικότητάς του. Με τον αναπρογραμματισμό των έργων για μετά το τέλος της θερινής σεζόν αναμένεται να επανέλθει η κανονική δυναμικότητα του αεροδρομίου στη Θεσσαλονίκη και οι θέσεις αυτές να επανέλθουν σε αυτό, οπότε αναμένεται αύξηση περί το 25-30%.
  - η Κως είναι στα ίδια επίπεδα (+2%) με τον αντίστοιχο προγραμματισμό πέρυσι
  - μεγάλη πτώση παρουσιάζουν μόνο η Λήμνος και Μυτιλήνη (-52% και -37% αντίστοιχα)

Η ζήτηση για Διεθνή αεροπορικά ταξίδια προς την Ελλάδα παραμένει πολύ ισχυρή ενώ σημειώνεται και μεγάλη αύξηση ενδιαφέροντος από τις παραδοσιακές μας αγορές, ιδιαίτερα της Γερμανόφωνες.

Πίνακας 4.2

Μεταβολή Προγραμματισμένων Θέσεων Θερινής Περιόδου 2017 σε σχέση με Θερινή Περίοδο 2016 ανά Αεροδρόμιο Προορισμού και Χώρα Προέλευσης

Χώρα Προέλευσης	Θεσσαλονίκη	Ρόδος	Κως	Κάρπαθος	Ηράκλειο	Χανιά	Κέρκυρα	Ζάκυνθος	Κεφαλονιά	Άκτιο
Γερμανία	259.316	204.129	189.987	-5.100	375.761	82.395	74.626	25.390		-5.679
Βρετανία	16.476	122.765	12.527		17.357	-29.502	108.395	20.908	48.300	-12.561
Ιταλία	-217.813	-5.423	-79.601	-505	-20.199	56.511	30.940	16.120	-4.393	13.760
Ρωσία	7.688	28.847	-4.387		51.028	-24.708	-80.884	3.462		
Γαλλία	4.473	37.655	16.913		63.825	73.731	11.778	25.634		
Ολλανδία	3.831	17.178	15.341	-4.719	27.792	-7.511	57.518	18.031	-5.413	2.019
Πολωνία	32.295	28.601	-71.965	-1.617	-38.528	-16.365	-34.476	28.173	3.600	-5.866
Αυστρία	11.160	23.455	19.160	4.902	61.593	20.408	33.284	41.628	5.248	16.062
Σουηδία	12.229	41.851	-2.153	-3.831	2.397	37.977	-5.578	-2.716	204	10.236
Δανία	5.331	52.684	-12.004	-2.676	33.174	85.283	7.734	-7.021	5.184	3.104
Τσεχία	1.134	27.024	-15.893	2.033	75.231		21.328	66.267	3.951	-1.017
Ελβετία	648	10.725	31.024		66.056	-3.450	23.725	865		252
Βέλγιο	4.423	-10.711	11.122		19.390	12.645	-24.969	12.347		
Ισραήλ	2.173	-6.848	25.731	-2.740	19.578	-6.600	9.383	-2.761		4.880
Νορβηγία	-8.505	-10.278	-7.609	141	4.129	-8.371	-6.484	-338		348
Λοιπές	46.607	123.479	-90.201	3.010	-15.439	5.287	-17.845	39.017	-64	11.980
Σύνολο	181.466	685.133	37.992	-11.102	743.145	277.730	208.475	285.006	56.617	37.518

Χώρα Προέλευσης	Μύκονος	Σαντορίνη	Άραξος	Καλαμάτα	Σάμος	Σκιάθος	Καβάλα	Μυτιλήνη	Λοιπά	Σύνολο
Γερμανία	43.544	40.314	6.048	13.752	9.330	18.340	55.398	-6.162	4.860	1.386.249
Βρετανία	52.095	26.645		4.908	-1.838	7.967	46.491	-5.500	3.848	439.281
Ιταλία	61.549	36.202	7.176	-1.518	-3.212	5.884	35.154	-1.980	-1.980	-73.328
Ρωσία		4.464	-1.378	-120			156.240			140.252
Γαλλία	51.888	73.671	12.103	17.834	22.617					412.122
Ολλανδία	3.767	-2.248		1.462	-8.658	378	762	-11.817	-769	106.944
Πολωνία	-2.499	1.278	852	-1.350	1.782	-5.510	2.184	-7.227	-2.450	-89.088
Αυστρία	18.112	59.548	8.310	6.270	24.420	14.373	19.110	7.680	9.138	403.861
Σουηδία	3.273	-262		-3.360	-9.265		12.349	-6.283		87.068
Δανία		-5.903		2.372	2.312	-4.240	2.579	-16.221	3.780	155.472
Τσεχία	2.632	-11.036	-13.608	189	3.213	756	-11.909	-849	-4.884	144.562
Ελβετία	-6.288	-2.928	360		5.766					126.755
Βέλγιο	21.897	4.977	3.969		189		29.295	-3.960	3.012	83.626
Ισραήλ	292	9.417			5.900	2.200			3.100	63.705
Νορβηγία		-2.171		-141	612	-4.381		4.657	-282	-38.673
Λοιπές	12.625	-8.037	-12.690	-424	-2.599	1.346	138.388	-4.703	3.843	233.580
Σύνολο	262.887	223.931	11.142	39.874	50.569	37.113	486.041	-52.365	21.216	3.582.388

Πίνακας 4.3

Ποσοστιαία Μεταβολή Προγραμματισμένων Θέσεων Θερινής Περιόδου 2017 σε σχέση με Θερινή Περίοδο 2016 ανά Αεροδρόμιο Προορισμού και Χώρα Προέλευσης

Χώρα Προέλευσης	Θεσσαλονίκη	Ρόδος	Κως	Κάρπαθος	Ηράκλειο	Χανιά	Κέρκυρα	Ζάκυνθος	Κεφαλονιά	Άκτιο
Γερμανία	42%	37%	54%	-47%	43%	66%	31%	235%		-15%
Βρετανία	7%	24%	4%		3%	-11%	17%	5%	20%	-9%
Ιταλία	-72%	-2%	-36%	-1%	-9%	51%	18%	24%	-4%	39%
Ρωσία	4%	16%	-8%		9%	-100%	-56%	30%		
Γαλλία	10%	28%	36%		15%	379%	11%	851%		
Ολλανδία	11%	16%	10%	-21%	12%	-14%	71%	24%	-21%	5%
Πολωνία	93%	19%	-50%	-100%	-21%	-12%	-20%	43%	27%	-28%
Αυστρία	27%	31%	54%	34%	80%	75%	122%	141%	44%	107%
Σουηδία	50%	23%	-6%	-26%	6%	19%	-20%	-12%	2%	63%
Δανία	139%	40%	-36%	-29%	101%	55%	35%	-27%	189%	13%
Τσεχία	4%	27%	-28%	34%	62%		63%	179%	148%	-3%
Ελβετία	1%	14%	45%		39%	-100%	97%	5%		13%
Βέλγιο	10%	-8%	21%		15%	31%	-30%	92%		
Ισραήλ	12%	-4%	68%	-17%	10%	-100%	66%	-22%		
Νορβηγία	-63%	-9%	-33%	3%	18%	-4%	-33%	-4%		2%
Λοιπές	13%	45%	-61%	26%	-5%	2%	-9%	81%	-1%	51%
Σύνολο	9%	22%	2%	-6%	18%	17%	10%	32%	13%	9%

Χώρα Προέλευσης	Μύκονος	Σαντορίνη	Άραξος	Καλαμάτα	Σάμος	Σκιάθος	Καβάλα	Μυτιλήνη	Λοιπά	Σύνολο
Γερμανία	161%	139%	28%	107%	23%	117%	101%	-57%	n.a.	46%
Βρετανία	59%	20%		9%	-21%	7%	166%	-34%	15%	12%
Ιταλία	31%	19%	301%	-24%	-6%	8%	n.a.	-100%	-100%	-3%
Ρωσία		n.a.	-10%	-5%			n.a.			11%
Γαλλία	210%	188%	205%	381%	3590%					48%
Ολλανδία	63%	-16%		23%	-21%	3%	34%	-24%	-5%	11%
Πολωνία	-100%	12%	7%	-12%	110%	-46%	15%	-69%	-100%	-9%
Αυστρία	109%	140%	275%	57%	186%	97%	217%	86%	56%	84%
Σουηδία	63%	-2%		-100%	-29%		134%	-100%		13%
Δανία		-36%		18%	18%	-37%	51%	-70%	48%	29%
Τσεχία	n.a.	-44%	-100%	3%	45%	12%	-53%	-19%	-100%	28%
Ελβετία	-17%	-10%	14%		133%					26%
Βέλγιο	529%	40%	n.a.		5%		n.a.	-100%	n.a.	16%
Ισραήλ	3%	858%			n.a.	n.a.				14%
Νορβηγία		-12%		-4%	6%	-31%		n.a.	-10%	-8%
Λοιπές	22%	-17%	-81%	-13%	-33%	14%	2073%	-100%	66%	13%
Σύνολο	55%	36%	12%	29%	21%	12%	314%	-37%	23%	19%

5

Η Επίπτωση των Υψηλών Φορολογικών Συντελεστών στον Τουρισμό

(κέρδη, αμοιβές, εποχικότητα, ανταγωνιστικότητα, επενδύσεις και δημόσια έσοδα)

Σε πρόσφατη μελέτη του ΙΝΣΕΤΕ (2015)¹ αποτυπώθηκε και αξιολογήθηκε το φορολογικό πλαίσιο που διέπει τις τουριστικές επιχειρήσεις τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς (Κύπρος, Τουρκία, Κροατία, Ισπανία, Ιταλία). Συγκεκριμένα καταγράφηκαν όλοι οι φόροι και τα τέλη που επιβαρύνουν την λειτουργία και τις επενδύσεις μιας τουριστικής επιχείρησης. Στο παρόν κεφάλαιο χρησιμοποιούμε τα ευρήματα της μελέτης αυτής προκειμένου να αξιολογήσουμε τις επιπτώσεις των διαφορετικών αυτών συντελεστών στην κερδοφορία, τις αμοιβές, τις φορολογικές και ασφαλιστικές εισφορές και στις επενδύσεις.

5.1 Μεθοδολογία

Προκειμένου να εστιάσουμε στην επίπτωση των διαφορετικών συντελεστών έχουμε υιοθετήσει ένα απλό μοντέλο λειτουργίας ξενοδοχειακής μονάδας με στόχο να απομονώσουμε τις επιπτώσεις των διαφορετικών φορολογικών καθεστώτων. Έχουμε προβεί στις ακόλουθες υποθέσεις εργασίας:

- Το μοντέλο αφορά σε παραθεριστικό ξενοδοχείο 4* στην αγορά μαζικού τουρισμού.
- Η τιμή πώλησης της κάθε διανυκτέρευσης² είναι η ίδια σε όλες τις υπό εξέταση χώρες με το σκεπτικό ότι το «μαζικό» τουριστικό προϊόν έχει χαρακτηριστικά commodity.

¹ Για τη μελέτη πατήστε εδώ.

² Ο όρος 'διανυκτέρευση' χρησιμοποιείται κατ'οικονομία και αναφέρεται στο κατεληγμένο δωμάτιο (roomnight) και όχι στο κατεληγμένο κρεβάτι (bednight)

- Για τον λόγο αυτό, οι φόροι που είναι ενσωματωμένοι στις τιμές (ΦΠΑ, Τέλη) δεν προστίθενται στην καθαρή τιμή που εισπράττει το ξενοδοχείο αλλά, προκειμένου να προσδιοριστεί το καθαρό έσοδο της ξενοδοχειακής μονάδας, αφαιρούνται από την τιμή που πληρώνει ο καταναλωτής που είναι η ίδια σε όλες τις χώρες. Η υπόθεση αυτή μπορεί να μην είναι ακριβής για μονάδες που έχουν κάποιο unique selling proposition είτε γιατί είναι οι ίδιες branded είτε γιατί είναι σε επώνυμο προορισμό. Είναι όμως σωστή για τα πολλά ξενοδοχεία που ανταγωνίζονται στην αγορά μαζικού τουρισμού όπου παίζει κυρίαρχο ρόλο η τιμή που, πλέον με το ιντερνέτ, είναι εύκολα συγκρίσιμη μεταξύ των διαφόρων προορισμών,
- Τα κόστη λειτουργίας είναι τα ίδια σε όλες τις χώρες. Αν και η υπόθεση αυτή προφανώς δεν είναι συμβατή με την πραγματικότητα, είναι αναγκαία προκειμένου να απομονώσουμε την επίπτωση του διαφορετικού φορολογικού πλαισίου που υπάρχει σε κάθε χώρα.
- Βάση για τα κόστη λειτουργίας αποτελεί η λειτουργία ενός 'τυπικού' ξενοδοχείου στην Κύπρο αφού έχει το καλύτερο φορολογικό πλαίσιο και άρα - από φορολογικής απόψεως – είναι ο διεθνώς πλέον ανταγωνιστικός προορισμός.

5.1.1 Η επίπτωση από την φορολογία στην λειτουργία των επιχειρήσεων

Οι φορολογικοί συντελεστές της λειτουργίας των υπό μελέτη ξενοδοχειακών μονάδων ανά χώρα έχουν ως εξής :

Πίνακας 5.1
Φορολογικοί Συντελεστές Ξενοδοχειακής Μονάδας 4*

	Ελλάδα	Ιταλία	Ισπανία	Κροατία	Τουρκία	Κύπρος
Τέλος Διανυκτέρευσης* ανά: ΦΠΑ	€ 3,0 δωμάτιο	€ 2,0 πελάτι	€ 1,0 δωμάτιο	€ 1,0 πελάτι		
ΦΠΑ διαμονής	13,0%	10,0%	10,0%	13,0%	8,0%	9,0%
ΦΠΑ εστίασης	24,0%	10,0%	10,0%	13,0%	18,0%	9,0%
% Διαμονής στο πακέτο	75,0%	75,0%	75,0%	75,0%	75,0%	75,0%
Τέλος Παρεπιδημούντων	0,5%					
Κόστος / Καθαρός Μισθός	198,0%	190,0%	173,0%	178,0%	170,0%	130,0%

* Βάσει της ισχύουσας νομοθεσίας, στην Ελλάδα θα επιβληθεί από το 2018

Επίσης, μια τυπική δομή κόστους για την Κύπρο είναι η ακόλουθη:

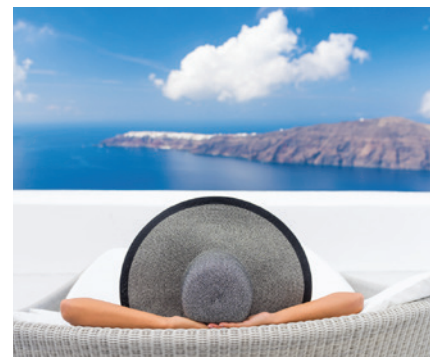
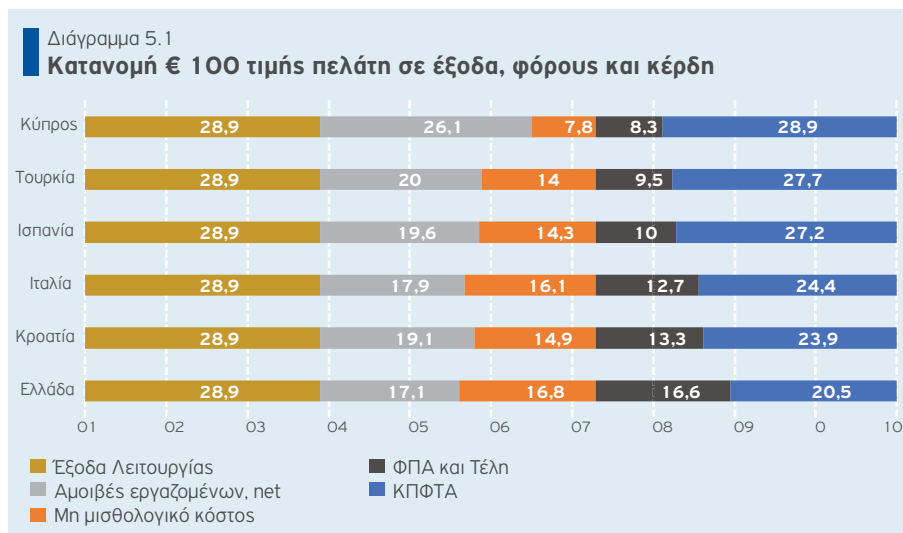
Πίνακας 5.2
Κόστη Λειτουργίας στην Κύπρο, 4* παραθεριστικό μαζικού τουρισμού

Κόστος	Συντελεστής	επί των:
Πωληθέντων Δωματίων	13%	εσόδων δωματίων
Πωληθέντων Λοιπών Τμημάτων	27%	εσόδων λοιπών τμημάτων
Γενικά και Διοικητικά Έξοδα	15%	συνολικών εσόδων
Μισθοδοσίας	37%	συνολικών εσόδων

Με βάση τα παραπάνω από τα € 100 που καταβάλλει ο πελάτης για μια διανυκτέρευση, το ξενοδοχείο εισπράττει καθαρά (μετά από φόρους) τα ακόλουθα ποσά:

	Σε σχέση με Κύπρο
€ 91,7 στην Κύπρο	=
€ 83,4 στην Ελλάδα	- 9,1%
€ 86,7 στην Κροατία	- 5,5%
€ 87,3 στην Ιταλία	- 4,9%
€ 90,0 στην Ισπανία	- 1,9%
€ 90,5 στην Τουρκία	- 1,4%

Η ξενοδοχειακή επιχείρηση στην Ελλάδα εισπράττει σχεδόν 10% λιγότερα από την αντίστοιχη Κυπριακή, ενώ στους άλλους ανταγωνιστικούς προορισμούς η διαφορά κυμαίνεται από 1,4% έως 5,5%. Οι διαφορές στις net τιμές που εισπράττουν τα ξενοδοχεία οφείλονται στους διαφορετικούς συντελεστές ΦΠΑ, τελών διανυκτέρευσης και παρεπιδημούντων που επιβάλλει η κάθε χώρα και ενσωματώνονται στις τελικές τιμές των πακέτων. Στο Διάγραμμα 5.1 αποτυπώνεται το πώς κατανέμονται τα € 100 που πληρώνει ο πελάτης για μια διανυκτέρευση σε αμοιβές, έξοδα, φόρους και λειτουργικό κέρδος (ΚΠΦΤΑ, κέρδος προ φόρων τόκων και αποσβέσεων).

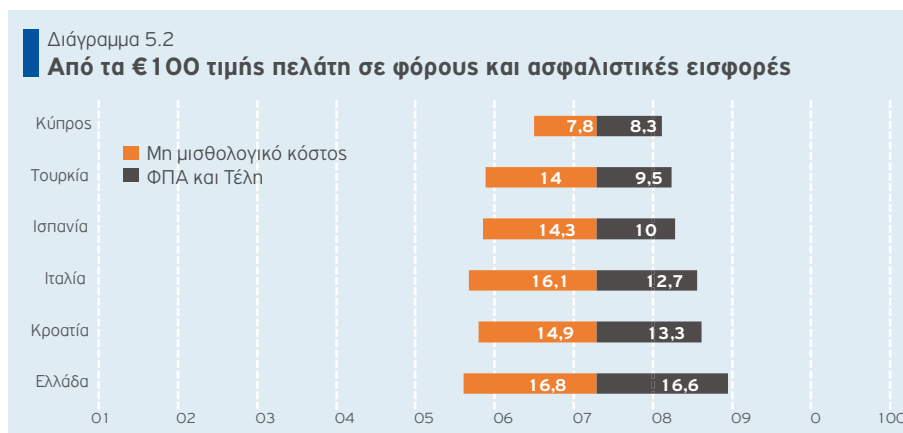

Ειδικότερα,

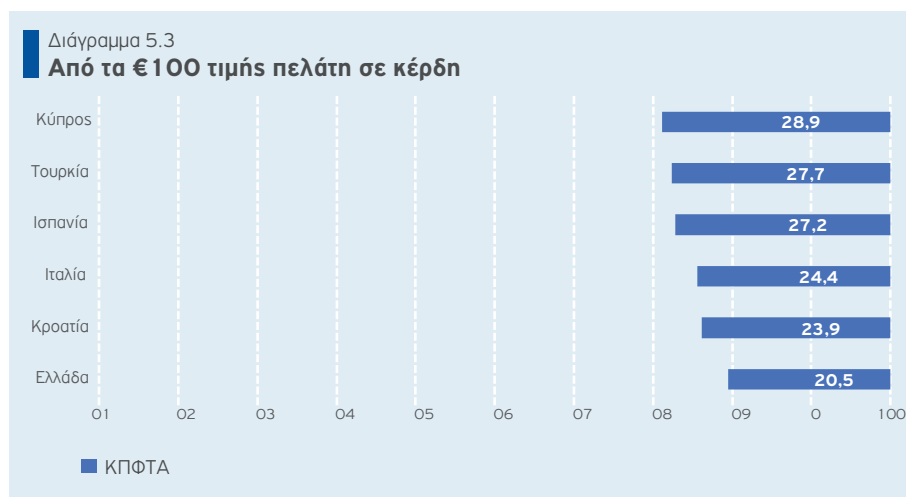
- Στην Ελλάδα οι φόροι και οι ασφαλιστικές εισφορές που προκύπτουν από τη λειτουργία είναι υπερδιπλάσιες των αντίστοιχων στην Κύπρο. Συγκεκριμένα στην Ελλάδα ανέρχονται σε € 33,4 (δηλαδή ξεπερνούν το 1/3 της τιμής) έναντι € 16,1 στην Κύπρο. Οι άλλες χώρες είναι σε ενδιάμεση κατάσταση (Διάγραμμα 5.2)

Στην Ελλάδα οι φόροι και οι ασφαλιστικές εισφορές που προκύπτουν από τη λειτουργία είναι υπερδιπλάσιες των αντίστοιχων στην Κύπρο. Οι άλλες χώρες είναι σε ενδιάμεση κατάσταση

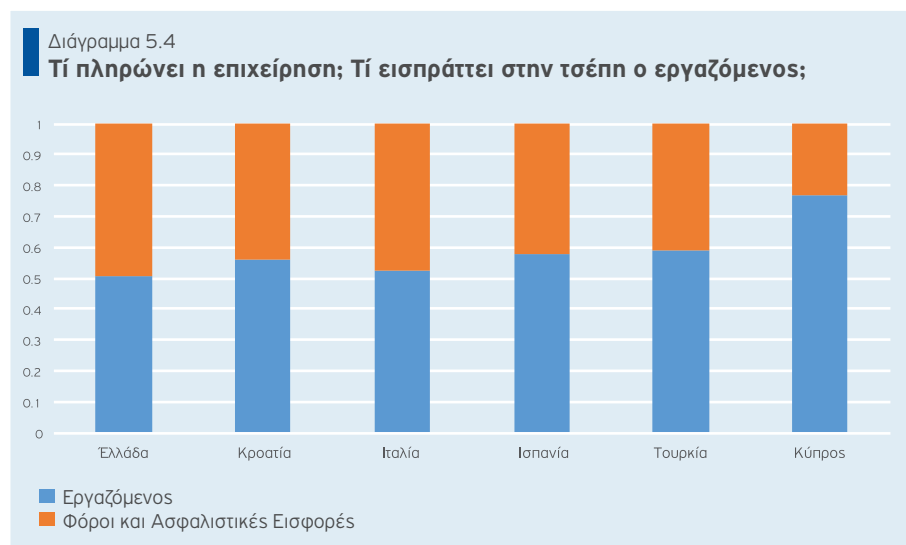

- Στην Ελλάδα, το ΚΠΦΤΑ είναι ~30% χαμηλότερο από την Κύπρο (Γράφημα 5.3) ενώ, παράλληλα, η φορολογία Κερδών και Μερισμάτων είναι υπερτριπλάσια (βλ. κατ. Πίνακα 5.5). Έχοντας κάνει την υπόθεση εργασίας για ίδια κόστη, οι διαφορές οφείλονται στην χαμηλότερη καθαρή τιμή που εισπράττει το ξενοδοχείο μετά τον ΦΠΑ και τα τέλη διανυκτέρευσης και παρεπιδημούντων.

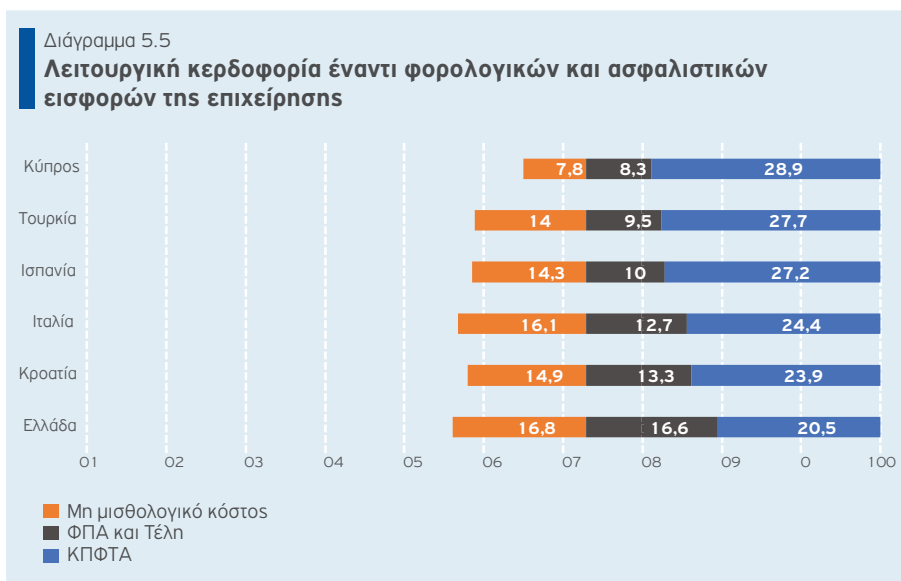
Με το ίδιο κόστος μισθοδοσίας για την επιχείρηση, ο εργαζόμενος στην Κύπρο εισπράττει περισσότερο από 50% υψηλότερη καθαρή αμοιβή σε σχέση με τον αντίστοιχο στην Ελλάδα.

- Ο εργαζόμενος στην Ελλάδα εισπράττει περίπου το 50% του ποσού που κοστίζει στην επιχείρηση (Γράφημα 5.4) έναντι 77% στην Κύπρο. Με το ίδιο κόστος μισθοδοσίας για την επιχείρηση, ο εργαζόμενος στην Κύπρο εισπράττει περισσότερο από 50% υψηλότερη καθαρή αμοιβή σε σχέση με τον αντίστοιχο στην Ελλάδα.

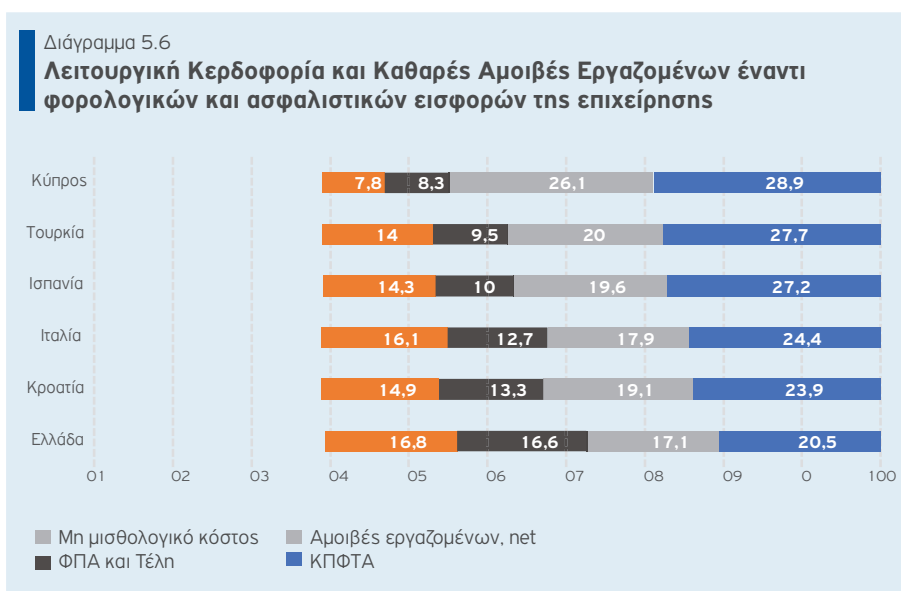
- Ο εργαζόμενος στην Ελλάδα εισπράττει περίπου το 50% του ποσού που κοστίζει στην επιχείρηση (Διάγραμμα 5.4) έναντι 77% στην Κύπρο. Με το ίδιο κόστος μισθοδοσίας για την επιχείρηση, ο εργαζόμενος στην Κύπρο εισπράττει περισσότερο από 50% υψηλότερη καθαρή αμοιβή σε σχέση με τον αντίστοιχο στην Ελλάδα.

- Στην Κύπρο, την Τουρκία και την Ισπανία, το ΚΠΦΤΑ είναι μεγαλύτερο από τους φόρους επί της τιμής, πλέον το μη μισθολογικό κόστος. Αντίθετα στην Ιταλία, την Κροατία και την Ελλάδα το ΚΠΦΤΑ είναι μικρότερο από τους φόρους επί της τιμής, πλέον το μη μισθολογικό κόστος (Διάγραμμα 5.5). Δηλαδή, σε Κύπρο, Τουρκία και Ισπανία η λειτουργική κερδοφορία υπερβαίνει την συνεισφορά της επιχείρησης στον 'κρατικό κορβανά'. Σε Ελλάδα, Κροατία και Ιταλία συμβαίνει το ακριβώς αντίθετο. Μάλιστα στην Ελλάδα το ΚΠΦΤΑ ανέρχεται σε μόλις 62% του συνόλου φορολογικών και ασφαλιστικών εισφορών - έναντι 180% στην Κύπρο!

- Μόνο στην Ελλάδα το άθροισμα καθαρών αμοιβών εργαζομένων και κερδών είναι σχεδόν ισόποσο με το άθροισμα φόρων και εισφορών - €37,6 έναντι €33,4 (Γράφημα 5.6). Αντίθετα στην Ισπανία (€ 46,8 / € 24,3), στην Τουρκία (€ 47,6 / € 23,5) και στην Κύπρο (€ 55,0 / € 16,1) οι επιχειρήσεις λειτουργούν κυρίως για τους επιχειρηματίες και τους εργαζόμενους και όχι για τα κρατικά / ασφαλιστικά έσοδα. Σε μικρότερο βαθμό το ίδιο ισχύει και για Ιταλία (€42,3 / €28,8) και Κροατία (€ 43,0 / € 28,1).

Μόνο στην Ελλάδα το άθροισμα καθαρών αμοιβών εργαζομένων και κερδών είναι σχεδόν ισόποσο με το άθροισμα φόρων και εισφορών.

² Η τιμή στην οποία πρέπει να πουλάει ένα ξενοδοχείο ώστε τα έσοδά του να καλύπτουν τα έξοδα λειτουργίας του

Η υψηλή φορολογία οξύνει την εποχικότητα και επιβαρύνει ιδιαίτερα την θέση των μονάδων που δεν έχουν κάποιο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.

Επίσης,

- το “Νεκρό Σημείο”² ενός ξενοδοχείου στην Ελλάδα ανέρχεται σε € 79,2 έναντι € 68,5 στην Κύπρο. Δηλαδή η τιμή με την οποία θα ανοίξει για να λειτουργήσει (ή δεν θα κλείσει) ένα ξενοδοχείο στην Ελλάδα είναι 16% υψηλότερη από την αντίστοιχη στην Κύπρο. Προφανώς, σε μια αγορά με έντονες εποχιακές διακυμάνσεις, το ελληνικό ξενοδοχείο μπαίνει στην αγορά πολύ αργότερα και βγαίνει πολύ νωρίτερα, λειτουργώντας μόνο όταν οι τιμές είναι υψηλές (high season). **Δηλαδή η υψηλή φορολογία οξύνει την εποχικότητα.**
- προκειμένου οι εργαζόμενοι στα ελληνικά ξενοδοχεία να έχουν τις ίδιες αμοιβές με τους συναδέλφους τους στα κυπριακά και το λειτουργικό κέρδος στα ξενοδοχεία στην Ελλάδα να είναι στα ίδια επίπεδα με της Κύπρου, η τιμή δωματίου για τον πελάτη πρέπει να είναι € 133,6 όταν αντίστοιχα στην Κύπρο θα είναι € 100,0 - δηλαδή 34% υψηλότερη. **Δηλαδή η υψηλή φορολογία επιβαρύνει ιδιαίτερα την θέση των μονάδων που δεν έχουν κάποιο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα (ίδιο branding ή να είναι σε branded προορισμό).**

Η όξυνση της εποχικότητας και η δυσανάλογα μεγάλη επιβάρυνση των αδυνάτων στην αγορά, αποκτάει ιδιαίτερη σημασία ενόψει της θεσμοθετημένης εφαρμογής του τέλους διανυκτέρευσης από 1ης Ιανουαρίου 2018 με ενιαίο τρόπο ανεξαρτήτως εποχής και προορισμού. **Δηλαδή το τέλος διανυκτέρευσης, ιδιαίτερα με την μορφή σταθερού ποσού ανά διανυκτέρευση, που θα αποτελεί δυσανάλογα μεγάλη επιβάρυνση για τις μονάδες με χαμηλές τιμές, θα πλήξει κατ’ εξοχήν τους αδύνατους και θα συμβάλλει στην όξυνση της εποχικότητας.**

5.2 Η επίπτωση από την φορολογία στις επενδύσεις

Τα διαφορετικά φορολογικά καθεστώτα έχουν και ιδιαίτερα σημαντικές επιπτώσεις στις επενδύσεις. Στη συνέχεια θα καταδείξουμε, μέσω σύγκρισης Ελλάδας και Κύπρου, πώς η υψηλή φορολογία αποτρέπει τις επενδύσεις στην Ελλάδα που, σε βάθος χρόνου, έχουν θετικές επιπτώσεις όχι μόνον στην ανάπτυξη και στην απασχόληση αλλά και στα φορολογικά έσοδα.

Κατ’ αρχήν, όπως αναφέραμε και παραπάνω, η υψηλή φορολογία οδηγεί σε όξυνση της εποχικότητας. Συνεχίζοντας λοιπόν το παραπάνω case study υποθέτουμε (συντηρητικά) ότι το ξενοδοχείο στην Ελλάδα λειτουργεί έναν μήνα λιγότερο απ’ ότι το αντίστοιχο στην Κύπρο. Σε αυτόν τον μήνα πρόσθετης λειτουργίας το ξενοδοχείο της Κύπρου έχει μια πληρότητα της τάξεως του 50%. Στην υπόλοιπη περίοδο λειτουργίας (170 ημέρες) και τα δύο ξενοδοχεία έχουν μέση πληρότητα 80% και πωλούν τις διανυκτερεύσεις με € 100 μέση τιμή πελάτη. Συνοπτικά (βλ. Πίνακα 5.3), λόγω της άμεσης επίπτωσης των φόρων που αφαιρούνται από την τιμή για να προσδιοριστεί το καθαρό έσοδο ανά διανυκτέρευση αλλά και της έμμεσης επίπτωσης από την μικρότερη σεζόν, τα έσοδα ανά δωμάτιο στην Ελλάδα είναι μειωμένα, σε σχέση με την Κύπρο, κατά 18% και η λειτουργική κερδοφορία (ΚΠΦΤΑ) κατά 36%. Η συρρίκνωση δηλαδή της σεζόν επιβαρύνει ακόμα περισσότερο την σύγκριση εσόδων και ΚΠΦΤΑ μεταξύ των δύο χωρών αφού χωρίς τον παράγοντα αυτόν τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 9% και 26% (βλ. Διάγραμμα 5.1).

Πίνακας 5.3

Ετήσια Απόδοση Δωματίου στην Ελλάδα και στην Κύπρο

	Κύπρος	Ελλάδα	Ελλάδα/Κύπρος
Έσοδα	€ 13.762	€ 11.340	82%
ΚΠΦΤΑ	€ 4.335	€ 2.793	64%

Θεωρούμε ότι και στις δύο χώρες η επένδυση μπορεί να γίνει με τους ίδιους όρους κόστους και χρηματοδότησης.

Πίνακας 5.4

Επενδυτικές Παράμετροι

	Ελλάδα	Κύπρος
Επένδυση ανά Δωμάτιο	€ 75.000	€ 75.000
Δάνειο / Επένδυση (LTV)	60%	60%
Διάρκεια Δανείου, σε έτη	15	15
Επιτόκιο	4,0%	4,0%
Τοκοχρεωλυτική Δόση	€ 4.047	€ 4.047

Είναι προφανές λοιπόν ότι όταν η τοκοχρεωλυτική δόση, και μάλιστα υπό αρκετά ευνοϊκούς όρους, ανέρχεται σε € 4.047 και τα ΚΠΦΤΑ **στην Ελλάδα** είναι € 2.793 **δεν μπορεί να γίνει η επένδυση**, αφού η υλοποίησή της θα σήμαινε ότι ο επενδυτής θα έπρεπε να χρηματοδοτεί την αποπληρωμή του δανείου. Αντίθετα στην Κύπρο υπάρχει ένα σχετικό περιθώριο.

Για λόγους πληρότητας παραθέτουμε και τους φόρους επί του κεφαλαίου που ισχύουν στις δύο χώρες (Πίνακας 5.5) όπου προκύπτει μια συντριπτικά δυσμενέστερη εικόνα για τις ελληνικές επιχειρήσεις.

Στην Ελλάδα δεν μπορεί να γίνει η επένδυση αφού η υλοποίησή της θα σήμαινε ότι ο επενδυτής θα έπρεπε να χρηματοδοτεί την αποπληρωμή του δανείου.

Πίνακας 5.5

Φόροι Κεφαλαίου

	Ελλάδα	Κύπρος
Κανόνας Υποκεφαλαιοδότησης	έως 30% ΚΠΦΤΑ	-
Φόρος Συγκέντρωσης Κεφαλαίου	1,0%	0,6%
Φορολογία Κερδών	29,0%	12,5%
Φορολογία Μερισμάτων	10,0%	0,0%
ΕΝΦΙΑ	0,5%+1,0%	-

Ο χρόνος αποπληρωμής της επένδυσης (Payback) στην Κύπρο εξαρτάται από τον ρυθμό αύξησης του λειτουργικού κέρδους και το πολλαπλάσιο του ΚΠΦΤΑ (P/E) με το οποίο προσδιορίζεται η αξία του ξενοδοχείου στην Κύπρο. Στον Πίνακα 5.6 δίνονται ορισμένοι ενδεικτικοί χρόνοι αποπληρωμής αναλόγως του τί ισχύει.

Πίνακας 5.6

Έτη Αποπληρωμής Επένδυσης (Payback) στην Κύπρο

Ρυθμός Αύξησης	P/E		
Λειτουργικού Κέρδους	8	10	12
0%	14	11	9
2%	11	8	6
4%	9	7	5

Με ισχυρή ανάπτυξη και υψηλές αποτιμήσεις χρειάζονται 5 χρόνια για την αποπληρωμή της επένδυσης στην Κύπρο. Χωρίς ανάπτυξη και με χαμηλές αποτιμήσεις χρειάζονται 14 χρόνια.

Στην Ελλάδα, στην απίθανη περίπτωση που προχωρήσει η επένδυση, η αποπληρωμή της θέλει περισσότερα από 25 χρόνια, εκτός αν υπάρχει υψηλός ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης ΚΠΦΤΑ (4%) και το P/E είναι 10 ή 12. Τότε, η αποπληρωμή γίνεται σε 19 και 14 χρόνια αντίστοιχα, δηλαδή χρειάζεται το 3πλάσιο σχεδόν χρονικό διάστημα σε σχέση με την Κύπρο ή, αντίστοιχα, 12 και 9 επιπλέον χρόνια.

5.3 Φορολογικά και Ασφαλιστικά Έσοδα από κάθε νέο δωμάτιο

Κάθε νέο δωμάτιο που λειτουργεί στην Κύπρο αποδίδει φορολογικά και ασφαλιστικά έσοδα σε βάθος χρόνου. Αυτά υπολογίζονται σε:

- Ασφαλιστικές Εισφορές και Φόροι Μισθοδοσίας: € 1.175 / έτος
- Λοιποί Φόροι (ΦΠΑ, εισοδήματος, ΦΣΚ): € 1.239 - 1.574 / έτος, (αναλόγως αποσβέσεων, τόκων κλπ.)

Δηλαδή, για κάθε νέο ξενοδοχείο 200 δωματίων που δημιουργείται στην Κύπρο, εισρέουν στα κρατικά και ασφαλιστικά ταμεία έσοδα ~ € 500.000 / έτος.

5.4 Συμπέρασμα

Συμπερασματικά, το παραπάνω παράδειγμα δείχνει πώς η σημερινή υπερφορολόγηση στην Ελλάδα οδηγεί σε:

- επιχειρήσεις που λειτουργούν για να εισφέρουν στο κράτος και όχι να αμείβουν τους εργαζόμενους και τους επιχειρηματίες, με επακόλουθο πολύ μειωμένα κίνητρα για επιχειρείν και εργασία,
- μικρότερη σεζόν,
- μειωμένη ανταγωνιστικότητα,
- (μειωμένες ή) καθόλου επενδύσεις. Αυτό οδηγεί σε ένα φαύλο κύκλο με μειωμένη ανταγωνιστικότητα στο μέλλον και άρα μειωμένη απασχόληση και οικονομική δραστηριότητα στο μέλλον καθώς και μειωμένα φορολογικά και ασφαλιστικά έσοδα στο μέλλον.

Οι επιπτώσεις αυτές πλήττουν ιδιαίτερα τους πλέον αδύναμους, δηλαδή αυτούς που δεν διαθέτουν κάποιο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, είτε με μορφή ίδιου brand name είτε με μορφή brand name προορισμού, που θα τους επιτρέψει να μετακυλήσουν (μέρος ή όλη) την υψηλότερη φορολόγηση στον τελικό πελάτη.

Η υπερφορολόγηση οδηγεί σε μειωμένα κίνητρα για επιχειρείν και εργασία, μικρότερη σεζόν, μειωμένη ανταγωνιστικότητα και μειωμένες ή καθόλου επενδύσεις ενώ πλήττει ιδιαίτερα τους πλέον αδύναμους.

INSETE

Λεωφ. Αμαλίας 34 105 58 Αθήνα info@insete.gr www.insete.gr

Η παρούσα μελέτη υλοποιήθηκε από το INSETE στο πλαίσιο της Πράξης: «Ενίσχυση της θεσμικής και επιχειρησιακής ικανότητας του ΣΕΤΕ» με κωδικό MIS 5000993, η οποία εντάσσεται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα “Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού Εκπαίδευση & Δια Βίου Μάθηση ΕΣΠΑ 2014-2020” και συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ).

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

**Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση**

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη